

БІБЛІОТЕКА „УКРАЇНСЬКОГО ХЛІБОРОБА“

П. КАРМАНСЬКИЙ

Ч О М У?

ПРИЧИНКИ ДО МІСІОНАРСЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ВАСИЛІЯН У БРАЗИЛІЇ

НАКЛАДОМ АВТОРА ПРИ ДОПО-
МОЗІ СВІДОМІЩИХ ГРОМАДЯН

УНІОН ДА ВІКТОРІЯ — 1925

БІБЛІОТЕКА „УКРАЇНСЬКОГО ХЛІБОРОБА“

П. Карманський

ЧОМУ?

**ПРИЧИНКИ ДО МІСІОНАРСЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ВАСИЛІАН У БРАЗИЛІЇ**

**НАКЛАДОМ АВТОРА ПРИ ДОПО-
МОЗІ СВІДОМІЩИХ ГРОМАДЯН**

УНІОН ДА ВІКТОРІЯ — 1925

ДРУКАРНЯ УКРАЇНСЬК. СОЮЗУ В БРАЗИЛІЇ „ЛІДІЯ“,
УНІОН ДА ВІКТОРІЯ — ПАРАНА.

Слово до Читача.

З усіх кутків нашої бразилійської кольонії гомонить сьогодні питання: чому?

Чому усі наші змагання обернулися в наше посоромлення? Чому „Український Союз в Бразилії“ не добився довго ніяких результатів? Чому не вийшло ніщо з задуманої Української Гуртівні? з Земельного Банку? з середньої школи в Прудентополі? з підготовчих учительських курсів там же? Чому я (автор) ненадійно кинув Прудентопіль і з василіянами розійшовся? І чому василіяне, котрі ще вчора возилися зо мною, величалися „достойним гостем“, ні одним словом не квестіювали моєї чесности, вважали мене найдостойнішим з цілої Бразилії до того, щоб вітати в Куритибі, на очах цілої столиці, митропол. Шептицького, — сьогодні виливають на мою голову стільки болота, що навіть польським тутейшим газетам, з якими я вів непримиримий бій, робиться від цієї диковини василіян ніяково і вони поприкають їх?

Щоб дезорієнтований і непоінформований загал у Бразилії та в рідному краю міг трохи зорієнтуватися, я спишу тільки найважливіше з того, що на мою думку на все те вплинуло.

Була в мене постанова покищо не торкатися цієї вонючої калюжі. Та василіяне скинули маску з облича скорійш, ніж я цього сподівався і повели протинародню роботу, яка має на меті відняти в бразилійської нашої громади охоту цікавитися

справами рідного краю, а головню покінчити з несенням матеріальної допомоги краєви, кидаючи підозріння, немовто заряд фондами на потреби рідного краю попався в непевні руки. З огляду на сю злочинну роботу черців і на майбутні її шкоди годі мовчати.

Та й слід розхилити завісу сього невідомого бразилійського театру, в якому вже більше четвертини віку йде болюча драма нашої бездольної, відірваної еміграції, ніким не контрольована, нікому не відома.

У моїй книжці „Між рідними в південній Америці“ я списав вражіння перших хвиль мого перебування в Бразилії і багато дечого з'ідеалізував, або з'ясував невірню. Пізнійше, коли я зустрівся з буденним нашим життям, коли прийшлося прорубувати стежки у пралісі нашої тутешньої пуші і боротися на кождому кроці з непереможними перепонами, з моїх уст впало неодно гірке слово догани на адресу загалу. Сьогодні мені все зрозуміле і я навчився неодно прощати бездольному народови, хоч і нераз приходилося в душі плакати. Я найшов справжніх виновників і зрозумів душу загалу. І прийшлося сказати словами польского поета: „Руку карай, не меч сліпий“.

Щоб оминути непорозуміння, зазначу, що все сказане у сій книжці беру на свій власний рахунок. До моїх виводів долучую записки чужі, як ілюстрацію до сказаного мною, при чому зазначаю, що за сі записки не беру відповідальности тому, що не був свідком розказаного. Коли обвинувачені зареагують, тоді буде змога їх публичного провірення.

Порт Уніон, май 1924 р.

П. Карманський.

І увійшов Ісус у храм Божий і вигнав усіх, що продавали і купували в храмі і поперевертав столи міняйлів та ослони тих, що продавали голуби. І сказав їм: Написано є: мій дім домом молитви буде зватись, а ви робите його вертепом розбійників. — Євангелія по Матевві гл. 21, в. 12 і 13.

I.

В міс. грудні 1921 р. еміграційний галицький уряд у Відні вирішив мою дипломатичну поїздку з В. Сінгалевичем до Риму. Одначе перед самим нашим виїздом мені запропоновано з рамені уряду поїздки до нашої кольонії в Бразилії. Уряд нахотився під ту пору у фінансовій скруті. І читаючи раз у раз у василіянській „Праці“ величезними буквами заклики до складання грошей на „позичку національної оборони“, він прийшов до заключення, що Бразилія може йому стати у пригоді, тим паче, що про суми складені у Бразилії на позичку для уряду ходили всякі легенди. — Чому уряд саме мене вважав відповідним до цієї місії, це його тайна.

Хоч і як неприємно було проміняти дорогий мойому серцю Рим, де я вже мав протоптані стежки і до Ватикану і до політичних представників, за Бразилію, куди і дорога важка і де життя не таке потягаюче, — одначе я, маючи вибір між обома пропозиціями, вибрав другу. Наприкінці січня 1922 р. я вирушив у дорогу, яка трівала більше місяця.

Про Бразилію, про кількість нашої еміграції у сім краю, про її економічне положення, про провід у національному життю словом про ніщо, що відносилось до нашої бразилійської кольонії, ні уряд, ні я сам не мав ніякого поняття. Я їхав туди гей із завязаними очима, знаючи тільки те, що наша кольонія знаходиться у Парані; що існує Куритиба і якийсь апокаліптичний Прудентополіс, якого не можна було найти на ніякій карті; що в цьому Прудентополі сидять якісь нікому ближче невідомі василіяне з М. Шкірпаном на чолі, і що врешті там виходить наймізерніша з відомих нам від 1848 р. українських газет „Праця“, яку здавалося редагує в иайкращому випадку дяк. Менше — більше те саме було відомим і урядови, котрий таксамо, як я, ідеалізував Прудентопіль з його „провідниками“, покладаючись на те, що цей василіянський Прудентопіль дав вже докази своєї щедрости відомому авантюристови Козієви, перед яким дармо остерігала василіян європейська українська преса. І я, знаючи, як тріюмфально вітали василіяне цього панка, що приїхав без ніяких документів; як возилися вони з ним по оселях, проводячи його з бандеріями; як устроювали в його честь бенкети і концерти (у мене зберігся цінний документ тупоумства і політичної неграмотности прудентопільських василіян — програма одного василіянського концерту в честь Козія); як обсипали його всякими благодаттями, до 4 тисяч мільреївів включно, — мав надію на щирий привіт з їх боку. А ще більше числив на те, що вони цілим своїм впливом піддержать акцію, до якої делегував мене уряд. Атже моє імя сяк-так повинно було бути василіянам відомим, хочби тим, що я недавно був секретарем дипломатичної місії

при Ватикані та, що сам ігумен Прудентополя Шкірпан звертався під тодішню пору до мене до Риму за інформаціями. Атже василіянам повинна була бути відомою моя канадійська кампанія в обороні української католицької церкви! Не числив я на це, щоб василіянам було відомим мов літературне імя, бо „Праця“ була наглядним доказом їх жахливого анальфаетизму. Але-ж уряд офіціально сповістив василіян про мов делеговання, ще поки я виїхав з Відня. А надто ще й телеграфічно доніс їм про час мого виїзду. І фактично, приїхавши до Прудентополя, я вже застав опублікованим у „Праці“ донесення уряду про мою делегацію. А врешті я віз із собою документи, які не полишали за собою сумніву, що мій приїзд не мав ніщо спільного з попереднім приїздом афериста Козія, що, дякуючи дурним василіянам, обезславив на довгі часи нашу бразилійську кольонію і загородив до бразилійських політичних кол доступ усім українським політичним репрезентантам краю.

З дороги я послав до Прудентополя телеграму, сповіщаючи про день мого приїзду. Я-ж не мав виображіння про те, яким робом добитися до цієї забитої в лісах і віддаленої від залізниці на поверх 50 кільом. оселі, і мав право до цього, щоб василіяне, які самочинно створили комітет для „позички національної оборони“, допомогли мені в мому приїзді принаймні настілько, що вислалиб до залізничої стації підводу! Та одна справа була з самозванцем Козієм, а друга з представником українського уряду. Тамтого ще на виїзді, коли кождому сліпому було видно, що таке він за птиця, відвезли василіяне на стацію Іраті з бандерією самоходами, а мною не зацікавився ніхто навіть

настілько, щоб за мої гроши вислати на сю стацію підводу. Мені зараз же почало дещо свитати. Василияне мали свою рацію. Вони хотіли відограти комедію, закликаючи загал до допомоги рідному краю, згори знаючи, що і так з цеї муки не буде хліба, а вони дешевим коштом добудуть у рідному краю патент на патріотів. А тут тобі на! — приїздив відпоручник уряду, який готов був таки справді видобути із змонополізованих василіянами кишень наших поселенців які тисячі, які по розумованням бідних місіонарів булиб припали, напевно їм. — І чи можна було дивуватися, що моя зустріч з василіянами мала доволі дипломатичний і здержливий характер, та що зараз на вступі ігумен дав мені відчуті, що у грошевих справах між нами буде правосильною засада: „брат братом, але бриндзя за гроші“? На щастя, я не потребував накидатися василіяном, бо позичаючи у них 50 мільр. на заплачення підводи, я рівночасно депонував у застав у їх касі 20 разів таку-ж суму в долярах. А хоча мусів кількакратно користати з їх „гостинности“ (вислів „Праці“) на протяг усього 3 місяців, то рівночасно за сю гостинність платив своєю працею, редагуючи на протязі трохи не 10 місяців їхню газету трохи не усю і ратуючи її перед упадком, який їй загрожував по причині дотеперішнього способу її редаговання, що був насміхом навіть над найменш вибагливими читачами. Та й не „голопятником“, як це залюбки говорять василіяне про європейських інтелігентів, приїздив я до Бразилії, не на прошений хліб. Вже в самому донесенню уряду василіянам про мій приїзд було сказано, що з зібраних на позичку грошей уряд асигнує мені платню, якої висоту вирішить існуючий в Пруденто-

полі комітет у порозумінню зо мною. Та як не як, а василіяне зразу-ж поставилися до мене не так, як колись до Козія, навіть не так, як я мав право вимагати від комітету, до якого я був офіційно делегованим.

Та й зразу я відчув, що справа позички, яка є звязана з самозванчим василіянським комітетом, якому на протязі половини року поталанило витягнути (і то виключно від прудентопільців) усього півтора тисячки, не піде як слід, і мені дуже хотілося для добра справи з василіянами взяти розвід. Та нічого було подіяти. Уряд, не поінформований про стійність і фактичну вартість цього ненависного цілій Бразилії комітету, вкинув мене в його обійми. Я, провіривши дійсність на місці, не міг іти на стрічу бажанню усіх осель, щоб на василіянський прудентопільський комітет не оглядатися, а то люде, не вірячи в совісність у численню василіян, справи не підпруть так, як хотілиб. Мені прийшлося проти волі грати комедію з прудентопільським комітетом, якому справа позички була такою далекою, як дорога від землі до Марса. Врешті і самі василіяне не скривали своєї ворожнечі до позички, бо тодішний редактор „Праці“, Турковид, ніяк не хотів публікувати посланих мною списків підписчиків, знаючи, що сим робом він зменшує кількість підписчиків найменш о половину; та й ігумен Шкірпан не хотів чогось видавати підписчикам з Прудентополя посвідчень та й нераз кинув мені в лице докором: „Через вашу позичку я не можу розпочати будови церкви“. Але я знаючи, як цупко тримають василіяне темну масу у своїх руках, боявся виповнити волю загалу, щоб створити справжній громадянський комітет для позички, додумуючися, що в такому

випадкови василіяне підуть проти акції отвертим боєм. І так доля поглузувала собі надо мною, вкинула мене в кігті хитрих святців, які відчули небезпеку мого приїзду до Бразилії з першого дня і з того-ж дня працювали над тим, щоб сю небезпеку переборити. А що не лицювало ученикам св. Ігнатія Льойоли йти проти висланника уряду так, як проти усіх моїх передтечів, інтелігентів, отвертим боєм, то вони робили все можливе, щоб мені мій побут у Бразилії зробити не аби як гірким. Одначе у своїй тактиці вони були такі обережні і підступні, що мені довго приходилося експериментувати, поки я впевнився в цьому, що підозривав від першої хвилі. І тому ще після 10 місяців мого життя серед наших поселенців у Бразилії, я не зважився на категоричну думку в оцінці громадянської діяльності, минулої і майбутньої, василіян і я, кінчаючи мою книжку вражінь з наших бразилійських осель „Між рідними в Південній Америці“, тільки виповів сумнів, чи схотять василіяне взяти на себе завдання виведення нашого загалу з безпросвітніх нетрів, до чого вони мають найбільше даних. Недовго треба було ждати на відповідь: „не надійтеся нічого“. І тому я почуваю тим більший обовязок вияснити, чому усі змагання одиниць, які хотіли у бразилійському пралісі прорубати вікно сонцю для нашої бездольної громади, зводилися ні на що. І вважаю потрібним дати коментар до моєї названої книжки, яку я списував під вражіннями першої хвилі, і в яку закралося чимало неточностей. Тим самим кождому стане ясним, чому не вдалося зреалізувати ані одного задуму з часу створення за мою ініціативою „Українського Союзу в Бразилії“, хоча кождий з них зустрічав загал не без захоплення

і доброї волі; і хоча я сам виповів у названій книжці надію, що Бразилія зробиться нашою найкращою заморською кольонією.

І не хочачи знову бути засуггестіонованим кимось другим, не хочачи говорити про це, чого я сам не досвідчив, щоб не згрішити новими неправильностями, я буду говорити тільки про історію останніх двох років нашої бразилійської громади, в якій приходилося мені грати трохи чи не передову роль. А щоб мати фон (тло) для цієї історії, я згадаю тільки деякі фрагменти з історії попередніх років, провіривши їх фактичну сторону від очевидців нашого і чужого походження.

Тому-ж, що василіяне перехваляються, що вони напишуть для читачів своєї „Праці“ (між скобками не зашкодить замітити, що їх кількість мікроскопійна) історію цілого мого життя „від дитини“, то я хочу задовольнити їх бажання поширити мій життєпис і скажу коротко:

Я вродився 1878 р. в містечку Чесанові з міщанської, хліборобської, української родини. Перейшов дитячі і хлопячі роки так, як кожда бідна хліборобська дитина. Вчився в українській гімназії в Перемишлі, чотири роки при допомозі дбайливих батьків, а далші чотири роки серед крайної нужди, круглою сиротою. На університеті вчився рік у Львові, а відтак три і пів року вчився на священника в Римі, у школі, в якій учаться учні з усіх країн світа, і приймив одно священниче свячення. Отримав від папи Льва XIII. срібну медалью, докінчив богословські науки в Перемишлі, а врешті за дозволом перемиського епиекопа К. Чеховича поступив знову на фільозофічні студії на львівський університет. В р. 1911 я склав екзамен на гімназійного професора, вже передше навчаючи

в гімназіях у Злочеві і у Львові. Навчав аж до вибуху війни переважно в українських гімназіях (від осені 1912 р. в Тернополі як дійсний вчитель, а відтак з титулом професора). Рік перед вибухом війни навчав у державному вчительському семінарі в Брендоні (в Канаді), а в часі війни навчав і вів українську пропаганду в обозах для полонених вояків з Вел. України в Німеччині (з рамені організації „Союз визволення України“), а врешті на Вел. Україні за гетьманщини на курсах для вчителів народніх шкіл і гімназій. Маю тисячі учнів по всіх землях, де тільки живуть Українці. Навчав також в українській дівочій гімназії С. С. Василянок у Львові, заснованій митропол. Шептицьким. Василян не мав щастя навчати, бо я працював звичайно у вищих клясах, а до тих доходить найбільше 5% кандидатів на „отців“ Ч. С. В. В.

З вибухом повстання в Галичині, яке я враз з двома товаришами підготовляв у Тернопільщині, мене поставлено на чолі тернопільського повіту як голову повітового комітету „Національної Ради“. Рівночасно почав я на свою руку видавати революційний часопис для Поділля, який з приїздом нашого уряду до Тернополя прийшлося мені перемінити на урядовий щоденник „Український Голос“. Врешті мене вибрано членом мійської Ради, а відтак місто Тернопіль поставило мене своїм делегатом (депутатом) до першого українського парламенту, до станіславівської „Національної Ради“, де я між иншим був вибраний до військової комісії. Вже в міс. січні 1919 р. я був іменованій київською Директорією на секретаря дипломатичної місії при Св. Престолі в Римі, ходив на авдієнцію до папи Венедикта XV. в меморіялом про польські насильства над нашою

церквою і народом, а пізніше галицький уряд виделегував мене як свого представника до Бразилії.

В моім життю я був кілька разів самостійним редактором і був і в співробітником трохи не усіх наших літературних журналів. Написав до 20 книжок, з чого кілька переклав з чужих мов. В обороні української католицької церкви я написав безліч статей. Про мою діяльність у Бразилії знають, здається, і малі діти.

Ніколи в життю не спідлювався і не забігав панської ласки, як це роблять бразилійські василіяне, ганьблячи свою чернечу рясу.

Моє імя відоме кожному, хто хоч трохи читає і цікавиться нашим писменством.

Отсе мій коротенький життєпис. Можливо, що василіяне додадуть до нього щось такого, чого я сам не знаю. Бо людській злobie і брехливости, а часом і підлоті, меж не найшов ще ніхто на світі. А що бразилійські василіяне сими здібностями випосажені з ласки Бога не аби—як, я ні трохи не сумніваюся. Це єдине, чим їх нікчемний, струхлявілий, брудний дух може справді почванитися.

II.

Коли би хто сказав: Люблю Бога,
а свого брата ненавидів би, той брехун.
Собор. Послане Йоана—гл. IV в, 20.

Година справедливости більше варта,
ніж сімдесят років молитви.

Магомеданська мудрість

„Можуть собі приїздити з Європи наші інтелігенти, це ніщо не шкодить; та нехай знають, що їм треба йти до роботи при залізниці“.

Осьтаке приходилося мені слухати з уст василіян завсігди, як тільки хтось наївний написав з Європи, що він хотів би приїхати до Бразилії до культурної праці. А звичайними василіянськими прізвищами для інтелігентів були: „краваткова зволоч“, „европейські голопятники“ і др.

А слідом того ми бачили такі цікаві появи в „центрі українського життя“ в Прудентополі: По школах навчали люде, переважно дівчата, що ніяк не могли виказатися цензом освіти з галицької 3-ої кляси народніх шкіл, а українські офіцири, люде з середньою або й університетською освітою, замітали в Куритибі вулиці, ішли на науку до ковалів, стельмахів, механіків і т. п. І то тоді, коли ігумен прудентопільського монастиря був головою просвітньої секції У. Союза в Бразилії і коли ніяка школа не могла бути обсадженою без відома і дозволу василіян, які узурпували собі право нагляду над школами, забавлялися в інспекторів, відбуваючи під своїми авспіціями екзамени.

На кольонії, куди влада василіян не сягала, ще сяк-так попадала у школу людина з вищою освітою — Прудентопіль з околицею з своїми десятками передпотопних шкіл був, дякуючи василіянам, прибіжищем для носителів „*lux a pop lucendo*“ (світло не від світла). Цей Прудентопіль, реклямований в краєвій пресі, і місце, куди як до Мекки звертав свої кроки після приїзду з Європи кожний неосвідомлений інтелігент, являється цвинтарищем, на якому василіяне відспівали „вічну пам'ять“ усім надіям віруючих.

Загляньмо до хроніки цього цвинтарища. Перед війною відомий артист українського театру Мартинович мав нещастє шукати пристановища в цьому василіяньському царстві. Очевидці розказують про його діяльність чудові історії. Прегарне веденне школи, зорганізованне шкільної дівтори в національні кадри, устроєнне прегарного театрального і співацького гуртка і церковного хору і багато иншого. Та нещастє хотіло, що Мартинович вийшов одної неділі на полюванне і сполював одного з василіян, що теж полював на „куницю, красную дівицю“. Наслідок цього нещасного полювання був такий, що Мартиновича на зазив ігумена Шкірпана виволік нарід з церкви, збив його немилосерно, заволік до вязниці, кидаючи його в ній цілком голого до того, що німець Фріц Форбек змилосердився над жертвою василіяньського бестіяльства і визволив його з вязниці. Та на цьому не покінчилося. Мартиновича проголошено божевільним і відставлено до дому для божевільних, при чому один з найвірніщих василіяньських слуг відвозив його звязаним і на протязі 25 миль дороги копав його і бив бичівном по голові. Врешті Німці і Бразилійці змилосердилися над нещасним,

визволили насильно зовсім здорову людину з дому божевільних і промостили йому дорогу до Європи. І сьогодні, після довгих років від цього соромного подвигу василіян, ніхто не в силі оповідати про подію без сліз. Щоб сю історію затерти в пам'яті людей, василіяне розпустили вістку, немов то Мартинович помер. Та він живе і чекає моменту, щоб позвати перед народній трибунал лютих катів в чернечих рясах.

Друга жертва ненависти василіян до інтелігентів — пок, Клим Гутковський.

Привезли його зі Львова сами василіяне. Служив їм вірно, вів школу, організував молодь в Січі, редагував їм газету. Та скоро допекли йому до того, що мусів кидати Бразилію, везучи з собою до рідного краю мізерію і жаль до прудентопільських самодержців.

Про Осипа Шпитка і про його втеку з Прудентополя в жіночому перебранні і в солоній всім відомо. Допікали йому, тровили на нього шкільну дівчурку так, що не міг перейти вулицею, клеветали його за зносини з чужою жінкою і др. А враз Прудентопіль аж гудів під ту пору про декамеронські історії василіян і Варварка ще сьогодні живе в устах народу і житиме, поки не вимре ціле сьогочасне покоління. А відтак, не дивлячися на те, що Шпитко зорганізував церковний хор у Куритибі, тровили проти нього нарід з проповідниці і він валявся в нужді, скитався по цілій Бразилії, пішки промірюючи безмежні ліси від Куритиби до С. Павльо, аж врешті втік далеко, куди руки василіян не досягають. І сьогодні найбільший на цілу Бразилію журнал в Ріо де Жанейро публікує його статті на передовому місці, ставючи трибуною оборони української справи. Нуж-

денна неграмотня „Праця“ не мала місця для сильного слова Шпитка, навіть і тоді, коли голодний і обідраний автор не домагався за нього винагороди.

Така сама є хрестна дорога не менш здібного організатора, журналіста, педагога і енергійного робітника В. Куца, який скоро мусів з василіянами розійтися і підлягти звичайним неронським гоненням прудентопільських олігархів. А хоча він дав спонукати себе до компромісу з василіянами, і хоча в ім'я української справи він дотримував трохи не два роки даного митрополитови Шептицькому слова і перестав у американських часописах атакувати злочини василіян, — вони скоро довели до його виступлення з Гол. Ради Союзу і знеохотили його до того, що він відсахнувся був від громадянської праці.

Крамарями або шинкарями зробили василіяне трьох молодих інтелігентів (Д. Ярему, В. Козакевича і О. Мартинця), які приїхали до Бразилії з метою культурної праці, бо зараз на вступі накинулися на них з прудентопільської проповідниці, хоча навіть ще не знали, що вони за люде і чого хочуть.

Трагічно покінчив спроваджений василіянами з Бреми студент Мих. Веретка, якому вони після його приїзду показали спину, і який коротав свій вік в нужді, поки не залила його кров серед праці у школі в Маршал Малє.

Не загрили в Прудентополі місця ні С. Кобилянський (студент університету і український офіцер), ні медик Пр. Білик, який мусів шукати захисту у І. Лєха, і щойно другі наші оселі пригорнули їх і дали їм змогу працювати у школах. *)

*) Ст. Кобилянський є сьогодні вчителем в портуніонській колегії ім. П. Могили, а Пр. Білик, склавши екзамен на лікаря, працює на клініці у С. Павльо,

Сумно покінчив у Прудентополі вчитель В. Кульчицький, який з огірченням переїхав до С. Павльо ! для нас пропав на все.

Таксамо кинув наші оселі П. Бак, добрий педагог і журналіст, і пішов на урядову службу, на якій вибивається на передового службовика. Василянин К. Бжуховський заборонив йому навчати у школі „забагато“ і звелів йому обмежити навчання на читання, писання і рахування, а зате звернути увагу головно на молитви. Коли він від цього відмовився, місіонар напустив на нього фанатиків, а навіть бабів з кочергами, які погрожувались спалити „схизматицьку“ школу.

Самовбивством у ірасемських лісах покінчив перед роком талановитий чоловік, покінчивший богословські науки, Ізидор Федюк, якого василіяне не допускали навіть на посаду вчителя на кольонії, і який, скитаючися безпритулним і вічно голодним, дійшов до своєрідного божевілля.

Василіяне загнули передвчасно в могилу енергійну людину, медика Ст. Петрицького, що з палом брався за народню працю. І т. д. — в нескінченність.

Послідний доказ василіяньської прихильности до інтелігенції — це три студенти університету і українські офіцери, яких безпосередно після приїзду до „центра бразил. України“, до Прудентополя, вислали до Трес Баррас до тартаків, і до Куритиби помивати у броварі фляшки, хоча неграмотні йолопи є з ласки василіянів у Прудентополі „адвокатами“.

На прудентопільському цвинтарищі поховано за життя цілий ряд інтелігентніщих одиниць, що вибивалися з сірої маси темних фанатиків, і сі одиниці, гонені василіяньськими сіпаками, відсах-

нулися від української громади і ведуть своє бездоганне життя. До цієї категорії належать цілі кадри свідоміщих одиниць, які надармо томилися, з повним пожертвоуванням працюючи над подвигненням прудентопільської, найбільш відсталого громади, організуючи товариства, драматичні кружки тощо, та бачучи свій Сізіфовий труд, тікали перед гоненнями всесильних черців і порозбігалися по других оселях, вносячи в них нерв українського життя. А на прудентопільському цвинтарищи залишилися самі сліпорощенні, затуркані, або скрегочучі безсильно зубами від досади, ходячі національні і суспільні мертвяки та гробарі василіяне, що тріумфують мов ті круки на побовищи.

І залишився сумний спогад єдиного подвигу місіонарів, спогад про спілковий броварь, на заснування якого василіяне випорожнили чужі кишені, переносячи гроші до своїх діравих кишень і банкрутуючи.

Одинокими двома інтелігентами, які втішалися ласкою василіян були: один з них, протегований василіянами, помічник василіян при заснування такої культурної і релігійної інституції, як бровар, і вчитель Квасінський, якого ласка василіян зробила секретарем австрійського куритибського конзуля. Перший з них покінчив самовбивством, а другий помер на куритибській вулиці з пожожною фляшкою від горівки в кишені.

Годиться згадати про „дипломата“ Козія, який в коротенькому часі вивіз з Прудентополя поверх 4.000 мільрайсів, головно з каси василіян, і сьогодні заступає місце вбитого С. Твердохліба, видаючи з польської ласки „патріотичну„ газету для волиняків.

Про ласку василіян, якою я сам втішався, буде мова згодом.

І длятого страшно хочеться плакати над усіма людьми доброї волі і віри, які загрожені післявоєнним лихоліттем в існуванню, витягають крізь океан до василіян руки з мольбою, в надії, що відомі бразилійські „патріоти“ використають їх сили для добра загалу, допомагаючи їм добитися до бразилійського берега. — Нещасні!... Шнура, щоб ви повішалися, можете від прудентопільських самодержців і інтелігентоборців сподіватися, а не допомоги до приїзду до Бразилії! — Атже недавно написав один з наших лікарів з Югославії, щоб йому ігумен Прудентополя тільки подав інформації про життя й відносини серед нашої колонії, — а ігумен (щоб не видавати на поштову оплату) поручив мені відписати просячому, даючи мені директиви, щоб згори справити його на кожду иншу оселю, тільки не на Прудентопіль. А Прудентопіль начислює 12.000 самих українців і свій лікар так і проситься для цей відірваної від цілого світу оселі!

І щоб своє інтелігентоборство чимось закрити, василіане заєдно брешуть про „липкі пальці“ світських інтелігентів, „краваткової зволочи“ забуваючи про це, що якраз про „липкі пальці“ василіян ціла Бразилія гуде у великий дзвін.

Бо і до якого світського інтелігента до його пальців прилипло що чужого? Який дім, збудований за народні гроші, є власністю котрогось інтелігента? Котрий з них має громадський шакер, або хоч би льот? Котрий з цей „краваткової зволочи“ доробився на нашому народі хоч би мізерної буди? Клим Гутковський, О. Шпитко, В. Куц, С. Петрицький, П. Бак, Й. Мартинович, чи ціла

фаянга тих, що носять у тілі польські кулі і мусять, постогнуючи від болю, працювати в ремісничих робітнях?

А почисліть ви сі загарбані василіянами громадські доми, шакри і льоти, до шкіл і церков включно, на самому Прудентополі, які василіяни хитро видурили від темного народу! І подивіться на їхню величаву палату, яку *iure caduco* називають монастирем; і на цей величезний народний дім „Україна“, котрий вже в часі народин тестаментом був видурений від непочитального власника, прудентопільської громади, на річ ненажерливих василіян!

І саме ся нечистива совість василіян, загрожених в посіданню свого царства просипаючою свідомістю громади, велить їм вести невмолимий бій з інтелігентами зброєю цьоквань, наклепів, погроз, гонень — аж до шнурів для бичувань включно. Кождому інтелігентови вміють вони причіпити якусь латку: цей мало набожний, той православний; цей п'яниця, той „пхається у не свої справи“ (себто береться до організаційної справи); цей завертає очима на чужих жінок, той... і т. д. А невже ви отці, усі такі дуже без гріха? Невже між вами немав таких, що, як говорять злобні язики, 77 разів переступили обіти чистоти, і які потрафлять за одним махом висушити літрову фляшку „кашаси“? Невже ви думаете, що забулося в пам'яті народу время, як то кожді ваші ім'янини перемінювалися в оргії з музиками і горами фляшок? Ще живуть сі люде, які на ваших гучних празниках заригували травники кругом вашої святої лаври!

А все-ж таки ви святці, добродії нашої громади, діячі, заслужені велетні суспільні, що так

і потопують в морі кадильного диму. Я навіть був свідком, як одного з вас, що ледви перед тижнем приїхав до Бразилії, ви звеліли дітям величати такими похвальними гимнами, що мовляв: „коби цей щасливий день імянин нашого неоціненого батька в Бразилії трівав у нескінченість, бо нам так любо у вашій присутности бути“. Хіба вам не спаде на ум думка, що це деморалізація невинних дітей, що це школа брехні і самопониження та насилування совісти дітей, які чують від батьків про ваші „неоцінені заслуги“, що зводяться до Шевченківського: „у нас дери та дай, а потім прямо в рай“?

Та невже ви з сим рахуетеся? Невже вважав на якусь етику такий ігумен Кизима, який пок. Ст. Петрицькому і Гарухови (цей служить і досі при поліції в Куритибі) на їх заяву, що вони приїхали організувати школи, гукнув злісно: „Кого будете організувати і навчати? Малпи?“ Хто вважає нарід безсловесними малпами, для того в його менажерії все дозволено.

Кінчаючи цей розділ, запитаємо: І яке маєте ви право інтелігентні й заслужені перед народом одиниці гонити до фізичної, наємної роботи? Одиниці, на котрих виобразування батьки і суспільство видали стілько кривавиці? Одиниці, які так дуже потрібні нашій вбогій на інтелігенцію нації?— І чому ви не зачинали від фізичних заробітків, ви, що складали обіти на покору, вбожество і аскезу, а прийшли на „варене і печене“? Чим ви кращі від пок. о. Роздольського (не Ч. С. В. В.), який нарівні з народом двигав матеріал на будову церкви на стрімку горі; або від о. Петрицького, який не без вашої вини мусить на старі літа фізичною роботою заробляти, щоб не помер-

ти голодовою смертю? — Невже світський єрей, що покінчив гімназію і університетські богословські науки, перед Богом гірший як василіянин, звичайно недоук і відпадок з гімназії, що вчився фільзофії в якомусь Лаврові чи в Жовкві? Невже світський інтелігент щось гіршого як півінтелігент, що свою душевну дрянть закриває рясою монаха і хулить Богу? — Хіба усім не відомо, яким запахущим зіллям понасаджувані отсі усі василіянські фільварки в Галичині?

Врешті василіяне у своїй „Праці“ виговорилися сами, чому вони поставилися і до мене таксамо, як до у сіх інших інтелігентів, і чому вони акції допомогівій на користь рідного краю борождали. Вони, як виходить з їх признання, ненавиділи Український Уряд за те, що десь там станіславівська Національна Рада на бажанне селянських делегатів домагалася відобрання землі від усіх, що сами на ній не працюють, отже і від монастирів. Хто знав, як наші василіяне дорожать фільварками, зрозуміє, чому і бразилійським василіянам Український Уряд був ненависним, і чому вони воліли бачити радше розвал нашої держави, ніж зреалізованне ідеї, за яку ми заплатили сотнями тисяч жертв у людях.

Чи можна-ж після того дивуватися, що вони роблять все можливе, щоб нарід відтягнути від фінансової допомоги рідному краю? Що вони загирили справу народнього податку? Що „Праця“ так залюбки вентілює аферу дра Назарука б. представника Уряду до Канади? Що Турковид не має іншої теми і забавляється по оселях у політика та представляє людям, що Гал. Уряд складався з самих „батарів і злодіїв“, забуваючи при тому, що цей Уряд мав своїм головним помічником ми-

трополита Шептицького і о. Дженокі, висланця Ватикану? Який же висновок може бідний наш хлібороб витягнути з такого ясування наших визвольних змагань? Повірити Турковидови, значить махнути рукою і на рідний край і на весь католицизм. Не повірити Турковидови, а тоді що? Консеквенція?

Та хто коли бачив, щоб наші василіяне оглядалися на льогіку, на послідовність? У них одна послідовність: маєтки Ч. С. В. В. Так було, є і буде — во віки віков — амінь.

III.

Дивна річ! У всі часи негідники намагалися маскувати свої ганебні вчинки відданістю інтересам релігії, моралі та патріотизму.

Г. Г а й н е.

Кругом неправда і неволя,
Народ замучений мовчить;
На прудентопільським престолі
Чернець годований сидить.

Парафраза з Ш ё в ч е н к а.

Здивований читач скаже: Малюєш таку чорну картину з царства бразилійських василіян, а предсі ти сам донедавна в цьому царстві жив, дружив з самодержцями з цього царства, говорив навіть про їхні заслуги! Так воно й було. Я не заперечую навіть цього, що я навіть ворогував з тими, які василіян таврували, Та хто перечитає все до кінця, тому виясниться, які мотиви привели мене до цього несвідомого або й свідомого топтання правди, і чого мені приходилося нераз лицемірити і в душі вити з морального болю. І тому переходжу до цього розділу, в якому починає зарисовуватися генеза (зарід) мого пізнання, до якого я хотів дійти дорогою перевірки справи і фактів.

Під ту пору, як я приїхав до Прудентополя, найбільш авторитетну роль серед василіян грав Е. Турковид. — Гладонький, годований, все виелгантований, з поведінками панича, в поведінню

з простим народом оконом, малограмотний і жалюгідний, коли вийшов на амвону і став пописуватися своїм хистом душпастиря. Більшого зарозумільця, пустого, обмеженого, хитруна і злобного, а при тім нероба мені не приходилося в життю зустрічати. І хоча він на кожному кроці зраджував, освіту в найліпшому випадку давнього фельдфебля, він був редактором катехитом у школі сестер-служебниць і в їхньому новіціяті, а врешті їх сповідником, йому у всьому підлягав нездарний ігумен М. Шкірпан — він займав упривілюване становище нікуди не виїздити і вічно дармувати. І зараз в початках він дав мені до розуміння, що цілий монастир це він, дарма, що він не носив титулу ігумена, закриваючи його і своє значінне скромним титулом о. вікарія.

Другий помічник ігумена, Януарій Коциловський, весельчак, жерун, опухлий від алкоголю і жертя, — хоч і як надувався як найбільш з усіх василіян освічений (він навіть і об Рим трохи обтерся) і як брат перемиського єпископа, мого товариша по римським студіям, давав докази, що його не тільки народня справа, але і цілий монастир ні свербить ні болить. Жив одними спогадами свого юного гулящого життя з часів, поки ряса не наклала на нього кайданів. Хоча він сі кайдани легковажив, нічим не зраджував, що він бере серію свій стан черця і священника. Таксамо з легковаженнем ставився він до ігумена і своїх товаришів по званню. А вони платили йому таким же самим грошем і тільки зневажливо махали рукою, як сходила на нього мова. Він був принаймні настільки чесним, що не грав комедії. Був простаком, висмівав усі балачки про народню справу, а коли підпив собі (оповідали, що умів зали-

ватися й до білого дня, забуваючи про всяку „нога сапоніса»), тоді неоднo цікаве можна було почути з його уст про його колеґів по чину Мелхіседека.

Сам ігумен М. Шкірпан зробив на мене спершу доволі добре вражіння. Не дивлячися на це, що злобні язики розказували чимало пікантних історій у стилі Дон Жуана з часів його молодших років; не дивлячися на соромну історію з Мартиновичем, я добачував у ньому добродушного, передвчасно постарілого старика, якому, як я вірив, не хибує доброї волі хоч на склоні свого віку принести трохи користи рідній справі. І він ніби інтересувався усім моїми плянами, ніби виявляв волю допомогти мені в їх зреалізуванню, поводився зо мною доволі мягко, давав себе вести і використовувати як помічник в праці. На жаль це була людина слабої волі, що носила титул ігумена тільки від паради, безсильне знарядде в руках хитрійших „собратів“, головно Турковида. Довгий час я ніяк не міг зрозуміти, защо люде так ненавиділи його. Та обсервуючи його поведеннь, його диктаторський і зневажливий тон у розмовах, його жадобу гроша і всяку відсутність спочуття до людського горя, я зрозумів усе. В повісті Фльобера „Салямбо“ є змальований тип картагінського полководця Ганнона. Чогось цей тип стає мені все перед очима, як подумаю про бувшого ігумена (тепер віце-прото-ігумена) прудентопільської Картаґіни.

Поза Прудентополем було ще двох василіян: Р. Криницький, людина може і щира в національній справі, одначе фарисей, хитрун, а до того вповні фізично й морально виснажена (мабуть теж алькогольом); і К. Бжуховський, людина майже

неграмотня, сангвінік, простак, найбільший з усіх хитрун, місіонар, про якого говорять, що „він веде місію кулаком“. Вправді це людина експанзивна, діяльна, — та вся його діяльність зміряє до того, щоб загал ограбувати й замінити в череду мулів, яких призначенням жити і вмірати на шляху, по якому йде тріумфально василіянство militants (воююче) за добра, що не мають ніщо спільного з царством небесним. — Для характеристики цього оконома в рясі згадаю такий епізод. Йдемо ми, Бжуховський, Шкірпан і я дорогою в Ірасемі. На полі зігнулася жінка з сапою. Ми зрівнялися з нею і вона покійно проголосила: Слава Ісусу Христу! — У відповідь на цей християнський привіт почувла з уст Христового воїна: „Чогось вибалушила очі, дурна Марино!“ (Це звичайний привіт Б. при зустрічі з жінками, чи дівчатами, з „дурними Маринами“). — „Коли ти, бабо, задреш вже ноги!“ — „Ви, отче, хотілиб, щоб я вмерла, та пождіть ще трохи!“ — „Ну а з чого піп буде жити? він з голоду здохне, як ви не схочете вмірати!“ — Ось яку розвагу несуть наші місіонарі нещасним вигнанцям в отсю бразилійську пущу безпросвітню! Хамські жарти, кулак, здирство. А з проповідниці сиплються з красомовних василіянських золотих уст такі квіти: „Хлоп, свиня, злодій; бодай тобі писок викривило“ і др. Ось вам інтелігентне виховання на чужині! І не раз приходилося місіонареви спасати свою шкуру бігством перед вірними (в Марцеліні, Серра де Тігре, Ірасемі) а навіть раз місіонар з своїм пенітентом від сповіди вивели один одного поза церкву, тримаючи себе взаємно за гортанки. Не знаю, чи Господь бачив з неба сю сповідь...

Ось що значить, висилати далеко без контролю неграмотну дрянь, яка в рідному краю ні до чого не годилася! І дати їй право вести народ!

Неграмотність сих надутих негодяїв з серцем і душею зарослими жиром, доходила до такого, що в часі мого приїзду вони навіть не орієнтувалися, від кого я приїзджу і чиім іменем виступаю. Та це не перепиняло їх монополізувати усю громадянську діяльність, яка була одним обманом і дурманенням загалу на місці і в рідному краю.— Не дивлячися на духове вбожество і невлічиму дурноту, ті нероники не вагалися поробити з себе божків, „четверту особу Божу“, як себе величали, називати себе істотами „вищими від Богоматери“, творячи якусь своєрідню бресь релігійну. І довели до болючого ідолопоклонства до того, що чужі на наш народ показують пальцями, як на череду мулів, чи передпотопних чотириногих.

Я не змалював би всенької василіянської місії, як поминув би ще одну фігуру, брата Будного, якого чогось то титулували „добродієм“, немов для насміху над сумнівними його добродійствами. Рябий, з хитрими, сірими, злими очима, повернутими все в землю, покірливий аж до огиди, так і робив вражіння тигра, що чаїться на свою жертву. Був столярем і мав під своїм шнуром, який памятати муть десятки його учнів ще десятки років, столярську школу. Цей „добродій“ вповні потверджував португальську приповідку; „*Como canta o abade, assim responde o sacristão*“ (Який возглас ігумена, така відповідь паламаря). Ті, що виховувалися під терором цієї злої людини, оповідали, що цей „добродій“ укладав учнів рядом на лаву, ходив з одного кінця до другого і до втоми побивав їх шнуром, а відтак велів себе ще в руку

цілувати. Усі його учні мали повідтягані вуха і вже по них можна було вгадати, хто перейшов славному „добродієву“ школу.

Для кращої характеристики етичного виховання хлопців згадаю один епізод. — Донесли мені, що „добродій“, коли я раз не пішов до церкви, велів хлопцеві з друкарні пригадати мені мій обов'язок. Озлоблений безсоромним хамством манастирського пастуха, я виявив моє негодовання перед Бжуховським, а цей зробив „старому дурньови“ (так охрестив він „добродія“) авантуру. „Добродій“ як школяр, в присутності хлопчини, виперся усього. А коли хлопчина підняв руку в гору і присягнув на дійсність факту, набожний чорт у людській подобі скатував його шнуром. Сю екзакуцію він повторив другого дня, аж поки хлопчина не вихопився з його кігтів і не побіг до ігумена, погрожуючи, що колись він відплатиться. — Чи не гарна наука моралі?

Усі василіяне боялися його і танцювали перед ним як наймити перед злим хазяїном і малося вражіння, що дійсним ігуменом був отсей „добродій“. Тероризував і катував не тільки своїх учнів, але й дорослих хлопців і дівчат, яких він зганяв до себе на науку церковного співу. І я не стрічав у цілій Бразилії, не те, щоб у Прудентополі, ніодної людини, яка знала його, котра не ненавиділа б цього прибуду, що був пострахом усіх — дітьми починаючи, а старцями кінчаючи. Йдучи слідами своїх наставників, наставляв руку до ціловання навіть сивоволосим старцям, немов би хотів практично навчати людей покори, котрої маскою прикривав прикмету якраз протилежну покори. Я не згадую про колишніх василіян в Бразилії, бо не знав їх. Та люде оповідають про них

і про їхні подвиги африканські історії. Між іншими вели „місіонарську“ працю такі аскети як пок. Мирон Хмилевський, який тайком звінчався з своєю служницею цивільним вінчаннем, вернувся до Європи і секуляризувався, і про якого розказував мені один Німець, власник бровару в Прудентополі, що він випивав щодня що найменше тузин фляшок пива дома, а цілий день „місіонарствував“ в його бровари між фляшками. Цей ревний католик відмовив від нього служницю, яка служила 5 років, бо мовляв у протестанта не вільно служити і забрав її до себе. — Та годі: „De mortuis nihil, nisi bene...“ Вертаймо до живих.

Ось таку олігархію чернечу я застав у Бразилії в пору мого приїзду! В таку компанію віддав мене делегуючий мене Уряд Петрушевича.

Василіяне привітали мене ні сьак ні так. Чемненько, затираючи руки, солоденько всміхаючися. Одначе, як я вже замітив, цілим своїм поведенням вони зраджували, що я їм осоружний, та що вони вважають мене полоненим у своїй твердині ворогом.

„Саме провидінне прислало вас до Бразилії“ — говорив, ласячися, Турковид, міністер внутрішніх і зовнішніх справ василіянського царства. „Аж тепер ми зорганізуємо наш нарід. Досі не мали ми помічників, а нам самим годі сим ділом займатися“.

І розказував мені про свою визначну політичну діяльність у Галичині, даючи до пізнання, що без нього мені не зробити ні кроку. Він же взяв мене зразу у своє пеклування. Коциловського справа не цікавила ні трохи, а ігумен відсунувся в тінь, знаючи, що я попався в добрі руки, — не дивлячися на це, що він був головою комітету для позички національної оборони.

Коли я на виїзді з Прудентополя, починаючи по-дорож по безмежних розірваних просторах Парани й С. Катаріни, нагадав, що мені потрібно грошей на кошти дороги, ігумен з важким серцем виасигнував мені титулом моєї платні 300 мільр., себто стільки, скільки потрібно на одну короткострочну поїздку з Прудентополя до Куритиби, дарма, що я вибирався в дорогу на протяг цілих місяців. І все було зробленим у формі якоїсь ласки, з метою, щоб я відчув, що я залежний від всесильних. Та як не як, а мушу сказати, що в часі моєї поїздки по оселях, там, де не була наражена кишеня василіян, вони не жалували труду, щоб мої гостини робити шумними, до того, що мені аж ніяково було від парад, на які я у мої скромности не був приготований. Та василіяне мали свої рахунки. — Дивіть, мовляв, які ми патріоти, як побиваємося за рідним краєм! — І мабуть це було мотивом, що з приводу приїзду митрополита Шептицького до Куритиби Криницький телеграфічно покликав мене сюдою, бо, мовляв, нікому повітати на стації такого достойного гостя.

Згодом я мав нагоду вглянути в тайни політики цієї василіянської республіки і дійшов до заключення, що сам Макіявелі засоромився б, як би встав з гробу і пізнав, яким він був примітивом. Я впевнився, що усі члени цієї республіки одним миром мазані і тої самої ціни стоять. Що ними править одна хитра рука, яка поприділювала особним акторам різні ролі, що у своїй грі змагають до одного. Один актор має вдавати зацікавленого громадськими й національними справами і так і розпинатися за них. Другий має все ганити, висмівати і гальмувати запал „ідеалізму“ й „непрактичності“. І так виходить, що доброї волі не

хибувало (принаймні в декого), та чогось годі було щось зробити. З цєю фарисейською грою я стрічався в кожному почині і довго не міг зорієнтуватися в цілій підлоті, яка мала добре обдуманний плян, випрацьований всею чернеchoю „братією“.

Не орієнтуючися в інтенціях василіян, вірячи у їхню щирість, не втавмничений в тайни їх хитроців, я зразу-ж по оселях почав підготовляти ґрунт під майбутню організацію. Тим паче, що вже з Європи віз неясний її плян і рішучу постанову переведення її в діло. В часі моїх поїздок я впевнився в неминучій її потребі, тим більше, що з усіх боків ішли до мене заклики, щоб щось зробити.

При тому я впевнився про велику силу василіян над громадою, доходячи до заключення, що успіх всякого почину залежний від їх відношення до справи. А враз я сконстатував ще одно: елементарну ненависть загалу до василіян, не дивлячися на те, що про якийсь радикалізм, чи невірство серед цього загалу, здавалося, не могло бути мови. (Пізнійше я добачив, що радикалізм вже і в Бразилії запустив глибоко корінне, та що він маскований тільки офіційною набожністю з страху перед важким кулаком василіян. Вибух релігійної боротьби тут неминучий і він буде мати гострі форми).

Бразила мене перша зустріч з митрополитом, котрого відношення до мене все було тепле. Уже в Куритибі я відчув, що між нами станула якась третя ворожа сила. І здивувала мене відповідь митрополита на мою замітку, що треба дати почин до організації нашої бразилійської розпорошеної громади: „Треба все залишити таким, яким воно є“. І аж коли в Дорізоні в часі вечері в честь

митрополита я виголосив тост в честь гостя і підкреслив у ньому, що народ у Бразилії жде, щоб він записав першу сторінку цілком не писаної ще історії нашої кольонії, митрополит зацікавився пляном моєї майбутньої праці. Кілька днів опісля при участі усього духовенства відбулася конференція на тему церковних справ, а один день присвятив митрополит обговоренню громадянських питань і майбутньої організації. Знаю з інформацій, що митрополит заступався за мої погляди і радив духовним, щоб мене у моїх змаганнях піддержали та використали мою охоту працювати. Та й після відбутих нарад мене покликано перед зібраних і коли я з'ясував плян моєї майбутньої праці, митрополит поручив мені починати діло, заявляючи від імени усіх зібраних, що можу бути певним допомоги духовних. І так, маючи запевнену піддержку тих, від яких залежав успіх змагань, я узявся за випрацювання статуту і дав поклик до першого дорізонського з'їзду делегатів осель.

Не потребує нагадувати цього, що усім є відомим. Нагадаю тільки це одушевлення, з яким загал зустрів мій почин. Нагадаю, що в „Українському Союзі в Бразилії“ вдалося об'єднати всі елементи — до найбільш радикальних, уособлених в особі В. Куца, котрий враз з василіянином Бжуховським увійшов до директорії Союзу. Попри Бжуховського до Головної Ради увійшли ще: ігумен Шкірпан як голова просвітньої секції і світський священник П. Процьків. І так в організації переведено об'єднання усіх напрямків, переведено в діло засаду: не розбивати, а єднати, бо наші сили слабкі. А щоб перехилити на бік Союзу духовенство, я зробив у статуті застереження що до зберігання нашої церкви й обряду, та й в чисель-

них статтях у „Праці“ (нераз і проти власного переконання) боронив священників перед докорами за їх байдужність, а то й діланне на шкоду національній справі. Я змагав до одного: до добуття допомоги духовенства, бо знав, що при його ворожнечі до нашого почину даремні всі змагання з огляду на виплеканий в масах консерватизм і сліпий фанатизм.

В пляні діяльності Союзу, попри політичне зорганізованне й просвітню акцію, було створення української торговельної гуртівні, яка своїми фінансами піддержувалаб акцію на полі освіти, допомоглаб створенню середньої школи. Та зараз після мого повороту до Прудентополя я замітив негативне відношення василіян до цієї справи, а з боку Коциловського почув навіть явні насміхи.

А з другого боку звідусіль пішли до мене перестороги, щоб василіянам не вірити. Небавком факти примусили мене повірити, що Союз в дитиною мертворожденою по причині участі в ньому василіян, до котрих загал не мав ніякого довіря, знаючи їх дотеперішню громадянську діяльність. Та й вони вже тоді поза мої плечі почали якусь непевну гру.

Справа Союзу не йшла. Все рвалося, колючка за колючкою встелювали мою дорогу, а навіть деякі одиниці не щадили мені докорів, що я василіянам запродався.

Зайвим булоб говорити, яке воно було болюче.

Та й василіяне грали дивну роль. Ніби заснували в Прудентополі аж сім філій Союзу, та все те було твором штучним, безкровним, по добре випробованим методам: заснувати товариство, накинати йому виділ із своїх підлизнів і дурнів,

записати на рахунок своєї громадянської діяльності трупа, який зразу-ж похований в могилі — і кінець.

Ще на дорізонському з'їзді загал домагався заснування нового часопису, бо „Праця“ була всім ненависна. Одначе я, не вірячи в матеріяльне попертя загалом цей коштовної справи, і не хочачи робити василіян ворогами Союзу, перепер думку, що „Праця“ покищо буде органом Союзу, змінюючи евентуально свого редактора. Таксамо обстоював я думку, що замість заснувати середню школу в Куритибі, чи в Дорізоні, не маючи ще організованого Союзу і фондів, краще буде використати допомогу василіян і перевести в діло доручення митрополита, щоб у Прудентополі покищо були відкриті доповнюючі курси для вчителів і початки середньої школи. Я числився з фактичними нашими фінансами і не хотів робити експериментів, які по моїй думці не мали даних на успіх. А з другого боку я знав, що всякий почин, який не мати ме коріння в Прудентополі, зустрінеться з ворожнечою зарозумілих василіян, які виконували гегемонію над цілою громадою, до хатніх справ включно. І в цьому скривався зародок усіх непорозумінь і невдач. Загал не мав довіря до Союзу, а василіяне використовували це, що я втишив бурю і звязав дисципліною тих, що дотепер були для них небезпечними. І вони, будучи тепер певними, що небезпека перейшла, почали свою скриту руйнуючу роботу, покористувавшись мною, як громозводом, що мав боронити їх престол перед громами.

Вскорі почув я від них, що ніякої школи не буде, бо не буде для школи учнів. (Про це, чи учні найдуться, ні в кого ніхто не питався). А відтак пішли виводи, що гуртівня не вдасться, а слі-

дом цього й повна абстиненція їх і їх найблищих (самих дуків, бо з біднотою вони не знаються) від грошової допомоги створенню цієї інституції. А щоб мою увагу відтягнути від задуманого діла, василіяне почали вмовляти в мене, що краще буде заснувати земельний банк з метою за куповування і перепродування землі, бо, мовляв, на це усі колоністи дадуть гроші, бо усі є голодні землі; а купівля землі від приватних власників не виключує здирства.

І на найближих зборах Гол. Ради Союзу клич засновувати гуртівню заступлено кличем засновання земельного банку.

Під ту пору я, покінчивши мою офіційну працю і зрікшись дальшої винагороди від уряду, а до того бачучи, що справа Союзу не поступає вперед, вирішив Бразилію покинути і вертатись до Європи. Та зараз же пішли звідусіль зазиви, щоб я не кидав Бразилії в часі, коли кильчить засіяне мною зерно, бо з моїм виїздом усе замре і вже після цієї невдачі не поведеться ніяка нова спроба. Це говорили й писали мені і світські люде і духовні. Василіяне навіть пропонували на моє утримання громадське оподаткування. Одначе я сю пропозицію відхилив, заявляючи, що я на милостиню не пристану, і що залишуся в Бразилії тільки під умовою, що знайдеться для мене означена праця з означеною платнею.

Я знав, що василіянам чимало залежало на цьому, щоб я не виїздив. Мій виїзд був би обличив їх в очах митрополита, даючи доказ, що вони зігнорували його волю, і в очах загалу, котрий був би зробив їх виновниками мого виїзду.

Василіяне взялися на штуку. В міс. листопаді 1922 р. в Ірасемі, після цілоденних нарад Шкір-

пан, Бжуховський і Криницький зробили мені пропозицію приймати обовязки редактора „Праці“ і управителя майбутньої середньої школи, котру, як вони казали, вони мусять відкрити з наказу вищої влади, а для якої вони досі не мали відповідного чоловіка. Одначе запропонували мені таку низьку винагороду, що були певні, що я на неї не пристану. (Запропонували мені за редакцію 200 мільр., а за школу 100 мільр. місячно, коли вчитель на кольонії отримує звичайно 120—150 мільр.— отже за надмірну культурну працю я мав отримувати приблизно 35 долярів в місяць). При тому обіцяли мені дарове мешканнє в такому то а такому домі. Були певні, що я пропозицію відкину, а тоді вони найдуть викрут і для загалу і для митрополита. А проте я пропозицію приймив, заявляючи, що їду на короткий час до Відня і зараз же вертаюсь до праці.

Коли я приїхав до Прудентополя і сповістив Турковида й Коциловського про ірасемську постанову, вони накинулися на мене з криком, що ніякої школи не потрібно. Після цього цілі два тижні, аж до мого виїзду, ні ігумен, ні його товариші про справу мого повороту до Бразилії не говорили ні словом. Аж в навечере виїзду ігумен Шкірпан зайшов до мене і спитався, чи я справді задумую вернутися, просячи, на випадок, що я не приїхав би, о виделегуваннє з Європи такого як я, иншого, чоловіка. Не знаю, наскільки він був в цьому випадку щирим.

На мойому виїзді У. Союз, знаючи моє скрутне положення і хочачи записатися в мойї памяти добрим спомином, повів агітацію по оселях за збіркою грошей на дар для мене. І тоді усі оселі й віддільні одиниці склали на сю ціль поверх пів-

тори тисяч мільрайсів. Не було між жертвуючими тільки Прудентополя і осель підчинених самодержавю василіян (Ірати, Ітапара, Марцеліна, Ірасема), а прудентопільський міліоновий монастир здобувся аж на суму 40 мільр., хоча я дожидав від нього заплати за мою працю принаймні в десятеро такої. Другий, ірасемський ігуменат розщедрився на 20 мільр. і ще пів року після того добивався опублікування в „Праці“ своєї „княжої“ милостині (2 долярів). — Ся щедрість василіян для мене була передсмаком гараздів на їх майбутній службі. Та я хотів слова дотримати, тим паче, що жаль мені було розлучатися з симпатичною нашою бразилійською громадою.

Перед виїздом я врешті добився цього, що василіяне почали містити в „Праці“ спис підписчиків на позичку урядови, чого досі ніяк не міг добитися. Та не міг я добитися, щоб ігумен видав на гроші посвідки підписчикам з Прудентополя, і справа по сьогоднішній день залишилася не полагодженою. З усіх осель уряд отримав через мене тальонарі посвідок — не має їх тільки з „центра“.

Зробивши білянс рахунків, я спросив комітет для позички, представив йому стан каси і просив о її провірення на основі зібраних мною тальонарів. Та комітет відмовився від цей формальности, полишаючи сю працю самому урядови. (Сьогодні василіяне плетуть теревені про моє „безконтрольне завідування грошем“ і т. п.! Та на сю тему поговоримо низче).

Вже за час мого першого перебування в Бразилії я пересвідчився про безмежню ігнорачію василіян, головно у справах нашої політики. (Сій ігнорачії треба приписати, що десятки тисяч зложеного народом гроша пішли на марно, попавши

з ласки василіян в кишені петлюрівських парижських гуляк, замість до рідного краю для сиріт і інвалідів, для котрих нарід жертвував). Пересвідчився далі про їхнє фарисейство і повну відсутність спочуття рідній справі, про їх ненажерливість і хапчивість, ворожнечу до поступу, а врешті про безмежну зарозумілість і деспотичну вдачу. Одначе під той час я ще не був зорієнтований в тому, що для василіян не існував ніякий, навіть церковний, авторитет, що вони витворили в Бразилії своєрідню василіянську суверенну республіку. Я вірив, що вони все таки числяться з волею митрополита, і змагати муть до цього, щоб ся воля була виповнена. А воля митрополита домагалася піддержання духовними моїх змагань оживити сю мертву Сагару нашої бразилійської кольонії. Швидко я мав пересвідчитися, що воля митрополита не уявляла собою для василіян нічого. А за тим пішов цілий ряд сумних і болючих досвідів.

При тому я пересвідчився про якусь незануздану жадобу василіян панувати. А з тим лучилося змагання знівелювати усе, що стояло на перепоні сій жадобі. Вони безпощадно переслідували свідоміщі одиниці, які не хиялися перед їхньою деспотією, даючи їм назву „дротярів“, вигукуючи на них з проповідниці вуличні лайки, калом вимажуючи їх доми, напускаючи на них місцеву владу і погрозою відмови великодньої сповіді переводячи проти них бойкот. З цією метою вони вживали сповіді як одного з інквізиційних засобів, навіть у приміненню до родинного пожиття. — Нахабність і жадоба влади та багатства не щадили навіть світських священників, котрих василіяне усіми способами намагалися з Бразилії виперети, їздячи до їхніх парохій і цькуючи загал проти своїх душпа-

стирів (в Іваї-Кальмоні і в Антоніо Олінто), намагаючися вжити до цей роботи навіть мене як знаряддя свого інтригантства. Бачучи, що митрополит не дуже прислухається до їхніх цьоквань проти двох священників, Турковид намовляв мене, щоб я нарочно їхав до С. Павльо і вплинув на митрополита, щоб він опорожнив па́рохії, на які василіане вже не відсьогодня острять зуби.

Ось які поробив я досвіди вже в початках мого перебування в Бразилії! Саме найважніше мало що йно прийти.

Сьогодні я ніяк не можу простити собі помилку в оцінюванню бразилійських василіян і цеї незаслуженої режлями, яку я зробив їм у мойї книжці вражінь з Бразилії. Та книжка ся зродилася з подорожніх записок під вражіннями безпосередно пережитого, коли я ще не мав змоги вглянути в дійсність. А відтак вона вийшла на світ без попереднього провірення змісту, бо до цього я не мав змоги.

Як дуже стояв я тоді під впливом гіпнози обману, і як помилявся в оцінці сих людей, виказував ся безсоромна кампанія лайок і наклепів, яку, повели проти мене сі, що ще вчора (дослівно!) не знали, як мені курити ладаном, поки не впало моє рішуче слово, що мені з ними не по дорозі, і поки я не виявив рішучо, що хочу працювати далі не як полонений василіян і без їх намордника. Тут вони воістину дали доказ свого хисту фарисейства й лицемірства, яких не сподівавсяб найбільший знавець людської душі.

IV.

Горе вам книжники і фарисеї лицеміри, що зачинаєте царство небесне перед людьми; бо і ви не входите, ані тих, що входять не допускаєте ввійти — Еванг. по Матеєви, гл. 23, в 13.

Коли я сьогодні, після сумних досвідів останніх місяців, нагадую минуле, не можу сам надивуватися мому політичному невиробленню і мому дитячому трактованню складних питань. Це, що сьогодні для мене таке ясне, ще недавно було мені незрозуміле, бо я дивився тоді на річи очима патріота - Українця, а не очима духовного гешефтьяра. І тому я й не додумувався, що якраз це, що на мою думку було повинно василіян захоплювати і прихилити їх серця до мене, було їм осоружним, ненависним, а мою особу робило для них небезпечною. До таких річей належала між іншими справа земельного банку.

Сами василіяне від перших днів мого першого приїзду торочили мені про цей банк, аж врешті я дав себе переконати, що він являється нашим спасенням. І він мабуть був би ним і був, якщо ми створили б його у формі такій, як годилося його творити. Та інакше уявляли собі банк василіяне.

Я у Відні переговорив справу з фаховцями і до зреалізовання її запросив одного з наших найкращих фаховців з Європи.

Василіяне уявляли собі цей банк в роді давнього прудентопільського бровару, себто добачували в ньому своє підприємство у своєму заряді, з причіпкою неграмотних ніби-помічників, які не змогли б увійти в тайни василіянського діловодства.

Далі я не брав під увагу факту, що василіяне і так вже від непамятних часів мають таке „банкове“ підприємство, позичаючи бідакам гроші на добрі проценти і таким робом всякаючи чужі льоти й шакри за безцін у свій шлунок, що переварить не конче чисту страву. (Я сам мешкав в домі василіян, добутому такою дорогою).

І я, сповіщаючи василіян з Відня про те, на яких трівких основах повелося мені поставити справу банку, ані не додумувався, що тим самим я вбивав справу власними руками. Бо виривав василіянам з рук їх дотеперішні лихварські інтереси, а з другого боку визволював нарід з василіянської деспотії, наміряючи зробити його від василіян фінансово незалежним. Словом я поцілював василіян в саме серце і виростав у їхніх очах на найлютішого й найнебезпечнішого їх ворога. А що так справді було, про це я впевнився зараз на порозі Бразилії після мого другого приїзду.

Перш усього василіяне дали мені відчуття, що я в Прудентополі зайвий. Одначе я, маючи з ними угоду і приїхавши на їх бажання, не дав за виграну. Я скликав загальні збори Союзу до Порту, а рівночасно почав обїздити важніщі оселі з метою розбудження громадянського життя, котре на протязі кількох місяців моєї відсутности зовсім завмерло, бо загал боявся, що тепер, коли я відїхав, він через Союз попадеться в кігті василіян. Врешті, спираючися на мою угоду, я приїхав до

Прудентополя і василіяне раді не раді приймили мене як інтруза до монастиря. І коли прийшла пора загальних зборів, вони з важким серцем згодилися віддати мені редагування „Праці“ на дуже понижаючих умовах, на яких порядний хазяїн не приймає навіть наймита. Платню мою назначено на 200 мільр. (20 долярів) в місяць, при чому поцукровано мені сю гірчицю обіцянкою, що через кілька місяців буде відкрита школа. І так вони вимоталися від халепи на зборах і приспали ще раз загал, який напевно був би з ними порвав і власними силами був би взявся до творення середньої школи і до видавання власного незалежного часопису, маючи до розпорядности друкарські черенки, які вже 3 роки чекали своєї черги і спочивали не торканими в Куритибі. Вправді довелося їм на зборах чимало випити з чаші негодуючого з'їзду, а глловно від В. Куца, котрий випророчив мені усе „до титли і коми“, що жде мене на хлібі василіян, — одначе на пльованне в лице вони не звертають ніякісінької уваги. Бо і що значить якась там голота, призначена Богом на гній для буйного росту василіянських нив золотодайних?

Як не як, а я опинився в Прудентополі. Опинився серед важких матеріяльних умов, а до того в ролі пониженого і виставленого на поругання нуждаря. Замість обіцяного умовою дому на мов мешканне, василіяне закинули мене в найнужденнішу в місті буду, житло безлічі щурів, куди спливали дощі і кришою і стінами і з вулиці у формі калюжі. Дім стояв проти вікон польського ксьондза мого лютого ворога, і „матечек“ — отже в найбільш несимпатичному сусідстві. Зо мною мешкала трохи не спільно сім'я кравця, доволі

симпатичної людини; одначе звичайно приходилося мені мешкати тільки з його жінкою, ще мене стісняло, бо само собою могло давати привід всяким сплетням. До моєї хазяйки сходилася половина міста на балачки і в час моєї неприсутности безцеремонно гості перекидали і хазяйнували по моїй хаті так, що усе, до листів включно підлягало публичній контролі. (Тепер василіяне хваляться, що мають проти мене компромітуючі листи — і я зовсім цьому не дивуюся, коли взяти під увагу обставину цієї контролі в хаті і перебирання ними усієї моєї переписки з почти — П. К.). Припускаю, що василіяне не без ціли посадили мене в таке мешкання, довівши до цього, що прості люде руки надо мною ломили від спочуття. Двоє маленьких діточок служили мені за домашню орхестру, якою василіяне счаша дратували мене, посміхаючися з жертви свого хамства. І серед безвпинних вересків чужих дітей, затискаючи від досади зуби, приходилося мені працювати, щоб заробляти менше, ніж заробляє найнизчий робітник. За виїмком двох коротеньких візит ігумена Шкірпана, щоб заплатити мені заробіток, на протязі довгих місяців не поступив до моєї мізерної хатини ніодин з моїх приятелів у рясі. Немов хотіли дати мені відчути, що я наймит, раб, з яким немає причини церемонитися. — Безліч коров доїлося на лятіфундіях вбогих черців і вони по всіх усядах розпродували молоко, а я — їх приятель — отримував даром від одного бідака, з безлічю дрібних діточок, склянку молока кожного дня немов лік з аптеки.

І я був покінченим богословом, редактором василіянської газети, безлічю статей навертав людей до церкви й до священиків, був президентом У. Союзу в Бразилії, був представником укра-

Їнського Уряду і василіяне сами бачили, що до мові буди збігалися нитки усього політичного й культурного життя!

Коли я виїздив з Відня вдруге, я не хотів перебирати на себе ніяких урядових зобовязань. Склав перед Урядом рахунки, отримав урядові посвідчення і заявив, що вертаюся до Бразилії в характері приватної людини, вертаюсь виключно до чорної громадянської роботи. Одначе Уряд просив мене, щоб я знову приймав на себе обовязки представництва і визначив мені на утриманнє мові родини в Галичині 30 долярів місячної платні, виплачуючи мені за половину року згори. Це був мій рятунок в положенню, в яке загнали мене василіяне, заманивши мене до Бразилії вдруге. Я отримав від Уряду нові папери і вернувся до Бразилії знову в характері урядовому.

До Прудентополя я йшов в цьому пересвідченню, що в ньому довго не загірю місяця. Одначе я, дістаючи в руки газету, хотів використати її до освідомлення й національного та горожанського виховання загалу та до започаткування акції допомоги нашому воюючому кравви — готовий при найблищій нагоді подякувати за василіянський хліб, котрий був надто солоний.

І почалася комедія співпраці.

Значна частина загалу не може мені й досі простити цього, що я перебрався до Прудентополя. І немало довелось мені випити з чаші докорів, що я василіянам запродався. Та ніхто не знає, як було мені солодко сходитися з тими, яких я цілою душою ненавидів, бо знав наскрізь їх нікчемну душу, знав, що вони в дусі глузують з мене, гадаючи, що я й справді повірив у їх щирі наміри працювати зо мною для загальної справи. Бо я знав, що

вони тільки руки зтирають з радості, дивлячися, як я все більше й більше входжу в конфлікт з нашим громадянством, лаючи його в „Праці“ за байдуже відношення до Союзу і до всіх починів, хоча я й сам знав, що жерела цієї байдужности треба було шукати в участі в організації зненавиджених василіян. Ніхто не знав, як мене боліло, що я з konieczности, проти власної волі, мусів топтати по ідеї правди, мусів фіговим листем закривати наготу василіянських мерзот, мусів дивитися, як Союз через те повільно вмірає, як мрії мої розвиваються. А ще більше боліли мене сі докори з огляду на свідомість, що василіяне висмоктували мої сили, засуджували мене на мізерію й дожидали відповідного моменту, щоб зробити зо мною те, що зробили з десятками наших інтелігентів. А що вони з таким наміром носилися, на це вказували їх безвпинні натяки, що нібито „Праця“ не виплачується, що прийдеться з нею мабуть покінчити.

А врешті — хто загнав мене до Прудентополя, як не саме наше громадянство після того, як я приїхав до Бразилії вдруге і, обдурений василіянами, опинився у безвихідному положенню? Чому це громадянство, бачучи дійсність, не здобулося на рішучий жест і не дало мені змоги шукати заробітку і хліба в себе?

Та як не як, я все таки не жалую, що перебув прудентопільську Голгофу. Без неї у мене були-б залишилися надалі деякі ілюзії про добру волю василіян працювати для народньої справи, і я був би далі добачував львину частину вини усіх невдач у наших змаганнях в самому громадянстві. А з другого боку без моєї прудентопільської каторги загаль не скоро був би зареагував

на василіянську деспотію і не скоро наша громада булаб мала свою друкарню і свій часопис. У цьому випадку зло вийшло на добро.

Перебравши редакцію „Праці“, я знехтував подиктовану мені умовою клявзулю, щоб підчинитися цензурі василіян, і повів діло незалежно, стараючися в рямках наємного редактора використати часопис до національного і громадянського виховання загалу. Про видавців „Праці“ і моїх наставників я не писав майже нічого, немов би їх не було на світі. А з другого боку я відбив заїлі напади на українську справу тутешніх польських газет, які досі не церемонилися з неграмотними редакторами „Праці“, котрі на всі їх виводи мали тільки аргумент глузування з „краківських шевців“ (так називали василіяне польських монахів), щоб на цей глибокоумний аргумент почути такий же про „шевців жовківських“; або на злобний аргумент „Люд'у“, немов то редактор „Праці“ Турковид збожеволів, скромне і непевне заперечення і запевнювання, що він (Турковид) не є божевільний. На барабанний вогонь польських батарей я відповів рядом статей, повних фактів з польської історії, історії культури і політики, перевів вівісекцію польської душі і наслідок цього був такий, що польські батареї замовкли і я перейшов з дефензиви в офензиву. — Полякам прийшлося тільки відстрілюватися та й то зрідка.

Та замість признання з боку василіян я зустрічав тільки скриту нехіть, бо дав докази, що і в глухому Прудентополі можна якось редагувати часопис, не послугуючися самими передруками старих, навіть не читаних редактором, чужих статей. Головно цею нехітю наділював мене Турковид, котрому прийшлося тепер покінчити з своїм

„dolce far niente“ (неробством) в ролі мальованого редактора і своєю годовану парсуну в ряди — годи перетрясти на не дуже вигідних тутешніх дорогах. Звідусіль з Бразилії і зза океану від авторитетних одиниць неслися похвали за гарне редагування „Праці“ — не хотіли цього признати одні її видавці. І годі дивуватися.

Рівночасно, будучи певним, що можу це зробити, я підніс передплату о 20% вище, звільняючи видавців від всяких коштів на утримання редактора, сподіючися, що вони піднесуть мій гонорар, який, перемінений на долярову валюту, рівнявся платні коректора „Діла“ з передвоєнних часів. Одначе я помилився: сим я тільки нагнав василіянським кишеням суму 2.000 мільр. — Далі я спонукав заведенне ладу з „післяплатниками“, які були винні за 2—3 роки, хочия передплатників здисциплінувати. Та василіяне мою волю перевели так, що кільком сотням передплатників, які не залягали ні одним роком передплати, післали візвання платити передплату за 2—3 роки, обурюючи їх до краю і даючи доказ свого африканського адміністративного нехарства. А проте кілька тисяч ся болюча операція принесла до діравої василіяньської кишені. Мені дістався тільки пайок лайок писаних і словних з боку ображених передплатників, яких мої пани хотіли натягнути.

Ба ні! Василіяне, бачучи, що не поганий роблять на мені інтерес, почали мені леститися, почали мене дурити гімназією, заєдно показуючи місце, на якому ся історичня гімназія мала воплотитися в мурований дім, почали намовляти мене, щоб я у „Праці“ вів пропаганду за нею і за учительськими курсами — словом заповідалося грандіозне діло. Та це було тільки цукрованнем перцю.

Зараз після мого приїзду Турковид почав потішати мене, що аж тепер почнеться наша праця в Прудентополі і в околиці, обіцяв, що у двійку їздити мемо по усіх лініях з метою зорганізування Прудентополя в дійсний Піємонт українського життя в Бразилії. Та скільки я не напрошувався, щоб він взяв мене з собою на якусь лінію, щоб устроїти збори, все було даремним; все відкладалося до слухнішого часу. А щоб їхати кудись самому, не оглядаючися на опікунів, це було фізичною неможливістю і з огляду на мої скупі фонди і з огляду на це, що в Прудентополі народ робить тільки це, що „отець сказали“, і на збори, яких „отець не заповідать“, ніхто не прийде. А врешті скликати збори без „отців“ було б непростимою ересю і бунтом. І так на протязі вісьмох місяців мені так і не прийшлося порозумітися з прудентопільським населенням. В самому „місті“ вдалося мені після трохи не двохмісячних накликувань зібрати раз збори, на яких явилось 30 бідаків (сотня частина з присутніх у церкві) і перед ними я які дві години реферував справу земельного банку. А результат цієї праці був такий, що люде, візвані до зголошування декларацій на закупно банкових акцій мовчали, аж поки не найшовся один відважній і не пригадав Шкірпанови бл. п. акційного бровару та не загрозив карами на другому світі за всі втрачені з ласки василіян гроші чорноробів. Треба було збори мерщій закрити і вдоволитися тим, що ухвалено „одноголосно“ резолюції, які відтак покутували по усій нашій американській і краевій пресі як болючий насміх над учасниками зборів. Шкірпан обіцяв справу акцій порушити в найблищу неділю в церкві, та роздумався, резервуючи проповідницю для більш

патріотичних виступів. Після тих славетних зборів, на яких за виїмком Шкірпана (офіційного комісара) не явився ніхто більше з монастирської братії, я Прудентополя більше зборами не турбував. Три проби зборів у цьому „центрі українського життя“ дали мені наглядну лекцію, яка зводилася до дантейського пекольного надпису: „киньте всякі надії“. Тридцять років „праці“ василіян аж надто вистарчало, щоб вбити у громаді людську подобу.

Бо і якже було вимагати від вихованків василіян якогось розуміння горожанських чеснот, коли в Прудентополі стояв як свідок василіянської нахабности труп акційного бровару? Коли тут, дякуючи чортівським маневрам Бжуховського, упокоїлася „Бесіда“, а величавий „народній дім“ вже в день народин був записаний василіянам? Коли до виділів товариства василіяне згори іменували своїх підлизнів і офіційна листа все переходила „одноголосно“ таким робом, що на запит предсідника (безумовно Шкірпана), хто годиться на пропоновану листу кандидатів, один підлизень вигукував: „усі!“ — і голосованне кінчалося? Коли тов. „Україна“ на протязі років не мало не те, щоб засідань „виділу“, а навіть загальних зборів? Коли всі інституції творилося спеціально „ad hoc“, щоб їх скоро розкльовати, бо усі вони були зразу-ж заосмотрені в тестамент: на випадок розв'язання, майно переходить на Св. Василя Великого (який цей святий багатий!), коли? і т. д.

Після вище описаних зборів я зліквідував справу банку, авізуючи дир. М. Гаврисевича, який повідомляв про свій виїзд до Бразилії, щоб він сюдою й не вибирався. Тим паче, що люде почали мені доносити, що Коциловський, який найбільше переконував мене в конечности банку, по кольо-

нях вигукує: „Не дайте звести себе К...ому! Хто має тисячку мілів, той і без нього знає, що з грішми зробити!“ (Очевидно мав на думці „шпаркасу“ Св. Василя Великого). А що сі донесення не були видумкою, про це я впевнився пізнійше сам, бо такими самими словами аргументував цей діяч заївість банку перед мною трохи згодом.

Ся лекція повинна була мене навчити доволі і я повинен був Прудентопіль вже тоді кинути. Та я звязався з Прудентополем друкуванням моїх книжок, а з другого боку я дожидав зміни в ігуменаті василіян і привязував до цієї зміни чимало надій, спираючи сі сподівання на цему, що ігуменом мав стати ново-прибувший з Європи молодий василіянин, який мав справжню богословську освіту, перейшов воєнне лихоліття, знав сю еволюцію, яку перейшло наше європейське громадянство в останніх роках, і повинен був розуміти, що часи середньовікової деспотії і безпросвітку і для нашого народу минулися безповоротно. Я ждав від Ілярія Жидана великого реформаторського діла, гадаючи, що з такою метою його сюди послали з краю.

Даремні сподівання.

V.

А він каже йому: Іди за мною і остав мертвим ховати своїх мерців. — Еванг. по Матєєви гл. 8, в. 22.

Ваше золото й срібло поржавіло і цяржа буде свідчити проти вас і з'їсть тіло ваше, як огонь; ви зібрали собі скарби на останні дні. — Посланє ап. Якова V, 3.

Новий ігумен сам собою не заповідав Колюмба. Був доволі непоказною фігурою, зовсім молодим дїтваком. І тільки передвчасна лисина, з котрої його колеги немилосерно насміхалися, і котра давала тему Коциловському до бистроумних викладів про умове вбожество її власника, веліла догадуватися, що вона була кваліфікацією на це визначне становище. Та скоро виявилось, що він мав укриті кваліфікації, яких ніхто не додумувався. І мені швидко прийшлося добачити, що девізом сього „реформатора“ була засада, висловлена І. Котляревським: „Хто не лукавить, той з заду сидить“.

Він, як і другі василіяне, а навіть більше всіх, був чемненький, підлесний, вдавав з себе заінтересованого організаційними справами, про все розпитував, винюхував усі мої пляни й наміри. Та коли сходила мова на неминучі реформи, коли я виповідав критику дотеперішнього проводу манастиря, коли робив спроби видобути думку нового можновладця, він вперто мовчав і його мовчанку приходилося пояснювати всіляко. Та розкусити

себе цей езуїт не дав аж до критичної хвилі, коли наступив наш розрив. Одначе вже перші його кроки на становищі ігумена зраджували, замість поліпшення, зворот до гіршого.

Дотепер я поробив був сумні досвіди, про які була мова вище, До цього треба ще додати несовісне використовування василіянами людських дітей, котрих батьки висилали на науку, платячи за неї, а котрі замість учитися виконували функції василіянських козачків, носячи вигідним черцям їду від сестер служебниць, чистячи їм черевики, порядкуючи в їх покоях, носячи нічні посуду і помиваючи виходки, а врешті, служачи їм за товаришів-служок у їхніх поїздках по оселях.

А далі окономське поведення з людьми, яких святці трактували нарівні з неграми на плянтаціях, і яких вони знали тільки тоді, коли сі бідаки приносили свою кривавицю, вистоявши вперід годинами з відкритою головою на вулиці перед їхньою палатою.

А сі скандальні, до розпуки нудні, проповіді, в яких вічно перетовкалося безглузду балаканину про мірську суєту, і якими виховувалося людей в повному моральному й інтелектуальному занедбанню, при чому потверджувано навчання практикою зривання краваток відважним, що хотіли хоч трохи наблизитися до чужого оточення зверхнім виглядом! Я не чув ніодної проповіді, яка говорила б про Україну, або принаймні натякала вірним про потребу збереження людського достоїнства, щоб не служити предметом посміховища чужих. Коли-ж згадувалося про Україну, то наука подавала способи її здобуття молитвою, при чому сю Україну переношено з землі на небо. А з тим лучилося цілковите занедбання виховання в націо-

нальному дусі і враз з тим, як шкільних дітей замучувано чолобитними концертами з нагоди імянин, уродин, чи річниць священства, чи приїзду кожного з духовних добродіїв, школи, які підлягали опіці і суверенітетови василіян, не давали ніодного людського концерту чи представлення з нагоди національних свят. Декорація народнього гимну, який товкли діти до знуди у школах і поза ними, була єдиним огарком для чорта - України; вся енергія дітей ішла на свіченне свічок василіянському божкови. Я сам сконстаував, що діти з василіянських шкіл навіть не знали, з якого краю приїхали їх батьки, хто перевів хрещенне наших предків, не чули ні про Київ, ні про Львів.

Годиться ще згадати про сумний факт, який попереджував еру Жидана, а іменно спонукане Бжуховським побиття чотирьох наших найповажніщих кольоністів в Ірасемі спровадженою ним поліційною владою, їх увязнення і поновне побиття у вязниці в Трес Баррас. Слідом цього пішов бойкот церкви і товариства та втека примірного душпастиря від свого стада на сусідню кольонію на підводі в перинах.

Ера Жидана у скандали збогатилася. І сі скандали пішли вже швидкою ходою.

Почалося від спровадження огнетревалой каси, яка стала сімволом панування цього черчика. І слідом цього, як ся сімволічна каса роззявила свій рот на кривавицю кольоністів, як новий, облесний, масенький ігуменчик почав покликатися на кепський стан бразилійської валюти і почав за все витискати подвійну таксу, пішла редукція плати усім, хто мав претенсію до монастиря — знову ж з аргументом, що настали важкі часи, що запанувала дорожнеча. Слідом цього йшла щораз біль-

ша байдужність до громадянських питань і щораз частійше вчувалися вигуки: „Що ви хочете від народу? Тут усі бідні, а ви заєдно кричите: давай та давай!“ — Василяне проливали сльози над біднотою кольоністів, коли йшла мова про народний податок, чи банк, чи Союз; боялися, щоб молодь не крапа батькам яєць, якщо прийдеться платити на податок хоч би 100 райсів місячно (ціна одної коробки сірників); відмовляли людей, щоб вони на народні цілі не давали забагато — а рівночасно були випадки, що за одну передсмертну сповідь вони видурювали великі суми; а рівночасно збиралися будувати церкву за пів мільона, намагаючися накинути податок на висоту 500 мільрайсів від одного шакра; а рівночасно брали за хрестини найменше 5 мільр. 500 райсів, за вінчання 25 мільр., за службу божу мінімально по 10 мільр. і т. д. І рівночасно платили своїй службі по 10—15 мільр. місячно і морили її голодом.

Та перейдім до фактів, які спонукали мене до рішучого кроку, коли мої сподівання зміни на краще завели.

Одним з перших подвигів ігумена — грошороба, якому лишилося після Шкірпана у спадщині чимало плянів, як справа будови нової церкви, справа середньої школи, вчительських курсів, переведення на власність монастиря народнього дому і др. — було заведення звичаю ходження з тацою по церкві, не старшими братами, а ним самим. — Ох, це ходження і настирливість Жидана — яке воно прикре робило вражіння! Як воно пахло екзекуцією! Як це понижало й самого ходатая і вірних! Як характеризувало цей занепад релігійности, до якого довели василяне своєю довголітньою місіонарською діяльністю! — І навіщо

придалося це, що церква стягала до себе сотки кольтоністів з найдальших околиць? Що кожної неділі чи свята клякало до причастія кількасот душ, — коли треба було аж езекутора до стягання жертв на будову церкви в „центрі українського життя“ і в головному осідку місіонарів? — Та чи можна було дивуватися тому? — Двадцять кілька років стягали василіяне гроші на будову нової церкви, стілько було цінних записів на неї і врешті новий ігумен скликав церковний комітет, щоб сказати йому, що на будову церкви каса має всього 16 тисяч! — Шіснадцять тисяч, коли по дуже скупим обрахункам старших братів вона повинна була начислювати принаймні сто тисяч, коли ранійш Шкірпан під словом чести подавав мені сі ощадности на суму 40 тисяч! — І чи можна було дивуватися, що славні будівничі церкви св. Йосафата мусіли братися аж за езекуційні міри?

І так почалося ера кабінету ощадности й роблення грошей *per fas et nefas* (правдою і безправством).

Приїхав з Півн. Америки давний василіянський приятель, убійник, що вихопився з тюрми, привіз з собою 10.000 долярів і василіяне, не виключаючи самого ігумена, зараз же почваланали до нього до Куритиби з чолобитнею і жертвували йому свої услуги, щоб своїми впливами імунізувати його перед караючими законами.

Спродавав Шкірпан Св. Письмо по 4 мільр. — новий ігумен - грошороб підніс ціну на 10 мільр. Плату за всі треби і „роківщину“ подвоєно.

Не инакше виклядала і справа загальна.

На заклик, щоб батьки зголошували кандидатів до середньої школи, зголошено у мене, або в ігуменаті 18 учнів. Як на початок, коли взяти

під увагу, що з відкриттям школи було б зголосилося ще чимало кандидатів з самого Прудентополя, вповні вистарчаюча кількість. Атже сестри-служебниці починали свою школу з кількома учнями! Сьогодні начисляють в самому інтернаті поверх 80 учнів! — Та новий хазяїн Прудентополя скрутив карк сій нещасній школі, яку василіяне збіралося відкрити вже тричі, і яку відкрити наказав їм митрополит і протоігумен. Ігумен-реформатор вичислив, що саме уладження буде коштувати 700 мільр., а на таку суму монастир при своїй бідності не в силі спромогтися... В тім самім часі ігумен виявляв свою енергію реформатора тим, що спроваджував дорогі сукна з Європи, щоб прибрати братію як паничів, і що лякирував прегарні кедрові, різьблені стелі в монастирі і віконниці, забуваючи зовсім про обіт убожества і умертвлення. А ся операція вимагала не 700, а принаймні пять разів по 700 мільр.! — А рівночасно Шкірпан писав мені з Ірасеми, що школа мусить буди відкритою, хоч би з 5 учнями, щоб загал не говорив, що василіяне вороги школи! Ось вам василіяньська дисципліна! — Щоб себе оправдати, василіяне оголосили в „Праці“ брехню, немов то до школи зголосилося усього 8 учнів, і знову безсоромно закликали батьків, щоб ладили своїх дітей до школи, яка буде відкрита за рік!

Друга справа. — В порозумінню з василіянами — при опозиції вічного опозиціонера Коциловського — кількакратно взивала „Праця“, щоб наші некваліфіковані вчителі готовилися до вакаційних підготовчих курсів з метою зложення іспитів. Зголосилося поважне число охочих і я кілька разів звертався до члена директорії У. Союзу Криницького в Куритибі, щоб він задалегідь у генераль-

ного інспектора постарався о виделггуванне на курси фахового професора. Криницький крутив, що інспектора годі застати, обіцював, що взавтрі піде і так зволівав, присипляючи діяльність у цьому напрямі, аж поки не надійшли ферії. Коли я врешті до Шкірпана як до голови просвітньої секції Союзу написав, щоб не доводили до скандалу, мені відписав Шкірпан, що наші заходи даремні, бо десь там перед роком на його анкету лиш один вчитель відповів, що хоче бути вчителем. І потішив мене тим, що Прудентопіль може бути спокійним за свої школи, хоч і не має кваліфікованих учителів, а другі оселі мусять помиритися з тим, що їх школи по причині відсутности кваліфікованих сил будуть закриті. У відповідь на цинізм голови просвітньої секції 6 наших учителів поїхало до Куритиби і добуло вчительську кваліфікацію. Та це не вадить Шкірпанови розголошувати далі, що на курси зголосився тільки один кандидат.

Збудували василіяне потом громади величавий „народній дім“ у Прудентополі. Збудували його очевидно на свому льоті (не василіянських льотів в Прудентополі майже немає). І зараз же перевели ухвалу, що на випадок розв'язання товариства цей дім став власністю Ч. С. В. В. (Те саме було і з домом в Ірасемі, де нарід хотів будувати дім на громадському льоті, та Бжуховский піддурих громаду і намовив до будови на василіянській землі). Василіяне навіть позичили частину гроша на будову дому (це їх звичайна тактика, щоб легше народню власність загіпотекувати), числячи на це, що товариство довгу не сплатить, отже й перехід дому на їх власність неминучий. Та сталося таке, що товариство таки добуло фонди й довг сплатило.

З того часу почався бойкот василіянами цього нещасного „народного дому“, вони почали виминати його як заповіреного, знаючи, що сим робом відтягнуть від нього народ, товариство втратить членів, розв'яжеться і смачна добича таки впаде в їх пенажерливі роти. І дійшло до такого, що навіть на концерт в честь св. Йосафата, коли зійшлося до 2 тисячів народу, василіяне, замість повести наряд до розкішної салі народного дому, загнали сю многолюдну юрбу до „старої каплиці“, до маленької буди, засуджуючи зібраних на муки тісноти й жару, де тільки дякуючи інтервенції команданта поліції не прийшло до якої катастрофи.

Бачучи, як молодь, лишена всякої опіки, дичіє, і затрачує національні традиції, я заснував у Прудентополі забавово-драматичний кружок, який зразу ж начислював поверх 60 членів обоєго полу. Невинними забавами з співами й відчитами в неділі і свята хотів я притягнути молодь і, відводючи її від п'янствования, працювати над її ушляхотненням і національним вихованням. Рівночасно задумав я концертами й драматичними виставами вчити молодь, сподіючися, що сим робом і старих буде можна притягнути до гурту. Та ще не було конституюючих зборів, а вже „добродій“, якого хотів я просити на вчителя й управителя хору, прислав до мене в ночі післанця з заявою, що хору він не буде вести. А „аскет“ Коциловський кинув мені в очі злбною заміткою: „Члени є, та кілька буде члененяї за рік!“ — Коли-ж все таки молодь почала сходитися по неділям в салі нар. дому, віддаючися цілою душею невинним забавам, коли гурт учасників кожної неділі піс, „добродій“ почав дівчатам докоряти, що вони „записалися до другої партії“, і тероризував їх, щоб тільки кружок

розбити. А все таки мені вдалося виставити „Невольника“, одначе „добродій“ заборонив хлопцям з столярні піти на виставу. На другу виставу вже й василяне не пішли, щоб своєю відсутности відтягнути нарід від участі. (А нарід боїться йти туди, де „отців“ немає, а то можна бути приготованим, що вони з проповідниці поіменно будуть ганьбити). — І я, маючи таку моральну піддержку, перервав мою режисерську працю в середині підготовки до третьої вистави, тим паче, що стероризовані аматори почали вчашати на репетиції дуже неправильно, та що я вже був рішений нещасне василянське царство кинути.

В прудентопільському окрузі засновано 7 філій У. Союзу — очевидно на папері. А все таки членські вкладки до кас напливали. Відповідно постановам статуту половину з членських вкладок філії були обов'язані пересилати центральній касі Союзу на потреби ведення загальної праці. В першому році існування Союзу каса філії в місті і ще на одній лінії виплатила претенсії центральній касі. У другому році ніодна з названих філій не дала ні мільрайса. Пізніше говорили мені люде, що „найбільший діяч у Бразилії Турковид“ (по словам „Українського Емігранта“ Ч. 7) намовляв людей, щоб вони членські вкладки вносили, та до центральної каси не давали нічого. *) І сам „укра-

*) Для потвердження цього наведу уривок листа одного з прудентопільських громадян, котрого імя в відомих причин затаю :

„Добре було б написати до п. Войтка Навроцького (л. Eduardo Chaves — Prudentopolis); він є голова філії У. С. на тій то лінії і там мають зложені поверх 400 мільр., але о. Турковид зажавав віддавати половину до головної Каси Союзу і так остало; нема кому їх порушити“.

їнський центр“ з його ославленими провідниками деморалізував усі кольонії бойкотуванням Союзу, зводячи його існування до фікції. Пізнійше довідався я, що Бжуховський в Ірасемі відраджував людям основувати філію Союзу, і на одній з найбільш рухливих осель годі було її зліпити, не дивлячися на мої старання. А коли її і зліплено, вона зразу ж зробилася мертвою і ніхто з членів не вносив вкладок, бо Бжуховський водно переконавав, що вкладки за високі, хоча кількакратно на загальних зборах делегати усіх кольоній цему перечили. Той же діяч на другому з'їзді Гол. Ради Союзу (сам будучи одним з членів президії) всіма силами намагався не допустити до режістровання статуту.

Така сама була політика василіян що до народнього податку, бо чимало людей говорило мені, що василіяне відраджували їм складати на податок більші датки.

І на кожному кроці Коциловський вистував проти Союзу, вмовляючи в мене, що ніякої організації непотрібно, бо „в Бразилії є свобода“ (теж класичний аргумент гідний опатентовання!), а ще на мому виїзді з Прудентополя ігумен переконував мене, що з Союзу ніщо не буде, висловлюючи набожне побажання, щоб я з Бразилії як найскорше убірався, бо, мовляв, шкода усіх моїх заходів.

Врешті зайшли події, які дали мені повне зрозуміння прудентопільських святців.

Коли я не мав вже ніяких ілюзій що до національної й громадянської вартости василіян, то все ж таки дурив себе тим, що вони числяться принаймні з авторитетом митрополита Шептицького, який поручив їм підпирати мої змагання. Але і в цьому напрямі довелося василіянам самих

себе здемаскувати. А нагодою до цього було арештованне митрополита Ляхами в часі його переїзду з Риму до Галичини.

Дізнавшись про цей вчинок, я побіг до василіян, щоб порадитися, як нашій бразилійській громаді проти нього запротестувати. Я знав, що василіяне саме відбувають реколекції. Та хоча я сам, вихованок на протязі 3 і пів року римських строгих езуїтів, знав, що таке реколекції, одначе факт арештовання митрополита, який з волі римського голови церкви їхав до краю, я вважав важнішою справою як реколекції, тим паче, що вони були вже на докінченню. Та набожні черці, які перед роком так замучували нашого архипастиря парадми в Бразилії, не виявили надмірного збентеження подією, яка могла мати для нашої церковної орієнтації і політики необчислимі наслідки. Від участі в плянованому мною всенародньому протестаційному вічу вони намагалися відтягнутись і тільки згодом в часі віча ніби маркували свою участь у ньому. В церкві заповіли віче як звичайнісіньку буденну подію, своїм випробованим звичаєм, щоб ніхто заповіді не дочувся, а відтак мучили нарід довжезною, блідою і нудною проповідю у двох довшою ніж звичайно, не натякаючи на варварський вчинок Ляхів, вимірених в серце українського народу, ні словом. Річ ясна, що й саме віче мало характер скандалу. Ще не покінчилася надто продовжена літургія, як народ метнувся тікати з церкви, немов перед татарським набігом, і треба було аж попідпирати всі виходи з огорожі і пообставляти їх сторожею, щоб тікаючу юрбу спинити. Подібної огиди, що зродила в мені непереможну ненависть до нашої прудентопільської колонії, мені не приходилося в життю зазнати.

Тут я вповні увійшов в суть цього непростимого василіянського тридцятьлітнього вбивання душі й божої подоби нашої нещасної громади, яке своїми наслідками могло справді повеличитися.

Коли після віча і збірки на ухвалені протестаційні телеграми показалося, що результат збірки не дає змоги вислати телеграми, і коли я вислав, уживши з моїх слабких фондів трохи не сотню мільрайсів, тільки телеграму до Союзу Народів, даючи василіянам до пізнання, що телеграму до Ватикану повинні вислати вони, хоч би за власні гроші, вони мовчанкою відповіли мені: пущте балакання. Так і не прийшлося вислати ухвалені телеграми до Риму. Прудентопільську лавру виручила мала оселя Кальмон, яка своїми фондами вислала обі телеграми і удостоїлася потішаючої відповіді від кардинала Гаспаррі. І так Бразилія зберегла свою національну честь. На покриття зроблених мною коштів на телеграму прийшлося складати жертви аж двом оселям: М. Малє і Доризон, куди апостольство василіян не доходить.

Ся подія навчила мене ще одної правди про василіян, якої я досі не знав. І тепер мені прийшлося червоніти за мою наївність, з якою я доходячих колод з приводу тяжкої недуги старого, бідного, суспендованого священика П. Петрицького, який лежав у Куритібі на клініці лікаря поляка без копійки при душі, і за якого мусіли світські люде підписувати векслі, апелював, щоб вони зробили якусь складку на безпомічного душпастиря, якого одинокою виною було це, що він приїхав до Бразилії з легальною жінкою. Зайвим було б горити, що мій апель не удостоївся навіть відповіді, а не те, щоб діла. Бо і як же домагатися християнського братодлюбя на користь якогось там

бідака, хорого священика, від звироднілих паразитів, коли їх глиняні серця не зворушилися долею їхнього архипастиря, котрого горе порушило серця навіть наших ворогів? І мені розяснилося усе дотеперішнє: я зрозумів, що ніколи ще в життю не завівся в моїй вірі так болючо, як у вірі у василіянську прихильність до національної справи, у їх прихильність і спочуття до горя наших сиріт, удов, немічників і героїв, для котрих вони так ревно збирали фонди, щоб їх відтак загорити.

Трохи згодом висловлював одих хлібороб в листі до мене негодованне на василіянина Бжуховського, що він складені на сироти гроші перетримав у себе півтора року, і що тільки приїзд митрополита до Бразилії спонукав його цей сирітський гріш випустити з своїх кігтів. „Наш бідний кольоніст — писав названий — з останнього тягнеться, сподіваючися, що його жертва отре сльозу в рідному краю. А тимчасом ся жертва потопає у василіянській кишені. А невже вміраючі з голоду сироти мають час чекати півтора року, аж захочеться ситим отченькам людський гріш сиротам віддати?“ — Я не чув ще ніколи слухнішого, більш оправданого негодовання від цього. І не дивувався б, як би цей і другі хлібороби на всі заклики василіян були глухими гей мертві. І сьогодні мені ясно, чому кольоністи з цієї оселі, які самотужки збрали на позичку національної оборони четвертину з цілої суми зібраної в цілій Бразилії, ніяким робом не хотіли грошей віддати ні в руки свого пароха Б., ні в руки василіянського прудентопільського комітету для позички. І чому вони воліли зложити ще 70 мільр. мені на дорогу, щоб я сам відвіз гроші до Куритиби до банку, воліли

взяти на свою голову гнів Б., щоб тільки мати певність, що їх жертва не буде безплідною.

Останнім важнішим подвигом нового ігумена за час мого перебування в Прудентополі була його ж проповідь на св. Димитрія, в якій він заповів, що василіяне не можуть їздити до хорих із сповідю, бо в Прудентополі мають чимало праці, і взивав вірних, щоб вони дійсно вміраючих привозили до сповіді до Прудентополя. Хто знає прудентопільські дороги і простір цеї оселі (40 кв. миль), цему стане зрозумілим, що ласому ігуменови розходилося хіба о це, щоб сим робом людям помагати вмірати. Бо і так наші поселенці дозволяють собі на вік надто довгий.. (Так і проситься, щоб нагадати вислів щирости Бжуховського: „Ну а з чого піп буде жити? він з голоду здохне, як ви не схочете вмірати!“).

Легко собі уявити, з яким негодованнем приймав нарід сю проповідь. Колись василіяне не протоптаними стежками вишукували наших людей; відтак їздили верхом, а врешті, саме, коли приїхала їх нова резерва у двох виноградарях з Галичини, їм нестало часу навіть присланою підводою їхати, щоб тим, які тридцять років трудилися, щоб василіянам збудувати палату, віддати останню душевну потіху у сій невеселій країні відлюддя, осамітнення й невтомної праці! — Очевидно, що нарід з затиснутими зубами послухав слів ігумена і з тої пори я не бачив ніодної підводи перед монастирем. Та здається і не щаста приходилося ігуменови-грошоробови на зазив дзвінка заходити до бюра, щоб інкасувати гроші за роківщину і треби. Зате чотирьох неробів могло спокійно висиджувати, позіхаючи, під своєю палатою, помацуючи свої опухлі черева, або роз'їзджувати по місті верхом,

щоб прискіпити травлення. (В скобках замічу, що „дорожизняні“ таксі ігуменат мусів скасувати і звести їх на „мирову“ стопу, бо вони викликали реакцію. Врешті не знаю, бо Прудентопіль сьогодні розпятий на василіянському хресті тільки виголошує свої останні слова: „Ілі, ілі, ліма сабахтані!“ А поза тим, стероризоване, „на всіх язиках все мовчить“).

Усі ті факти і багато ще других дрібніщих не конче благородних промахів василіян впевнили мене, що з ними мені далі не подорозі. І я вже довший час носився з постановою покинути Бразилію і поїхати хоч би й на радянську Україну. Я дивився на змарновані два роки, на знівечені пляни, бачив, що дурити себе надіями на успіхи праці годі. В Прудентополі всякі змагання були безнадійні, бо мені було ясно, що василіянам вони непонутру, а йти проти василіян значило наражувати себе на долю Мартиновича. А на других оселях я почав тратити впливи, бо занедбав їх, увязнений в Прудентополі і від них відтятий. А до того Союз робився щораз більше мертворожденою дитиною, по причині участі в ньому всіми зненавиджених василіян. Та й в самому Прудентополі ненависть до монахів копала між мною й загалом щораз глибшу прірву. До мене почали сходитися щораз частійше люде, навіть з найблищого оточення василіян, виливали свою лють до чернечої деспотії, і я спершу боронив василіян, та згодом пересвідчився, що сим я тільки шкоджу загальній справі. Я добачував один скрегіт безпорадного оаглоблення, яке довгими роками скривалося в серцях народу, стероризованого невмолими гоненнями.

І як було боронити тих, про котрих нікчемність я самий на власній шкурі пересвідчився? Коли я бачив, що нарід ненавидить їх і навіть робив на них атентати? Як було заперечувати, коли я не міг заперечити таких низьких вчинків, як затаєнне Турковидом присланих з Ріо д'Арея біля Каноїняс 70 мільр., зложених людьми для наших стрільців у Юзефові; як присвоєнне василіянами присланих мені з Відня книжок; перетримуванне місяцями урядових письм для мене; митарства з розпроданими Шкірпаном льосами на льотерію на подаровану на фонд позички машину до писання — аж до обманів відносно поштового за пересилку календаря? Як було заперечувати, коли я бачив, як служителі Христові інтригують, розбивають єдність між односельчанами, ділять їх на правих і на „дротярів“, як амвони вживають до найнікчемнішого тровлення? Як було мовчати, коли я не чув ні про один акафіст василіян на річ сиріт (була лиш одна збірка на приказ апостольського нунція), чи інвалідів, що є практиковане усіми нашими священиками в краю і в Північ. Америці? коли я не бачив ніодної панахиди за наших поляглих героїв? Коли я не міг заперечити тому, що василіяне окружали себе найбільш мертвими для національної справи людьми, допомагали до здобування багатства морально найнижчим одиницям, що звичайно найбільше було скандалів пянствування, побивання жінок і др. серед найлюбіщих овечок душпастирів? Коли врешті найбільше радикального елемента находив я серед тих, що об василіян блище обтиралися, маючи наглядний доказ цеї жажливої деморалізації, яку вносив василіянський режім в нашу громаду?

Я не міг мовчати, та й не міг заперечувати цього, чого ніяка сила не в силі заперечити. І я, оглядаючися на те, чи василіянам це буде миле, почав освідомлююче діло, не криючися, вибираючи собі до розмов на тему василіянських надужит звичайно публичне місце, де кожний міг слухати, не поминаючи навіть василіянської друкарні, звідки, як я знав, кожне моє слово вмить долітало до монастиря. Я знав, що василіянам ходило о се, щоб не вони мені, а я їм подякував за дружбу і хліб. І я не скривався з моїм негодованням і ворожнечою, намагаючися довести до цього, щоб не мені прийшлося подякувати, і щоб тим самим не дати їм зброї в руки, що, мовляв, вони мали найліпшу волю, та я не хотів працювати. З цією метою я також кинув ходити до монастиря навіть за мовою поштою, яку туди заносили. Коли ж я побачив незломну їх впертість, до якої склонювали їх ще й добрі інтереси, які вони на мені робили, я написав до Шкірпана, що довше не можу займатися у Прудентополі, і просив о звільнення мене від зобов'язань. Шкірпан не звернув уваги на мою заяву. Тоді я повторив її перед Бжуховським, який саме втік з Ірасеми, інтерпелюючи його, чому не дали мені відповіді. А коли і з ним не міг домовитися ні до чого, пішов врешті з резигнацією до Жидана, з котрим балакати я мав найменше охоти. Я бажав кинути Прудентопіль як стій, з 1 грудня 1923 р., і тільки на прошення Жидана згодився редагувати „Працю“ ще через грудень, щоб не зустріти мене закид, що я людина необчислима й невідповідальна. І так врешті я пішов за голосом португальської приповідки: „Antes só que mal acompanhado“ (краще самому, як в лихим товариством).

Василіянам стало ясно, що не вони виходять переможцями, хоч і я сам кинув співпрацю з ними. А до того було їм жаль, що виривається з їх кігтів нова жертва, якої сили і значінне вони висмоктували безцеремонно. Отже саме собою зрозуміле; що їм хотілося помститися. А нагоду до сього я сам з розмислом подав їм тим, що просив друкаря, (якого вони для замилення очей, щоб не признаватися до своєї-ж друкарні, іменували малюваним упрavitелем тієї друкарні), щоб він видрукував мені відозву до з'їзду, в якій я подав до відома, що Союз відтепер буде обходитися без василіян. І Жидан, щоб мати принаймні пообідню муштарду, звільнив мене від праці від половини грудня, виповів мені мешканне у василіянській буді, заборонив хлопцєви, якого я оплачував, носити мені плачені у сестер харчі, заборонив мені доступ до друкарні, а друкарняним хлопцям до мене, не дивлячися на те, що в друкарні находилися в переплеті мої книжки, за які я вже був заплатив. Лють смаркатого ігумена збільшила мабуть ще ся обставина, що я не дав себе зловити на провокацію, не дав собі підсунути платні за попередній місяць, яку я давно отримав, а яку хитрун вставив мені у рахунок.

Осьтак я врешті звивольився з шайтанських пут Прудентополя і зрегабілізував себе в очах загалу, який добачував у мені василіянського за-проданця.

Василіяне потішали себе ще тим, що я скомпромітований в очах громади до того, що в Бразилії місця для мене немає. Одначе скоро прийшлося їм добачити свою помилку.

Моє рішення й рішучий крок загал приймив з великим вдоволеннем. На скликані мною надзви-

чайни загальні збори У. Союзу з кличем : з василіянами нам не по дорозі ! — прибули делегати осель в незвичайно великій кількості. Прибули нейтральні і такі, що Союз за участь в ньому василіян бойкотували. Не було тільки василіян і їх рабів, а врешті стероризованого ними Прудентополя. Зате були василіянські емісарі з спеціальними дорученнями.

В тім часі закликали мене до праці в Чехословаччині. Одначе я, хоч і не маючи великих надій на покращанне мого матеріяльного злиденного становища в Бразилії, та й не без певного недовіря в успішність діла, все ж таки Бразилії не кинув, єдино длятого, щоб василіяне перемогою не добули ще більшого значіння і не потоптали нашої поневоленої громади зовсім. Я хотів дати їм відчути, що їх бундючні перехвалки : „ми тримаємо все в кулаці“ не такі то дуже оправдані ; хотів їм виказати, що цей кулак може колись не дописати.

Не маючи наміру на василіянах мститися, а вже ніяк не думаючи про те, щоб чим би то не було підривати авторитет церкви й відтягати нарід від віри, бо це перечило б основам мого політичного думання, я скликав делегатів осель виключно з метою їх визволення з деспотії василіян, які довгою безконтрольністю і відірваністю вбили в собі не тільки українського, а й взагалі християнського, євангельського духа і зійшли на манівці служби мамоні і своїм неоправданим амбіціям. Я бачив, що мене опутала, мов муху павутинь, сітка фарисейства, хитрощів і брехні комедіантів, які з високої Христової науки любови зробили науку ненависти, і я хотів визволити себе з цієї сітки шайтана, в якій я душився. Не маючи наміру

ні з ким воювати, я хотів тільки будувати; хотів нашій громаді дати зрозуміти, що сила криється в ній самій, що жити в комірному їй нема потреби; що пора сій громаді мати свою хату, бо „в своїй хаті своя правда і сила і воля“. На василян не впало на з'їзді з моїх уст ніодно образливе слово, та й немало я напрацювався, щоб і з уст зібраних чулося тих слів як найменше. — Аргументувати не словами, а роботою — це був мій клич. І загал зрозумів мене вповні. Як стій пішли зголошення позички Союзови на закупно друкарні, з метою створення незалежного органу Союзу, і лепти на створення середньої школи. А по оселях сам собою пішов бойкот ненависного василянського органу „Праця“.

Годиться підкреслити, що у з'їзді взяли участь світські священники, і що двох з них увійшло до Голов. Ради Союзу.

І так наша бразилійська громада поставила перший крок на дорозі до нової доби свого громадянського життя.

Я мав наглядний доказ, що моя двохлітня праця таки не зовсім пішла намарно.

VI.

Оставьте їх; вони сліпі проводирі сліпих, а коли сліпий веде сліпого, оба в яму впадуть. — Еванг. по Матеєви, гл. 15, в. 14.

Quanto mais clara é a luz mais se denigrem as sombras.—Coelho Netto.

(Чим ясніше в світло, тим хмари стаються чорнішими).

Так думав я про справу і так розумів її загал. Инакше думали василіяне, яким ніяк не могло поміститися в головах, щоб трийцять кілька тисячна громада з кільканайцятьма світськими інтелігентами зважилася на самостійний крок не оглядаючися на диктат 7 полуграмотних черців. Цей крок вважали вони нарушенням свого права посідання і замахом на свій суверенітет і тому заворушилися як гніздо ос, забули про своє „dolce far niente“ і метнулися по усіх усюдах з цькуваннями, наклепами, кириною. А що вони з Св. Письма знають правду, висловлену словами: „поражу пастиря і розбігнуться його вівці“, то їй не дивниця, що вся лють василіян обернулася в першу чергу проти мене.

Посипалися наклепи — та такі жалюгідні й бідні своєю концепцією, що справді не негодувати, а плакати над ними хочеться.

Треба було щось відповісти людям на настирливі запити: чому? І що василіяне відповіди? — Карманського ми „прогнали“, бо він ходив до польських ксьондзів (я і польські ксьондзи!...), бо він

хотів забрати нам друкарню і газету (теж аргумент добрий для василіянського придуркуватого Федька, який гідно комплетує чернечу менажерію...), бо він, будучи жлопчиною у народній школі, служив польському ксьондзови до мши (дивіть, які завзятуші патріоти! забули, як ще перед кількома місяцями викинув їх Поляк др. Шеліговський в Куритибі, давши їм до пізнання, що він як Поляк не хоче дружби з ними...), бо його жінка Полька (очевидно з українською метрикою хрещення) бо — і т. д.

Такі і їм подібні аргументи вишукували проповідники правди на оправданне свого хамства, кладучи основою їх усіх вже сю брехню, немов то вони мене викинули, коли на ділі я їх копнув. Таку зброю найшли вони проти мене для темної, безкритичної маси.

Іншої треба було вжити зброї для людей з глуздом. І „Праця“ її найшла. Ся „Праця“, котру я ще перед кількома днями редагував, котра отже обплювала себе саму тим, що вмовляла у своїх читачів, що вона на протязі трьох четвертин року була редагована підозрілим субектом.

І ся картина етики василіян не була б повною, як би ми поминули мовчанкою отсі славетні подвиги василіян на сторінках „Праці“ після мові втеки з цеї ями брехні і підлоти, котрій мов на глум хтось дав назву „Прудентополя“. Щоб це плювання василіян самим собі в очі не затратилося для майбутнього історика, я занотую деякі моменти з цеї жалюгідної василіянської донкішотерії.

Коли я відходив з Прудентополя, я не скривав причин. Кожному було відомим, що я кидав василіян тому, бо прийшов до заключення, що

з ними не збудую нічого, а навпаки зруйную ще й те, що нарід зміг проти їх волі збудувати. Що коли буду грати одну партію з василіянами, історія осудить мене як злочинця. — Особисті терпіння в кігтях прудентопільської гієни були мені байдужими; рішала про мій крок справа загальна. І тому я з таким легким серцем, не маючи ніяких засобів до життя, зрезигнував з василіянських „варстату і гостинности“, що викликало скаженину тих, яким в останнє здерто з облич маски облудників і комедіантів.

Та ще не висохла друкарська фарба на останньому (50) числі редагованої мною „Праці“, а вже появилася в 51 ч. „пересторога“ перед „тим панком“. Бо він „безконтрольно завідував народнім податком“, коли навпаки Тов. Україна, що взяло на себе патріотичний труд, буде „нести відповідальність“ за складені гроші; бо вся інтелігенція з Європи „має липкі пальці“; бо цей „панок“ відмовляє передплатників від „Праці“ (який злочинець!...), бо — і т. п. аж до натяків, що задуманий У. Союзом часопис має виходити за гроші польської амбасади і має бути радикальним, себто органом пекла.

Щоб читачі могли як слід зорієнтуватися в усіх закармарках цієї негідної клевети святців, до яких можна сміливо прикласти схарактеризованих поетом Гайне „насікомих, яким за зброю служить сморід“, я постараюся сі заулки „пути нечестивих“ роз'яснити.

Перша справа: кидання грудки в мій огород, натякаючи злобно, немов би новий часопис мав бути радикальним, та що він має користуватися грошовою допомогою з польських джерел. Скільки в сій обдуманій клеветі безсоромности! — Святці

з Прудентополя знали добре моє становище в польській справі, знали, скільки крові напсував я Полякам ще навіть останнім числом „Праці“. Знали, як жорстоко осудив я в самій же „Праці“ моїх колишніх друзів С. Твердохліба і М. Яцкова за їх полякофільство. Знали, що за орієнтацію на Польшу я ще недавно вдарив невмолимим осудом на найсильнішу і свого часу найбільш заслужену нашу галицьку партію трудовиків-націоналістів, з котрою я був ідейно зв'язаний. Знали врешті і те, кілька докорів я переносив з боку моїх найближчих за те, що не хотів, не те, щоб користуватися ласкою Поляків, але навіть скапітулювати перед ними, вертаючись до рідного краю. Та й повинні б їм сказати щось мої невмоливо безкомпромісові книжки, надруковані у василіянській друкарні останніми часами. А врешті їм було відомим, що газету має видавати У. Союз. Підозрівати, щоб ціла організація запродалася комусь, це вже надто смілива нахабність і образа загалу! Та для бутних черців ще й після страшного світового перевороту не втратила значіння мрія про залізний кулак пана і для них все буде девізом: „calumniare audacter!“ (відважно клеветч!). Правда, дійсність, факти, логіка для них пусті слова, для їх мерзкої душі незрозумілі поняття.

Та це ще не такє підле, як це, що на вічні часи як доказ ганебної моралі василіян записане в 52 н-рі „Праці“. Маю на думці негідну кертичну роботу василіян з метою підкопання і знищення акції народнього податку.

Читачам „Праці“ відомо з 20 ч. з 1923 р., що акцію народнього податку започаткував я як член директорії У. Союзу і як відпоручник нашого Уряду, намагаючися хвальну жертвенність частини

нашого загалу розбудити новими кличами. І прудентопільці знають найкраще, чи василіяне хоч би одним публично сказаним словом сю акцію піддержали. А навпаки багатьом з них відомо, що вони від складання податку відмовляли. І відомо прудентопільцям, що василіяне з податком відсилали людей до мене, а прийняті гроші переказували мені. І відомо усім, що слідом того, як податок став напливати, я іменем директорії У. Союзу в 26 ч. „Праці“ (1923 р.) дав поклик, щоб філії Союзу для збирання і фіскалізованя податку назначили своїх відпоручників, з яких було б можна скласти комітет. Отже не мав я наміру іти слідами василіянських можливо-владців і „адміністративним порядком“ (як це було василіянами зроблено хоч би й з комітетом позички нац. оборони) рішати про чуже, громадське добро. Чи винен я, що василіяне на протязі трохи не 30 років свого повного хвали панування кулаком так вже привчили загал до цього „адміністративного порядку“, що на мій заклик на протязі 3 місяців відгукнулися тільки дві оселі (Іваї і Антоніо Кандідо), і що мені прийшлося (за порадою таки самого Турковида) справу фіскалізованя податку передати в руки Гол. Ради Союзу, в якій засідало аж двох василіян? (Диви: моя оповістка в 40 ч. „Праці“). Яке-ж тут хазяйнуванне безконтрольно і на власну руку, за яке якоесь анонімне, нікому не відоме тов. Україна (читай: василіяне) не хоче брати відповідальности? Де це товариство було досі і що зробило воно для справи нагороднього податку? Хто чув, щоб воно за податком промовило якоесь слово? щоб воно себе принаймні оподаткувало? І хто є більше компетентним до всенародньої акції: василіянський клуб в Пруден-

тополі, на глум названий „Україною“, чи У. Союз в Бразилії, репрезентуючий волю усіх наших зорганізованих громад? Та й як можна клеветати безконтрольністю, коли я, знехтувавши василіянську практику ніяких жертв не публікувати, сповіщав загал про кожного жертвованого вентина? І коли я склав звіт з стану каси перед загальними зборами У. Союзу і питався о директиви, що з зібраними грішми зробити з огляду на невиразну політичну ситуацію в краю, — назначивши в програмі нарад осібну точку: справа народнього податку? — Та тут розходилося о що инше.

Василіянам в сіллю в оці, що народ не тільки запихає їхні кишені, а ще й дає на народні ціли, що на їхню думку залишалось для них. Не дурно-ж Шкірпан так жалівся, що через позичку нац. оборони він не може зачати будови церкви св. Йосафатови! Не дурно Коциловський боявся, що через нар. податок дівчата і хлопці будуть мам яйця красти! Не дурно з кольоній, які стоять під самодержавем василіян (за виїмкою Прудентополя, де я мав звязки з людьми) не вплинуло на податок майже нічого (Ірати, Ітапара, Марцеліна, Ірасема, Гважувіра)! А врешті боліло їх це, що ніхто не мав охоти давати їм в руки гроші, бо люде знають сю василіянську „контролю“ надто добре. Вистане нагадати тільки ірасемську історію; перетриманне переданих мною Криницькому до висилки Урядови 800 мільр. більше чотирьох місяців в кишені; перетриманне Бжуховським зібраних в Ірасемі для сиріт грошей півтора року; затанне Турковидом 70 мільр. зібраних для січовиків в Юзефові, про які щойно після 4 місяців я подав вістку в „Праці“, дізнавшись про них з листа жертводавців. — До категорії зразків со-

вісности василіян належить далі славне адміністрування „Праці“ і домагання від соток передплатників, щоб вони платили за газету за 2—3 роки, хоча вони не були винні ні за місяць.

І хто має контролювати? Ті, що так славно контролювали кооперативний бровар, що раз на все відняли в Прудентопільців охоту до всіх фінансових підприємств? Ті, що гірко запрацьований і щедро жертвуваний гріш наших хліборобів вкинули — раз (кількадесят тисяч франків) парижським петлюрівським гулякам, вдруге — замість нашим інвалідам в Чехії — проф. Грушевському на русофільську більшовицьку газету, в третє — замість галицьким сиротам — дипломатам запроданого Польщі Петлюри? Яку контролю можуть виконувати і яку можуть нести відповідальність люди, яких годилося б під курателю віддати? Хто з Куритибців напр. знає, кілька вони зложили на будову церкви?

І до якої совісности можуть почуватися такі субекти, котрі лакопляться на дурниці (захованне висланих мені А. Крушельницьким книжок, не заплаченне за „Крив. Книгу“, яку Турковид взяв до розпродажі на Есперансу, не заплаченне за часть книжок, які продавалися в монастирі, не заплаченне за три льоси рифи на машину до писання, не доплаченне замовлених мною для василіян шкільних підручників у віденському видавн. „Земля“ суми 24 долярів і багато др.).

Та тут ходило о киненне болотом на мене, щоб таким робом покінчити і з податком і усіми жертвами на національну справу. Отже цілу широко закроєну акцію зведено до підозрілої акції аноніма тов. України, плюнувши в лице цілому суспільству і самим собі. (При тім заборонено

уповажененому мною Д. Яремі збирати гроші на податок з Прудентополя. Це рідний край повинен собі добре записати!). — Анонімови вдалося збирати колоски після моїх жнив і від кількох неосвідомлених підлизнів видусити дрібку мільрайсів. Та найблища будуччина виявила, що народ не такий вже, щоб можна було дурити і тероризувати.

Та василіянам здавалося, що мій союз з ними зробив кінець мому значінню, та що У. Союз, через їх підпольну роботу і кириню проти нього вже зовсім розбитий. І на цьому вони основували всі свої рахунки і ні трохи з сим не скривалися. Сам же великий політик Жидан говорив мені ясно, що Союз мертва річ, і дораджував мені мерщій їхати в Європу, сподіючися, що там мені скрутять голову і так враз зо мною підуть в землю всі злочини прудентопільських святців. — Та сталося якраз навпаки. Мов зірвання з фарисеями наблизило мене до нашої громади, бо усі відчули, як в цьому Прудентополі воняє, коли навіть моя терпеливість мусіла увірватися. А до того нашої справі помогла василіянська нікчемність, якої не вдалося їм закрити.

І хоча всім відомо, яке фатально прикре вражінне зробили напади василіян у „Праці“, і що сими нападами вони себе в опінії загалу добили, а все таки не можна не дати до сих гістєричних нападів „отців“ деяких пояснєнь.

Свого часу обманця Козія возили василіяне як жиди рабіна. Стріляли на його честь, бенкетували, обводили його по всяких урядах, а врешті пожертвували йому на гру в карти у ріо-жанейрських клюбах поверх 4 тисячів мільр. Козій скомпромітував нас до краю і василіяне тільки руки з радости затирали.

Приїхав діяч грубшого калібру, „о. Бодник“, який втік з Півн. Америки перед нагінкою ним обманених. І василіяне, знаючи, що він за птиця, знову ж покористувалися ним, щоб скомпромітувати нас і нашу справу. Криницький навіть зробив йому честь і враз з ним на очах Куритиби посвячував дім Тов. ім. Т. Шевченка, та й його ж парсуна фігурує в самій середині на святочній фотографії. А Шкірпан ще й послав його (маючи в руках документ про його шантаж) з поручаючим письмом до світського священика О. Ананевича.

„О. Бодник“ понатягавши людей, прогорів. І василіяне знову-ж затирали руки з радости. Чому?

Ім розходилося о це, щоб всякою, як вони кажуть, „краватковою зволючю“, себто інтелігентнішими дурисвітами, скомпромітувати рідний край і чесну інтелігентну молодь, яка головно останніми часами почала напливати в їхнє царство, творячи для їх панування кулака поважну безпеку, і в той спосіб зробити народови ненависним кожного інтелігента взагалі.

А що моєї популярности вони лякалися найбільше, не маючи проти мене аргументів таких, як проти усіх моїх попередників, вони мене, котрого ще вчора реклямували з конечности, бо за мною стояв авторитет Уряду і митрополита, одним потягненням пера намагаються зробити Козієм, або Бодником. Ціль ясна: коли, мовляв, Карманський така птиця, що приходить загал перестерігати перед „тим панком“, цей Карманський, якого прислали нам урядово, то що казати про інших, менше відомих інтелігентів? Виходить те, що з жовцю писав, насміхаючися над витвореною василіянами кромішньою тьмою затурканих кольоністів, О. Шпитко; Берить бука й женить геть Кар-

манського, а враз з ним усю „краваткову зволоч“ — най живуть єдині опікуни і просвітителі, отці Ч. С. В. В.! — Коли цей реклямований нами Карманський така цяця і нам аж прийшлося публично перестерігти бідне стадо перед ним і скинути відповідальність за його „безконтрольні“ діла, — то що ж казати про іншу „краваткову зволоч“!

Але авторитет Уряду! Чей же Уряд знав, кого він вислав до Бразилії!

І на це найшлася рада. „Праця“ найшла собі гачок, щоб і Уряд стягнути за ноги в багно. А сим гачком послужив дрібний інцидент — сварка дра Назарука з Урядом. Як на сю сварку треба дивитися, найкраще вказує віденська „Нова Громада“ (ч. IV). Та василіяне взагалі не доросли до того, щоб оцінювати політичні події, а в цьому випадку вони таки не схотіли дурниці як слід оцінити. Ся дурниця їм впала немов з неба. Бо їм хотілося з Уряду зробити банду пяниць і злодіїв. Коли мовляв цей Уряд такий гарний, то що варта висланий ним Карманський? Певно ще гірша птиця! Ось вам уся мерзота василіянської душі! Сьогодні місіонарі нічого й не роблять, тільки торочать кольоністам про „уряд пяниць і злодіїв“ і так виповняють пророцтво Шевченка: „гірше Ляха свої діти її розпинають“.

Такою злочинною роботою прудентопільські „патріоти“ свою ціль осягнули — та не вповні. Щезла з сторінок „Праці“ рубрика „народній податок“. Бразилія може почванитися, що вона перша зломилася народню дисципліну, або іншими словами схрунила. Та тут же найшлися „патріоти“ в невігідному становищі „ільківщини“. Туеба було якось свою честь ратувати. І вони її ратують. Почали натягати людей на „фонд голодуючим“.. Тут

приходиться тільки здвигнути раменами: ідіоти, чи свідомі шантажисти? Уряд складався з самих „п'яниць і злодіїв“, а тепер комітет, який збирає фонди для себе, комітет зложений з усіх членів давнього Уряду за виїмкою презид. дра Петрушевича, навіть з дром К. Левицьким, найбільшим „п'яницею“, як президентом, вже не складається з „п'яниць і злодіїв“ і вже заслуговує на жертвенність народу! „Нар. податок“, якого ціль допомога останкам героїв за наше визволення, треба було знищити. Бо сю акцію вів за почином Карманського У. Союз в Бразилії. Бо тоді гроші ішли в руки „п'яниць і злодіїв“ — тепер, коли сі гроші підуть в ті самі руки, вони не підуть в руки „п'яниць і злодіїв“, бо їх посвятили набожні черці з Прудентополя!...

Ви розумієте геніяльність василіян в обманюванню?

Таксамо безцеремонно і самовповнено вони оправдали свою підпольну роботу проти земельного банку. „Карманський задумав діло, що переходило наші сили і булоб довело до руїни всю нашу еміграцію“. — А тимчасом польський ксьондз Комінек викупив без ніякого банку всі землі довкола Ірасеми забезцін (по 350 \$ шакер) і сьогодні може брати за шакер по 3.000 \$ та й ще земля вийде дешево. А на наш поклик зголосилося трохи не тисячка наших родин, які землі потрібують, та цієї землі ніде добути. Яке ж добродійство можна було нашим хліборобам зробити, закуповуючи для них землі за ціну, яку вони могли сплатити добутком праці одного року! І які суми можна було при тім заробити на просвітню акцію! Сьогодні і за плату в четверо вищу землі ніде не

добуде. Важким гріхом обтяжили свою совість наші духовні опікуни!

І щоб свою брудну совість очистити, проповідники правди поширили між народом брехню, що дир. М. Гаврисевич, якій мав діло зем. банку перевести, і за котрого приїздом вони сами голосували, обікрав наш уряд і втік до Німеччини, і що вони тому були неприхильними його приїздови і його акції. Не пощадили чести шляхотної людини, якої вони навіть з імені не знали! Ось які чесні отсі святці з прудентопільської лаври! Чи вся инша їх гідь буде новиною?

Але вернемся до василіянської кльоаки, в яку вони намагалися вкинути мене ураз з Козієм і Бодником. Тут вже василіянський злочин закروعний на широко. Це не те, що побиття і зроблення божевільним Мартиновича, якого аж чужинці мусіли виривати з рук василіянських опрічників. Тут маємо до діла з замахом на цілу нашу національну акцію в Бразилії. Бо не треба забувати, що я був представником Уряду, що я основатель і президент У. Союзу, а врешті представник нашого загалу в Бразилії до комітету визволення рідної землі. Коли, мовляв, Уряд делегував на свого представника таку „зволоч і найгіршого з усіх інтелігентів, які досі в Бразилії були“ (так представляють мене за своїм батьком Шкірпаном другі місіонарі), то годиться на край начхати і зробити єдиною нашою національною святинею прудентопільську святу гору з її праведниками і з її залівними касами.

Ну і врешті вдається василіянам переблагати гнів польських міністрів, що з василіянами в Галичині не церемоняться навіть стілько, що наша станіславівська Національна Рада. Вони займають

почетне місце в ряді Твердохлібів, Яцкових і Ількових, бо вони компромітують всю нашу дотеперішню акцію в Бразилії на користь рідної справи в Європі, отже дають Полякам зброю проти нас, а рівночасно деморалізують наш загаль, який вдалося останніми часами сяк-так виховати національно.

І щоб василіянам дати змогу як найкраще скапіталізувати у Поляків своє хрунітво, я подаю отсею дорогою до відома пана воеводи львівської округи, що народній податок, який (як може він пересвідчитися з василіянської „Праці“) приносив останніми часами 200—300 мільр. тижневого приросту, від часу славної „перестороги“ василіян і переняття податку в „контролю“ василіян, на протязі трохи не половини року приніс василіянській касі не більше 500 мільр. — а далі і вмер. Пан воевода повинен це занотувати у свій записник золотими буквами і в Галичині гегемонія василіян над світським духовенством, за яку чин св. В. В. так завзято бореться, повинна не аби-як поширитися.

Закидають мені василіяне, немов то я вів підпольну акцію проти „Праці“, вмовляючи в людей, що вона перестане виходити.

Невже треба було аж мові допомоги видавцям і редакторам „Праці“, котрі сами заєдно лякали передплатників тим, що прийдеться її звинувати? Атже таким вони лякали навіть найблищі собі особи, а навіть свого друкаря і управителя друкарні!

Чи я когось впроваджував в блуд, показує найкраще одна дрібниця. Вмовляли василіяне у своїй газеті у свого агента з Лягру Водяного, немов то я його дурив тим, що „Праця“ має коштувати

20 мільр. Агент озлобився такою інсинуацією і в наслідок того іменем усіх передплатників відказався від припинення „Праці“. Чи цей один факт не бє василіян по обличі за їх брехні?

А врешті, невже я винен тому, що, не дивлячися, що „Праця“ під редакцією такого фахового редактора, як В. Лопатюк, ледви грамотний кольоніст, так завзято псує дорогий папір передруками старих статей з усяких газет, — цілі оселі, яких я не бачив у вічі, відцуралися від цеї цяці, а в самім Прудентополі люде даром її не хочуть? Від гною кожний, що має змисл нюху, інстинктивно тікає.

Та й яке мені діло до газети, яка через атавізм є обтяжена невлічимою недугою, від якої неминуче мусить упокоїтися? І що мені вадить, що василіяне викинуть на вітер кілька зайвих тисяч, виключно для зроблення приємности свому мизунчикови Лопатюкови, щоб його, нікому невідоме імя, пишалося поруч слова: редактор? І кому можна заперечити компромітувати себе і самого себе вбивати? Отже помагай-біг і щасливої дороги в прірву!

Пишуть василіяне, що деяким політикам (маючи, річ ясна, мене на думці) не сподобалося це, що „Праця“ пильнувала, щоб усі складені народом жертви підлягали контролі через їх оголошування, та що їм не була бажана заповідна василіяньська контроля, і з цеї причини вони Прудентопіль кинули.

І в чому полягала ся василіяньська контроля? Чи в цьому, що за цілий час збирання на позичку націон. оборони я надармо слав до редакції списки підписчиків з осель, молячи, щоб їх публікувати,— а редактор сі списки викидав і аж перед моїм

виїздом до Відня я мусів ладити нові списки і на силу добився їх оголошення? Чи в цьому, що коли я на виїзді до Європи просив мальований прудентопільський комітет, щоб він провірив рахунки, то василіяне були до цього за ліниві і звеліли поручити сю справу самому Урядови у Відні? Чи в цьому, що один Прудентопіль не виставляв і досі не виставив підписчикам посвідок, та що з усіх осель Відень отримав тальонарі посвідок за виїмком одного прудентопільського „центра“? Чи в цьому, що мені самому приходилося подавати звіт-млення з акції і ратуючи честь мальованого комітету, підписувати його під ними, щоб видавалося, що комітет справді журиться цією справою?

Так і хочеться повторити португальську приповідку: „*Quem tem telhado de vidro, não atire pedras ao do vizinho*“. (В кого скляна криша, цьому годі кидати каміннями на кришу сусіда).

Ще одно.

Коли я вибірався з Прудентополя і сповістив Жидана, що Союз буде видавати власний часопис, він злобно написав мені, що він сподіється, що новий часопис не буде працювати на втіху ворогам, а для добра нашої нації. Та ще часопис не зароджувався, а вже „Праця“ виявила, як дуже залежить василіянам на народній справі, розбиваючи Союз, акцію податку, кириячи на всі боки. Хто-ж почав працювати на втіху ворогів? Хто несе відповідальність за наслідки? Хай же василіяне жнуть, що посіяли.

А ми, не звертаючи уваги на всю злочинну роботу святців з Прудентополя, підемо вперед з прапором правди, свідомі цього, що їдемо, коли собаки гавкають.

І ділом докажем, що не загал відповідає за цей свій занепад, а сі ненажерливі паразіти з емблемою В. В., які свідомо і з розмислом до цього занепаду вели всіми способами.

І з наміром цей загал зрегабілітувати, а з другого боку звернути увагу нашого церковного провуду на небезпеку, яку монахи своєю довголітньою безконтрольною роботою визвали перед ворота нашої симпатичної бразилійської кольонії, — я списав малесеньку частину злочинних василіянських вчинків, кінчаючи закликком : *caveant consules!*

VII.

...Нате письменні ми,
Читаєм Божії глаголи,
І од глибокої тюрми
Та до високого престола
Усі ми в золоті — і голі.
До нас в науку! Ми навчим,
По чому хліб і сіль по чім...
Ми, крий нас Боже, не погане,
Ми настоящі християне:
І все добро — сам Бог у нас!
Нам тільки сакля очі коле:
Чого вона стоїть у вас,
Не нами дана? Чом ми вам
Чурек же ваш, та так не кинем,
Як тій собаці? Й чом ви нам
Платить за сонце не повинні!
...Ви ще темні,
Догматами не просвіщенні!
У нас навчіться! В нас дери,
Дери та дай,
І прямо в рай,
Хоть і рідню всю забери!
...Все покажем, тільки дайте
Себе в руки взяти:
Як і тюрми мурувати,
Кайдани кувати,
Як їх носить і як плести
Кнути узловати. —
Всьому навчим, тільки дайте
Взяти свої гори,
Останній..."

Т. Шевченко.

Картина була б неповною, як не сказалося б про василіянські митарства з метою розбиття задуманої У. Союзом акції.

Спочатку василіяне вірили, що це звичайний епізод, до яких вони вже звичні. Що скоро по мені в Бразилії і пам'ять промине, все забудеться і їх „царствію не будет конца“. Та вийшло не так. Щирої поради Жидана, щоб я мерщій з Бразилії щезав, я не послухав та й загал всупереч сподіванням василіян поставився до справи серйозно, даючи до пізнання, що фараонської деспотії василіян йому вже доволі.

Клевети на мене в „Праці“ мали для клеветників небажаний результат. Тоді пішли напади з проповідниць в Прудентополі і в Ірасемі. Набожні черці-аскети забули про свою заяву на портуніонецькому з'їзді, що їм не вільно вживати святої проповідниці до патріотизму й політики. Але і прилюдні проповіді не мали бажаного успіху, тим паче, що не все, що хотілося сказати, можна сказати прилюдно, так як це аплікується до простолюддя, який поіменно визивається з проповідниці такими культурними епітетами, як: хлоп, хам, мурга, свиня, злодій, щоб тебе шляг трафив і т. п.

Тоді почалося пильне ходження з свяченою водою по хатах і їздження душпастирів, що досі мов годовані кабани вигрівалися бездільно під священними мурами палати, по найбільш забутих оселях. Навіть з Куритибою, яку василіяне соромною втекою покинули, як мені писали, на все, ревні місіонарі перепросилися. І почалося місіонарське діло. „Батяр, худоба, гроші покраде, зібрав коло себе шайку батярні, не дайте себе обдурити, ніякого Союзу нема, ніякої газети не буде“ і т. п. А згодом пішли запевнювання, що я вже гроші покрав (у скобках годиться зазначити, що я ні мільрайса не маю в руках, та що скарбником

є чесна і багата людина, яка могла б чотири таких скарбів, як скарб Союзу, виказати), та що я втік до Європи. А загал, не можучи діждатися часопису, бо не знав, що святці над сим не аби як працювали, щоб зробити неможливою скору появу газети, вірив клеветникам і брехунам і хвилювався. І чи повірять сі люде, які вірили клеветам василіян, що в тому самому часі, Криницький, той самий Криницький, котрий так дуже побивався над втраченим з моєї причини людським грошем, дізнавшись, що я в Куритибі, раненько пригнався до мого готелю, присягав мені дружбу, запрошував до василіянської лаври в Ірасемі на спочинок, вповідав передо мною пересвідчення, що газета Союзу піде гарно? Що він висловлював щирий жаль, що нетакт прудентопільських „молодиків“ довів до розриву? Той самий Криницький, котрий першим почав проти мене кампанію наклепів, цькування і гонень, який найревнійше заходиться біля зруйнування Союзу! Чи можна було краще припечатати всю фарисейську гру в піжмурки зо мною і з цілим загалом? Так і хочеться сказати словами російської примівки: „Услужний дурак небезпечнійший ворога“.

Та ще не затерлися мої сліди на вулицях Куритиби, а вже безсоромна креатура пустила між люде брехню, немов то я каюся, що зіграв з василіянами, та що радо з ними новднався! Ось вам приклад, як треба сих блощиць вистерігатися! Зате, що я не спустив священної голови по сходах на вулицю, як годилося, нікчемний фарисей пустився на безсоромну брехню, користуючися тим, що наша, накинута мені, розмова не мала свідків. Чи сами пекольні сили здібні до подібних підступів? Ледви.

Враз з тим духовні вельможі усім пруденто-пільським філіям заборонили признаватися до Союзу, вмовляючи в усіх, що Союзу ніколи не було (хоч сами два роки займали становища президентів в його директорії). А коли сям або там роздратований загал виявив крепко негодованне за підкопуванне єдиної народньої організації, ще й з відповідною погрозою, вони від усього вмивали руки пилатів, скидали все на голову нового Ігумена (клясична солідарність і дисципліна!), розпиналися за Союз і клялися, що всіх сил докладуть, не жаліючи навіть грошей, щоб піддержати змагання Союзу видавати власний часопис. (Турковид в міс. лютому в Порті і по інших оселях). Що значить брехати? Ціль освячує середники — сказали ж найбільші подвижники взуїтизму...

А враз світський священік П. Процьків вмовляв в мене (річ ясна за намовою і в порозумінню з василіянами), що як я не спровокую василіян перший і тільки буду боронити себе, спровокований ними (хоч би і вживаючи найгострійшої форми), то він і другі священіки світські піддержать Союз, бо не мають причини не піддержувати його. Він же після своєї спеціальної конференції з Шкірпаном у Куритибі зазначив мені і моїм товаришам, що василіяне готові Союзови відпродати черенки і що сим робом буде найкраще спір покінчити. Я ще раз впевнив Процькова, що вважав би злочинном виступати проти віри і церкви, але василіян не вважаю священіками, тільки підприємцями на церковному ділі. А все-ж таки я не маю наміру відплачувати за їх хамство тако-ж валютою і волю працювати, не звертаючи ніякої уваги на сю компанію релігійного підприємства. І цей намір у мене справді був і в цьому напрямі я працював.

між прихильниками Союзу й нового часопису. — Та мати якесь діло з василіянами мені не хотілося і я заявив Процьковому, що за черенками писати до них не буду. А то тим паче, що на мою пропозицію, зроблену ігуменови писемно ще в Прудентополі, щоб василіяне відступили Союзови черенки куплені за моїм посередництвом від о. Петрицького за безцін, той же відповів мені ось яким гарним письмом:

„Прудентопіль, 15. 12-1923.

Вповажаний. Пане Професор!

За цінний лист, що являється для нас що йно тепер грою у виложені карти (я сповіщав Жидана про намір Союзу видавати свій часопис — ось що вивело його з рівноваги! — П. К.) красненько дякую.

... „Черенки, які по довгих Ваших наляганнях, поручили ми Вам остаточно купити для нас, в нам потрібні, як самі Ви мали нагоду зауважити. (Так навіщо було „моїх налягань“, коли черенки були потрібні? І чому сі черенки тоді, 3 місяці після їх куплення, стояли у скринках нерозібраними, хоча в тому часі друкувалася й газета і календар і моя книжка „Буря“ рівночасно? — П. К.). Евентуальні непорозуміння акціонерів з Всеч. о. Петрицьким ні правно, ні морально нас до нічого не обов'язують; Ви ж самі найкращий свідок усього. (Я апелював до совісти Жидана, щоб він о. Петрицького, який спродав черенки без порозуміння з тими, що купно черенок підтримали своїми складками, а які ремствували на продавця, не доводив до скрутного положення і не зневолював його, на випадок рішучого їх протесту, замовляти нові черенки у Відні по ціні без порівняння вищій.

І зсилався на лист того ж, в якому він мене сповіщав, що хоче телеграфувати за черенками. Та проповідників евангельських чеснот не зобов'язувало ніщо „морально“ до того, щоб не ставити у безвихідне становище старенького священика без ніяких приходів, який утримується з важкої фізичної праці. Бо вони „правно“ не мали ніякого зобов'язання. Яка огида! Чи не заслужено називає їх о. Петрицький потворами, і чи дивуватися, що коли о. Роздольський вмірав, то застеріг собі, щоб не ховав його ніякий василіянин, і щоб краще поховав його латинський священик, а як ні, так сами парохіяне? — П. К.).

„Мимо цікавості й евентуальної сприятливості до нового часопису, не можемо на жаль прислужитися йому черенками. Будемо з новою газетою працювати поруч себе для великої укр. ідеї соборної держави. (Якої держави? польської чи московської? — П. К.). Не припускаю, що поява нового органу послужить на втіху нашим національним ворогам, але навпаки, що він буде гідно приміненій до трагічної хвилі національного життя. (Плете, що ніяк не розібрати сенсу! Що значить говорити нещиро, силувано!... — П. К.). Остаюсь з належною пошаною“ — і підпис.

Скільки тут їди проти громади, яка задумала видавати свій часопис! Яка злобна заповідь непримиримої боротьби проти цього ще ненародженого новородка, маскована патріотичними фразами! І яка безсоромність давати лекцію патріотизму тому, що з нікчемної кльоаки („Праця“) зробив трохи не зразковий популярний часопис для виховання українських діяльних громадян! І то, коли ще не забулися слова америк. „Свободи“, яка з приводу на-

падів „Праці“ на пок. Франка писала про сю кльоаку: „На могилі найбільшого сина України хрунькають свині“...

І як після такого високо патріотичного апелю можна було тиждень після того інсинувати Союзови, що він видаватиме часопис за польські гроші, кидати на мене болотом клевет і Полякам давати зброю проти мене, що ніби то я — висланик нашого Уряду, письменник і громадський діяч, творець У. Союзу — є другим Козієм — і то коли ще газети не було, коли я на з'їзді делегатів осель, усіх докладав сил, щоб на василіянські голови не вилилося негодованнє загалу, коли я сидів тихонько в гостинному домі П. Мазуришина за Портом, відтятий від світа, від людей! Як дуже практика виявила, що вище цитований лист писала рука людини з серцем жадного тигра, який боїться за свій жир!

І справді новий часопис загрожував безжурности гнилих неробів, які попри инше стягали від людей гроші за макулятуру, за найбільший друкований скандал ХХ в., бо не мали суперництва. Василіяне знали, що з появою нового часопису для їх насильно накидуваної народови макулятури місця не буде. Ось чому я, виїхавши з Прудентополя чистим, заслуженим, великим, проснувся в Порті слідуячого дня „панком“, якого треба „вистерігатися“!

І чи можна дивуватися, що хамство моральних корсарів нашло осуд навіть тих, що цілою душою ненавидять мене, і які навіть вживали заходів проти мене перед тутешнім урядом — у редакторів „Lud'u“? Що почуття огиди звеліло їм зареагувати на нікчемні поступки василіян осьцякою нотаткою:

„Скільки то радості було перед двома роками посеред паранської України, а таксамо на сторінках „Праці“ з приводу приїзду п. Карманського! І ми теж тішилися (?), що людина з культурою прибула з Польщі (?), що уговкає Отців Василян, заховстає редакцію „Праці“ і очистить її з каналового стилю. І початки так заповідалися. Гарні вірші писав п. К. до „Праці“, а таксамо гарні статті. Та скоро сприкрилася о. о. василіянам ся співпраця, викурили його так, що бідний мусів утримуватися з науки танців „присюдів“ (?). Тепер починається боротьба між Прудентополем і Уніон да Вікторія, куди відступив п. Карманський. О. О. василіяне доказали, що не бажають цивілізації для світських людей, бо найкраще їх наміри потверджує це, що вони не допустили до курсу для українських учителів, хоч зобовязалися до цього, і українські школи готові бути без учителів“.

(Lud, 4. I. 1924 р.).

Чи міг я після цього всего, хоч би й для загальної справи, звертатися до василіян з прошенням? Я замовив черенки у о. о. Салезіянів у С. Павльо, маючи від них запевнення, що вони їх зроблять. Рівночасно пішло замовлення черенок до Відня.

В тім часі наші порт-уніонці висповідали Турковиди за напади василіян на Союз і на мене, а рівночасно усі громадою відослали „Працю“ з заявою, що не візьмуть до рук сього роду газети, яка веде протинаціональну роботу.

Збентежені прудентопільські отченьки відбули нараду й відписали оправдуюче письмо. У цьому документі свої безсоромности вони впевнюють, що не ставилися й не ставляться до У. Союзу ворожо, а навпаки для нього працювали (як працю-

вали, це з'ясовано вище — П. К.); що вони не виступають проти майбутнього органу У. Союзу, бо його ще й немає (тим гірше, бо ще не знали його напрямку, значить, поборювали його для засади — П. К.), та що вони мені чести не відіймали, бо „честь найбільший скарб людини“ (в очах грубошкурних черчків усе вище з'ясоване не було відбиранням чести! — П. К.).

Як дуже василіяне працювали на користь Союзу, вистане згадати тільки це, що василіяньська „Праця“ не загадала ні словечком ні про 3-й з'їзд делегатів Союзу, ні про зареєстрованне його статуту, ні про урядовий комунікат Союзу, хоча про все те писала португальська „A Imprensa“, куритибська офіційльна „A Republica“ а навіть польський „Lud“, канадійський „К. Українець“; а комунікат Союзу був опублікований і в „К. Українці“ і у львів. „Ділі“. Хоча усі названі часописи і документи були вислані до „Праці“.

А все таки, щоб безсоромних фарисеїв ударити по лиці, деякі члени У. Союзу написали їм збірне письмо, в якому на доказ прихильности до Союзу зажадали відprodання 100 кильо черенок, або їх визичення на 2—3 місяці за грошову випагороду й евентуальне відшкодовання.

Пишучі знали згори, що з цей муки не буде хліба. Та вони хотіли, щоб василіяне сами своїми ділами визнали, що вони йдуть пробоем проти громади. І вони поставили василіян у скрутне положення, зневолюючи їх признатися, що вони вважають громаду дійною коровою, яка має робити на кількох неробів, не маючи навіть надії на заслужену пашу. Бо треба знати, що вже двічі (абстрагуючи від черенок о. Петрицького) василіяне хитро видурили друкарню, на яку загал складався,

трохи не даром. А щоб хитрунам не дати змоги крутити далі, підписані долучили до свого листа 3 мільр., з тим, щоб за ці гроші їм відповіли негайно телеграфічно. І видно, хитрунам прийшлося довго думати над відповіддю, бо аж по двох тижнях від висилки листа прийшла така гідна езуїтів відповідь:

„Прудентопіль, 27. 2 - 1924.

До Вп. П. І. Кучми, П. Мазуришина і прочих підписаних в Порто да Вікторія. (?)

На Ваш запит з 14/2 1924. у справі черенок, серед теперішних обставин годі нам дати нині скору й категоричну відповідь. Шкода, що перед трьома місяцями У. Союз не уважав за відповідне зробити нам так поважну пропозицію, як це Ви Ш. Панове нам тепер зробили. Тоді можна було справу легко і в простий спосіб поладнати. Ми були би тоді віддали в контрактівий винаєм У. Союзови „Працю“ і цілу друкарню, або евентульно перенесли печатню в інше, догідніше місце, де можна би було нам і У. С. друкувати, що потрібне (!) одним інвентарем й одними робочими силами. В такому разі не потрібував би був У. С. так великих грошевих вкладів на видання свого органу. Чому це так не сталося, чому дорізонський кружок (який? коли? — П. К.) питав нас у справі черенок через п. Карманського, та чому У. С. мовчав, годі нам знати!

За послідні 2 місяці У. С. про це нам не згадував; Ви перші порушуєте ту справу. Але Ви знаєте, що п. Карманський під фірмою У. С. повів проти нас остру борбу (де? коли? — П. К.), наробив дечого такого, що по доброму й людяному говорячи, не було потрібне. Справа посунулась далеко. Ми незнаємо, чи всьо, що п. К. проти нас

ні за це ні за те (?) почав, похвалює У. С. та чи всьо бере на свій рахунок? Не знаючи, чи У. С. так супроти нас настроний, як п. К. і не маючи від У. С. в тій справі ніякої урядової заяви, просимо не дивуватися, що категоричної відповіді не можемо Вам нині дати.

З поважаннем

Ігуманат о. о. Василян.“

Скільки в цьому брехні й нікчемности! Брехня, що Союз не звертався до василян у справі черенок, бо з самої відповіді Жидана з д. 15 грудня 1923 р. (якраз зперед 3 місяців) кожному ясно, як на таку пропозицію з мого боку (президента У. Союзу, який хотів закупити для Союзу черенки) відповів цей бутний монах.

А відтак цей хитрий маневр, щоб захопити громаду, яка під ту пору мала приблизно 13 тисяч, ще раз в руки, накинути їм подлу, здискредитовану газету, яку цілі оселі почали бойкотувати, заставити її працювати на василянське черево в „догіднішому місці“, ніж це було можливе у глухому Прудентополі. А врешті, зневіривши громаду своїми митарствами, зневолити її скапітулювати і вкинути своє добро в гирло ненаситного василянського смока, як це було з куритибським „Прапором“.

І все те ще під умовами: упокоріться, цілуйте в руку, перепросіть і викиньте Карманського на сто вітрів, бо поки він з вами, діло наложення вам намордника не піде так гладко.

Та ще одно цінне у тому неоціному документі. Василяне признають У. Союз, хоча усі його філії у Прудентополі покасували, хоча давно вже вигуквали, що ніякого Союзу нема.

Інтриганти з 30 літнім досвідом кирині, розбивання, калічення бразилійської кольонії, помилилися. Розбити громаду, довести до розриву між нею і мною їм не поталанило.

На свій подлий лист вони отримали від цієї ж громади слідууючу відповідь :

„Порто Уніон, 7. III. 24 р.

До Всеч. Ігуменату о. о. Василіян в Прудентополі.

Лист отримали і дякуємо. Багато з сказаного в листі нам незрозуміле. Перше : Не можемо зрозуміти, що спільного має Союз і зірвання п. Карманського з Прудентополем. Друге : яка в спільність між загально українською справою в Бразилії і п. К. Третє : чим так дуже провинився п. К., котрий не дивився на огірчення многих учасників останнього з'їзду в Парті і на зборах не допускав до ніяких виступів проти отців і сам поводився так, немов би між ним і отцями не зайшло нічого, а врешті виміг від зборів, що буде вести політику таку як дотепер, то значить, не втягаючи Союзу до ніякої боротьби, і тільки під тою умовою приймив вибір і становище редактора. Тим то й не дивниця, що виступи „Праці“ проти особи п. К. були для всіх несподіванкою і викликали таке негодовання.

Зводячи все сказане до купи, запитуємо в останнє : Чи хоче Ігуменат народови, котрий хоче мати власну газету і буде її мати, відступити трохи непотрібних черенок і ще більше не дразнити суспільства, чи Ігуменат бажає повного розриву з народом ? Не п. К. купує черенки, тільки У. Союз іменем тих 200 акціонерів, які на друкарню зложили, або деклярували гроші, що найменше по

100 мільр. кожний. Між тими є чимало таких, що давали на черенки гроші вже три рази, на черенки, котрими користується Прудентопіль. Де рація теперішньої відмови? І як на неї мали б ми зареагувати?

Чекаючи на телеграфічну, рішучу відповідь, пишемося“ і т. д.

(Слідують підписи).

Сим ультімативним письмом зарозумілі і самовпевнені черці не дали збити себе з пантелику. Вони знали, що в С. Павльо, дякуючи їх прислужникам, черенок для Союзу не зроблять так скоро. А їм розходилося тільки о це, щоб зискати на часі, щоб за той час змобілізувати все своє зтяжне військо, в надії, що загал втратить терпець і кине думку про свій часопис. За той час вони як чортяки розбрилися по усіх оселях і ні сіло, ні впало почали скрізь довгодневні місії, котрі були присвячені більш політичним, ніж божим справам. Де тільки було можна, вони почали інтригувати, почали переконувати людей, що ніщо з задумів Союзу не вийде, що черенок нікому було продавати, бо Союз це збір голоти і т. д. А вся та хвальна діяльність була заінагурована спільним синодом василіянської братії і благословенством старого, затверділого грішника „віце-протоігумена“ Шкірпана.

А все таки треба було на ультімат щось відповісти. І вони відповіли.

•До Вп. П. Петра Мазуришина й прочих
в Порто Уніон.

Вашого листа я отримав, дякую. Що до порушеної справи, Ви Ш. Панове, виходите зі становища, що Прудентопіль має непотрібні черенки.

В дійсності воно так не є. Подрібніші інформації може подати Вам постороння фахова людина п. М. Саламаха (свідчився циган своїми дітьми — П. К.), бож я фаховцем у тих рiчах не є. В супозиції кооперації (себто: видавайте другу „Працю“ і папір псуйте — П. К.) наша печатня моглаб помагати У. С., друкуючи його орган, пристосовуючися до рiжних комбiнацій („тільки дайте себе в руки взяти“...), а ділити неповну друкарню на 2 часті — не буде доцільне ні для У. С. ні для нас. Пишуся і т. д.

о. Ілярій Жидан Ч. С. В. В.

Прудентопіль, 17. 3-1934.“

Яка нахабність!

Ходіть до нас (очевидно без свого редактора), а ми будемо видавати вам ганчірку і з'їмо вас скоро з вашою газетою і з вашими грiшми, добутими крiвавим потом!

І яке легковаженне людей! Яке численне наглупоту!

Після такого поставлення справи, після зігноровання пригадки, що василіане користуються людською працею (куритибська друкарня) і загрози, що загал витягне з відмови відповідні висновки — годилося василіанам плюнути в очі, і то здорово плюнути! Та терпеливість нашого затурканого загалу надто велика.

А все таки і вона кінчиться.

Висповідали „місіонаря“ Турковиди в Порті до того, що він слідуєчого дня створив собі з старих підлизнів особисту гвардію, яка відводила його на стацію; випив той же і в Іваях гірку чашу до того, що аж розпинався за Союз, — та не минула гірка чаша і прудентопільської лаври з боку філії

У. С. в Есперанса. Та доля есперантців велить догадуватися, що ворог не складе зброї так скоро, і що він мобілізується до бою. На це вказує письмо світського священика Процькова, котрий довго грав комедію прихильника Союзу, намагаючися на ділі всю акцію параліжувати.

Ось воно це письмо.

„Високоповажаний Пане Професор!

О. О. Василяне по спільній нараді своїй відповіли мені, що завдяки Вашому поступованню зглядом Них і в справі Союзу, постановили не входити з Вами в жадні повднавчі пересправи. (Свят вси, Господи! „Повднавчі пересправи“... І хто їх бажав? — П. К.).

В виду сеї Вами витвореної ситуації (так і насувається картина свині з міхом — П. К.) постановив і я усунутися на разі від всякої політичної акції. (Коби це була правда, тоді отця Петра варта булоб єпископом назначити!... — П. К.).

З належним поважанєм

о. Петро Процьків.

Marechal Mallet, 31. 3. 1924.“

Значиться, мобілізація. Спільні наради чорноризців, інструкції світським священикам, штурм. Принаймні ясна ситуація, принаймні громада знала, хто стрик... Пора ж було подумати про мобілізацію і на другому боці.

Ще годиться зазначити, що з'їзд чорної сотні своїм „височайшим повелінєм“ скасував, або правильніше, поставив на нелегальному становищі У. Союз. Тепер вже чорноризці отверто говорять всюди і виписують, що ніякого Союзу нема, дарма, що Союз якраз станув на легальному становищі,

зарежіструвавши свій статут. — Нема У. Союзу! А що є? Є союз „істинно-руських“, який був трохи пример, і який воскресити мають місії, на котрі з'їздитья чорна галич. І не буде більше Українців, як не було їх перед трьома роками; будуть „русини“ і сі рабські русини будуть зносити свій гріш до „читалень“, які чорний союз відновлює на руїнах філій Союзу з великим пожертвоуаннем. (Турковид на Жанганді для прикладу дав аж 600 райсів (3 нові передвоунні) на сю ціль). Радуйся, Польще, котра так боїшся назви „Українець“, як еспанський бик червоної плахти, — ти найшла в Бразилії гарних тореадорів! — Філії У. Союзу насильно, адміністративним порядком, ліквідуються в районі василіянського царства. А ся ліквідація, коли взяти під увагу василіянську клявзулю в статутах товариств під їх жандармською охороною: „на випадок розв'язання майно переходить на власність Ч. С. В. В.“ — дуже рентовна. Тепер усім ясно, чому василіяне не допускали, щоб каси філії У. С. пересилали цетральній касі приписані статутами паї.

І як би не доходячі вісти, що всупереч інтенціям чорноризців нарід таємно організується в нові філії без участі жандармів чина В. В., то приходилося з одчаєм кликати: „Доколі!“ — Та дякувати природному розумови і вродженому інстинктові вже і в бразилійські нетри наші мученики на василіянських плянтаціях допускають до себе сонічко. А чим воно покінчиться, як це сонце засвітить у сих нужденних будах, в яких наші білі негри караються? І коли наш європейський загал і церковна влада не видадуть маніфесту, який це василіянське самодержавє скасував би?...

VIII.

Ви штовхаєте людину в прірву, а потім кажете їй, що вона мусить бути задоволена тим положенням, у котре поставило її Провидінє.

Дж. Рескін.

Decididamente a vida é uma grande hipocrisia. — Coelho Netto.
(Рішучо життє є великим обманом).

Na almas que infeccionam, que contaminam fatalmente. E ás vezes dentro de um corpo são.

Gastão Penalva.

(Є душі, що заражують, погубно рокажують. І то нераз у здоровому тілі).

Поки розлучуся з моїм читачем, поставлю йому й заравом собі питаннє, кладучи руку на сєрце :

Чи міг я йти далі одною дорогою з паранськими, василіянами? Чи йдучи з ними після усіх трохи не дворічних досвідів не був би я насилував мові совісти Українця, людини і христіянина? Чи був би я мав право нашому покаліченому чорноробови в Бразилії глянути в очі, не червоніючись? Чи був би я міг вернутися колись до рідних з піднесеною головою?

Я від першого дня мого першого приїзду до Бразилії, вірячи в добру волю василіян, боровся з нехитю загалу до них і до церкви і переконував

усіх, що тільки у згоді і єдності з нашою духовною інтелігенцією і при її кооперації зможемо покласти основи нашого відродження. В такому дусі я випрацював статут У. Союзу і в такому дусі перевів заснування організації. У десятках програмових статтей у „Праці“ я піддержував мою тезу, не дивлячися на те, що чимало моїх знайомих і приятелів робилося моїми ворогами. Коли я приїхав до Бразилії в друге і переїхав до Прудентополя, я, не маючи причини василіян любити, був у відношенню до них льояльним аж до саможертви, сподівачися, що все ж таки з Прудентополя і з його повелителями прийдеться мені звязати всю мою працю, для котрої я нарочно їхав.

Щоб не неволити василіян робити собі якісь надзвичайні кошти на редактора, я повисшив передплату і вже тим одним дав їм нагоду на мені заробити. За мою ініціативою переведено чистку передплатників, стягнуто довги і знову ж зароблено кілька тисяч. Далі подбав я про закупно для василіян шкільних підручників по можливо найнижчих цінах і дав їм нагоду знову заробити кілька тисяч. А врешті, коли о. Петрицький звернувся до мене в справі спродажі черенок, я персбрав на себе посередництво і знову ж дав василіянам нагоду, купити товар за половину вартости і заробити кілька тисяч.

Та чи розуміли це сі бездушні колоди, які привичні дивитися на всякі добрі діла і пожертвування других як на самозрозумілу дань раба свому панови; чи добачували вони в цьому хоч дрібку заслуги, яка обовязує до відплати принаймні словом? Що це значило в очах тих опухлих від людської кервавиці нелюдів, які вже 30 років дивлять-

ся на кожному кроці і все, як многолюдна жертва мучиться повільно в їх кігтях? А що найшлася ще одна жертва, викинута службою ідеї відродження рідної нашої нації у сю пустель, — так це для гнилих колод, для плянтаторів у рясах, було чимось таким самозрозумілим і оправданим, як самозрозумілим і оправданим є для погонича запрягати мула і його катувати. Хто не носить василіянської ряси, той в очах чорноризців ніщо тільки василіянський мул! Чи можна дивуватися, що безсоромний Жидан ще й вигукував перед людьми, що вони мені ласку зробили, а в „Праці“ зважився писати про „гостинність“? Що значило для звироднілих паразитів, що я, маючи на оці добро загалу, за 18—20 дол. місячного заробітку мусів зробитися василіянською повією, їх пахолком, якого обов'язком було стежити за кожним словом негодовання людей на тиранію святців, бути їх охороною, їх надворним станчиком? Що значило для цієї розбещеної трупи циркової, що я нагнав їй до кишені яких 8 тисяч, даючи їй мою працю нервів даром? Це ж їй належалося, бо „отці“ „вибранці Бога“, „четверта особа божа“, „вищі Матері Божої“, дуки і плянтатори з Богом даною владою і з правом кулака! Що обходило їх, що для мене їх Боже післанництво було нічим іншим, тільки ремеслом і підприємством, ремеслом виколієних одиниць, неробів і паразитів, торговців людською глупотою і експлуататорів невіжі? Вони це знали — тим то і ненавиділи мене цілою душею.

Та не о мене розходилося.

Я бачив, як василіяне вбивали наші інтелегентні сили і тримали нашу кольонію у становищі передпотопних трогльодитів.

Я бачив, як вони всіма силами плекали в народі глупий консерватизм і відсталість від елементарного поступу і робили в новій країні наш нарід предметом насміху і погорди.

Я бачив, що вони виховували нарід на череду німиччини, на тягло до плуга. Що вони гасили в його душі всякі блиски свідомости образу і подоби Бога. Що вони недотепними проповідями про земну суєту вбивали в ньому охоту до праці, до надбань основ кращого існування, відривали його від твердої дійсности, плекали в ньому замилування до мізерії і рабства.

Я бачив, як під впливом цілковитої відсутности громадянського виховання під опікою василіян наше молодше покоління дичіє, денаціоналізується, вироджується в тип суспільного босняка. А сі об'яви найбільше били в очі в Прудентополі, в цьому Прудентополі, який від перших днів існування потрапився у скрути василіянського поліпа.

Я бачив, що василіяне дружать з найбільшими дерунами і кривдниками та й сами прикладають руки до дерунства. Що вони, замість вживати свого впливу на оборону покривджених, сами носять на своїй чорній совісти прокльони покривджених, обманених, обдертих та й в тюрму з їх ласки забитих.

Я бачив, що василіяне у своїй широкій і гнучкій совісти дружать з відомими недовірками, розпустниками, а навіть з такими, що не мають чистих рук від крові.

Я бачив, як василіяне гірше крамарів пильнували тільки грошей, лупили без милосердя і крамаровали Божою ласкою. Як вони, приїхавши на якусь оселю, згорі наказували платити громаді за свій труд і без того відмовлялися правити

літургію. І як вони гірше лихварів кривдили тих, що на них робили, та послуговувалися колишньою панщиною.

Я бачив, як вони при допомозі своїх прислужників загарбували громадські надбання даром або дурничками (читальняні доми, землю, друкарні), а таксамо і приватне добро.*)

Я бачив, як вони деморалізували народ, вносячи духа коремоли і колотнечі та ненависти в громади, одних, темніщих, гласкаючи, а свідоміщих визиваючи ріжними прізвищами і цькуючи проти них своїх прислужників з проповідництвом і скритими намовами, вживаючи навіть методів бойкотування і матеріяльного винищування нелюбих собі одиниць. Те саме приміювали вони до осібних родин, послуговуючися при тому сповідальницею, яка являлася в руках василіян справжнім середньовіковим засобом інквізиції. (З багатьох прикладів вистане тільки загально відоме цькування в родині В. Войтовича в Прудентополі).

*) Згадаю тільки найновіший факт. — Недавно був я в Куритибі і кольоністи з Марцелія просили мене, щоб я поїхав з ними і допоміг їм захистити їх громадське добро, землю, що є власністю товариства. А річ була в тому. Хотіли члени товариства устроїти на товариській землі цегольню. Дізнався про це Криницький і давай кричати: А злодії! і хто дозволив вам іти на чужу землю? — Слідом того Шкірпан видурив від своїх підлантів документ власности на землю і райда, щоб землю переписати на Св. Василя Великого. Зробилася метушня і Шкірпан мусів документ повернути.

Названі кольоністи просили мене, щоб їхати до них і вяснити людям, що їх власність є їх власністю, і що василіянам до неї зась. — Чи чував хтось таке в Галичині за часів бл. п. панщини? Таким робом василіяне богили усі кольонії, на які простягається їх влада. — П. К.

Я бачив, що василіяне цінили тільки найнижчий елемент, неграмотних, і наділювали почестями в церкві (старші брати), таких, що вони, замість підносити повагу богослужень, компромітували їх велич.

Я бачив повну байдужність василіян до національної справи і явну ворожнечу до місцевої громадянської справи; добачував у василіянах грубокопателів багатьох народніх інституцій, які нарід творив з повним самопожертвуванням.

Я бачив у василіянах паразитів, неробів, сибаритів і розпустників, п'яниць і Дон-Жуанів, які деморалізували віруючий нарід.

Я бачив у них інтригантів, які посувалися навіть до інтриг проти світських священників, творячи якийсь церковний дуалізм, і доводили до того, що світські духовні в самообороні мусіли послуговуватися силою, та що один світський священник, вміраючи, випросив собі у парохіян, щоб не ховав його василіянин, а другий висказував своє здивування перед мною, що василіяне насмілюються ставати до престолу в церкві.

Об мої уши оббивалися раз у раз пікантні оповідання про дон-жуанські подвиги василіян і я не находив ніодної нашої людини, котра вірила б у їх чесноту чистоти.*) І чув я про таку ліберальність василіян у справах сексуальних, як

*) Титла молодій жінці в Марцеліні в захристії при сповіді каже обтерти собі лице власною сорочкою. Криницький в каплиці на Токос (Порто Уніон) в часі катехізації заголює дівчат і шукає їм бородавок по ногах. До Шкірпана давня василіяньська служниця в домі одного нашого кольоніста на Токос кричить при свідках: „Старий злодю, заплати мені 1000 міль за вінок, як обіцявав!“ Та всего не перечислив би. — П. К.

давання на сповіді розведений жінці диспензи „поспати собі“ здоровля ради, з ким угодно. (М. К. в Жангаді на сповіді Турковида).

Я бачив у василіянах релігійних ремісників і спекулянтів з релігійною формалістикою філістрів і фарисеїв, яка заражувала вірних хоробою релігійности „страха ради“ перед василіянською інквізицією.

І бачив я, що між василіянами і громадою існує воєнний стан, що нарід з усієї сили ненавидить їх, що ся ненависть виявлялася вже нераз острійшими формами так, що неодному місіонареви приходилося нераз втекою ратувати свою посвячену голову.

І я бачив наслідки цього всего, бачив повільне вбивання людського образу нашої громади, вбивання національної її душі — бачив злочин на цілій нації.

Об мої уши день у день оббивалися оповідання про сі злочини, била скарга покалічених, добрих душ, що губили дорогу до Бога.

І чи був я в силі вияснити Жиданови чи Бжуховському, котрі питались мене, чому я Прудентопіль кидаю, причину моєї постанови, та й ще після того, коли я пересвідчився, що мої перестороги лишалися без наслідку, навіть без відповіді?

Та василіяне знали добре, чого я тікав з Прудентополя, і тому й не дивниця, що вони зараз у мій слід кинули таким калом своїх брудних душ і так скоро поспішилися, намагаючися зробити з мене і польського запроданця і недовірка і непевного обманця.

Вони знали добре, що я, тікаючи від них, ратував останки моєї чести Українця, останки моральної чистоти і совісти, а може й релігійности. І вони

знали, що мовчати я не буду, бо серце не позволить мені мовчати, совість не позволить мені за-
снутути, поки я не відбуду публичної сповіді.

І ось я даю Тобі, замучений бразилійський
Вигнанче, мою сповідь. Щоб Ти знав, що не тільки
Ти переходиш довголітні тортури, але щоб з Тобою,
і Тебе ради сі тортури переносив хтось інший.
Щоб Ти знав, що мій виїзд з Прудентополя не
був примхою, дрібничковим непорозумінням, а що
він був втекою перед моральною смертю у прірві
зневіри у всяку правду і в ідею справедливости.
Тікаючи з цього багна, я зберігав у своєму серці
останки давньої, молодечої віри в ідею добра, кра-
си і правди, в людину і в ідею, яку називаємо
Богом. Бо дивлячися на василіян, я мав вражінне,
що маю перед собою тих давніх поганських рим-
ських віщунів-комедіантів, про котрих сказав Ка-
тон, що він дивується, чому вони при зустрічі
з собою не сміються в кулак і з себе самих і з дур-
них людей, котрі в них вірять.

Я тікав, щоб ратувати мою віру, без думки
про помсту й відплату. Та сі, від яких я втік, штов-
хнули мене сами на шлях боротьби з ними, тим
паче, що історичні події звільнили мене з стану
резерви, в яке передше ставило мене моє офіціаль-
не становище.

Кінчаючи, в останнє вкличу до прудентопіль-
ських можновладців словами нашого поета :

„Схаменіться, будьте люде,
Бо лихо вам буде!“

І словами великого російського християнсь-
кого філософа : „Коли не маєте сили горіти й по-
ширювати світло, так хоч не гасіть його!“

А до Вас, замучені і всіма забуті вигнанці
долі, звертаюся з закликом :

Не дайте звести себе на манівці, бачучи, як книжники-фарисеї топчуть істини Христові, бо знайте, що сих істин не покаляють і найбрудніші руки. Сі істини вічні й непорочні і їх не обезцінять ніякі міняйли, що взяли їх у монополь. Суть сих Христових істин не залежить від пастирів-вовків у овечих шурах.

„Встане правда, встане воля
І Тобі одному .
Поклоняться всі язики
Во віки і віки!

(Т. Шевченко).

*Писано в Порто Уніон
в міс. лютому і квітні 1924 р.*

ОДИН РІК У ВОГНІ.

Ja, das Schrecklichste auf Erden
Ist der Kampf mit Ungeziefer,
Dem Gestank als Waffe dient.

H. Heine.

(Найстрашнішим є на світі
З насікомими борба,
Що за зброю мають вони).

Сьогодні одним з найбільш уживаних василіянами аргументів проти мене, є плачі, що я розбив ідеальну єдність і згоду, які панували у василіянському царстві раніше, і що я зруйнував добутки їх невтомної довголітньої праці. Із сотні таких ляментаций зацитуємо для прикладу тільки один. Ось він :

„Подумайте лиш, люде добрі, який то був супокій - мир між нами, яка згода, яка любов, яке пошанованне для священників, як між нами не було сего пів ясного Пана“. (Ч. 7 за 1925 р.).

Більш безсоромної брехні не можна собі й уявити. Щоб впевнитися в сій безсоромности, стане перечитати тільки епізоди з історії двох осель, Ірасеми і Жангади, які подаємо низче; та не зашкодить на цьому місці навести деякі факти, які характеризують сю святу іділію, за нашим передтечею, „Зорею“, що виходила в Куритибі від 1907 року.

Маючи в руках тільки дескількі випусків цього часопису, ми не в змозі змалювати образу тодішньої боротьби з гасителями світла і киринниками в рясах — та все ж таки можемо сконстатувати, що вже в 1908 р. ся боротьба існувала, що доказує стаття з 22 ч. п. т. „Відповідь на клевету“. Випуски з 1910 р. виявляють, що ся боротьба під той час розгорілася вже не аби-як і, що вона ні чим не уступала своєю інтензивністю сучасній нашій боротьбі.

І так в ч. 6 (за р. 1910) названого часопису, у статті: „Вороги сьвітла“ читаємо між иншим:

„Щоб нарід і надалі позіставав в несьвідомости на їх „пастирські зделки“, вони слова найбільшого Учителя „кому відпустите відпустить ся“ ужили до своїх личних цілій, і сповідь одну зі сьв. тайн, бразилійські Василяни зробили в а р у н к о в о ю !

І так, на Прудентополіс херстянин, котрий хоче сповідати ся мусить вперед при двох сьвідках зробити обіт, що часописи „Зорі“ ані передплачувати ані читати не буде! В противнім разі не буде го отчик сповідати!

І від самого початку їх прибуття сюда їх одинокою цілею було є і буде призбирати як найбільше маєтків. Поставивши лиш ногу на вільній бразилійській землі, взялись вони їти за що інше, як лиш за пропаговане будови церков, прикупно до них шакрів і льотів — розумієсь все за гроші бідного кольоністи, а то, щоб мож відтак то все—записати на себе. За кілька літ доправили до того, що маєток їх в самій Парані виносить понад два міліони мільрайсів!!

Хтось може подумає, що се неможливо; а однак воно справді так єсть. До самого пруденто-

полійського монастиря належить більше як 30 ша-
крів, безліч мійських льотів, бровар на Пруденто-
поліс, горальня на Іваях, цегольні і т. і. і.

А деж тепер Рійо Кляро, Люцена і другі
кольонії?! І чи маючи так величезні доходи удер-
жують вони хочай одну школу своїм коштом?
Ні! Вони противно жадають ще від бідного учи-
теля з тих пару мілів, котрі він збирає з тяжкою
бідною за свою працю, ще пайки для себе, як се
сталось на Люцені, з учител. п. Приймою.

Чи ж не точнісінько ті самі методи, які при-
стосовується до „У. Хлібороба“ 14 років пізніше?
Ті самі люде, ті самі методи.

Ще більше цінного матеріялу подав Ч. 5
„Зорі“ (за 1910 р.). І так в передовій п. т. „Чого
нам треба?!“ пишеться таке (Затримувмо право-
пис і стилістичні та друкарські помилки):

„Перші рускі поселенці прибувши до Бразилії,
були се люди котрі і в старім краю не богато або
майже цілковито не брали участі в суспільно-
прось. роботі бо були селюди найбіднійші, двірські
робітники або зарібники халупники. Дуже мало
було між ними таких, щоб вміли читати і писати,
а приїхавши сюди мали они досить роботи щоб
здобути собі кусень хліба, так що все інше поли-
шило ся на боці. Але з часом і они приглядаючи
ся життю-буттю інших ту поселених народів як пр.
Німців, побачили они, що ім також треба гурту-
ватись а передовсім просвічуватись. І они сходи-
лись радились і де-неде закладали товариства
а при тих школи. І хочай учителем був лиш там
якій кольоніст, то однак праця до здобуття собі
ліпшої долі все ішла незамітно вперед, бо була
згода. Але се не довго тревало,

В старім нашім родиннім краю, довідались мними опікуни і „пастирі„ народні, що їх „овечки“ там на чужині почали порастати вовнов а яко добрі і „пастирі“ продумали, що вже прийшов час почати овечки стричи. І почали приїздити „пастирі“ сюди, а знаючи добре, що если нарід згідно зі собою жити буде, коли не буде жадних „партій“ то не багато вони тої вовни настрижуть, бо і межі найсмирнішими овечками знайде ся завсігди кілька таких „непослушних“ котрі не дадуть себе добровільно обдирати. Знали вони і се ще дуже добре, що тії „несмирні“ можуть поучити і „смирних“ щоб тії не давали ся так безлично обдирати так з вовни як і зі шкіри.

І тепер повстали „партії“ а з тими для „пастирів“ жнива. О закладаню якихось товариств, шкіл, про якусь організацію не споминали „пастирі“ ні словом; бо і пощож крутити собі самим на себе бич! — Но але, такій стан річи довго тревати не міг. Дух часу не оминув і бразилійських Русинів; почало підростати нове покоління, почали надїздити нові іммігранти, котрі вже бачили в ріднім краю іншу роботу над добром народним, почали брата з-за моря слати сюди газети і часописи, а ті почали дещо нового розповідати і старим попередним поселенцям. Тепер побачили і „пастирі“ що треба тактику змінити, і почали вони буцімто закладати товариства і школи; але то лиш на тоє, щоб „кляті протестанти“ (так називають Васил. тих Рус., котрі не дають ся їм добровільно стричи) їх не упередили і не отворили очий і „смирним“.

І почала ся робота! Першою точкою в просвітній роботі „пастирів“ було се, щоб витолкувати своїм „овечкам“, що їх сьвятим обовязком

єсть, дати своїм пастирям належите ударжанє, а другою і послїдною точкою було се, щоб церкви і їх маєтки записувати на Василян, себто на „пастирів“. Тож не дивниця що товариства основані на таких „статутах“ працювали не в користь народну, лиш в користь василіяньску.“

У другій статейці п. т. „Замість фейлетона“ читаємо між иншим :

„Оден Василяннин в особі Кл. Бжуховского, їздив враз-враз по кольоніях та грозив тамошним Русинам гріхом смертельно-невідпущеним, хтоби важив ся дати яку таку свою лепту на цїль видавництва „Зорі“ а еслиби та вийшла, еслиби ю передплачував. І розумівсь наші слабодухи, боячись василіяньских проклонів а навіть буків (о котрих пізнійше напишу) навіть і чути вже не хотіли про ту часопись, котра дуже а дуже була потрібна для них. Однак не всі злякались проклонів ; знайшлись люде силної волі котрі своїм посв'яченєм для народної справи, довели до того що дня 15 падолиста 1907 р. вийшло перше число рускої часописи в Бразилії, „Зоря“.

З цього ж часопису довідуємося, і про причини завірюхи, яка сколихнула дзеркалом цього бажаного василіянами мертвого моря і відняли у василіян спокій блаженних і благоденствующих воеводів. У статті „Хто знає від чого поможе?!“ зустрічаємо таку допись з коль. Вера Гварані :

„На нашій кольонії люде вже перед трома місяцями записали каплицю на „Братство церковне“ і мали спокій. Минувшї недїлі т. є. 4 вересня с. р. приїхав до нас от. Р. Криницький, і замість відправляти богослуженє в каплици, відправляв в полскім домі, — де що майже другий день

відбувають ся балі, — мотивуючи свій поступок тим, що буцім то в каплиці де відправляє світський сьвященник о. Пав. Петрицький, єпископ Василіянам відправляти не дозволяє. (Здавсь що для Вас. місце де гуляють пють, а часом як добре піде то і бють, відповіднійше до відправи як каплиця ув. Р.). Однак на проповіді зараз тогож дня, вилізло шило з мішка. От. Криницький ЗАЖАДАВ від кольоністів, щоб каплицю і до неї належну землю записати на Василіян, кажучи, пощо люди мають клопотатись церковним, се не належить до простого народа — лиш до нас Василіяні!

А врешті з цеї ж статті довідуємося і про це, що наші „слуги божі“ не були такі покірні, як видаються сььогодні. Вони нічим не уступали давнім польським воеводам з їх лицарським духом. Ось тільки читаймо :

„Справді еслиби наші поселенці брали собі більше до серця науки і приміри зі своїх духовних провідників Василіян, то чин такий, як замордоване чоловіка вистрілом з револьверу, не здивувавби нікого. Бо хтож показав ліпше як ся стріляє до чоловіка як не отець, Титла на Люцені, котрий то факт описало ся в попереднім числі „Зорі“. А не учив і от. Сімків на Рійо Кляро як ся обходить з револьвером, коли їздив з тим смертоносним оружієм по кольонії з нагоди прибуття світського сьвященника от. П. Петрицького. А от. Бж. чи не грозив револьвером людям по смерті от. Роздольського, коли люди гнали го за єго „зделки“ з кольонії. Цікаві ми також знати що сказали на поліції п. Редакторови від „Прапора“ за стріляне з бравнінга в місті Куритибі?! Чи тії всі „жертви“ противної партії, також були переняті

наукою тих „панів від Зорі“? ! Але „всякі средства котрі ведуть до ціли суть добрі“ ; се девіза і клич взуїтско-василіяньський. Хай будуть ті средства так підлі як сей інсценізований напад на о. Криницького, то і він є оправданим, бо і він може помочи ще більше затуманити наш нарід, щоб себе показати в авреолі мучеників за народну справу, а людей котрі хотять тому народови отворити очи на всякі „пастирські“ лайдацтва, щоб представити сьвітови яко простих розбишак“.

Осьтак виглядала вже 15 літ тому ся оплакувана василіянами іділія, цей рай, які створили василіяне, і то не одним всемогучим словом, а довголітньою, повною саможертви, працею ! Та в брехні і обманюванню нашим проповідниками „Евангельських Правд“ не дорівняв ще ніхто.

А щоб читач бачив, що не одна „Зоря“ доказує брехню про ідеальну згоду і повну саможертви працю василіян в Бразилії, ми покориствуємося ще й іншими документами.

Перший з тих документів це копія письма з д. 12 марта 1917 р. до Ставропігійського Інституту у Львові.

Ось текст цього письма :

„Високоповажані і Високодостойні Панове !

За моря, з пралісів бразилійських поздоровляєм ціле найстарше і славне Брацтво Ставропігійського Інститута та кличемо: Помагай Біг на новім полю в народній праці !

Ми пильно слідили і очікували, які наслідки принесе та страшна пожежа для дорогої нам України, котру ворог напосїв ся до решти добити, та на жаль скупі вісти не могли нас в тузі потішити, аж недавно наспіли відрадні відомости, що

австрійське правительство рішилося дати Українцям університет в Чернівцях, а славне колись брацтво при Успенській церкві у Львови передало в руки Українців. Се первоцвіти весни з буйної рідної землі, политої кровю українських дітей, зрошеної слезами сиріт і вдовиць і заскороджених нив благородними кістками наших Січовиків, котрі лягли передчасно в обороні своєї дорогої Нені. Се урадувало нас вельми, бо і ми тут, як можем, боремося о рідну церкву і рідну школу, бо хочем жити своїм життям, українським, а не чужим, як се рбило в послідних десятках аж до нещасної війни Ставропигійське Брацтво, що словом і письмом зпоювало зневіру в народні ідеали і виховувало в своїй бурсі ренегатів.

Прочитавши світлі імена теперішньої старшини Ставропигійського Інститута, повстала в нас надія, що Ви Світлі Народовці зможете вставитися за своїми родимцями, котрих лиха доля кинула в праліси Парани Бразилійської у Святійшого, римського Престола, щоби пошанувала Св. Столиця наші церковні права та привілеї церковні і дала нам русько-католицького єпископа та жонате свіцьке духовенство, так для Паранських Українців, як і для сусідних країв бразилійських в Санта Катаріні, Ріо Гранде до Сул і для Аргентинців — і то в короткім часі, бо кожда проволочка наносить необчислимі шкоди русько-католицькій церкві і нашій народній справі. (Пропускаємо менш цікавий уступ).

Ми два рази підчеркнули, що жадаєм жонатого духовенства, а то не без причини. По перше ми вважали би себе негідними правнуками наших розумних прадідів, елиб ми загирили ними здобуті права та привілеї нашої русько-католицької цер-

кві. По друге ми наочно переконуюмся, як живуть О. О. Василяне і безженні отці, так що треба їх моралізувати, а не їм нас. Ми могли би Вам подати численні факти тих чортом надхнених отців, що зверху суть побілені, а в середині повно гнилі, но щоб се багно-рушити, треба томи списати. Коли ж Св. Столиця і наші єпископи конче схотять нас обдаряти безженними провідниками духовними, то ми будемо жадати, щоб вони виказали ся свідоцтвом лікарським, що вони скастровані; тоді ми будемо спокійні. що не спаскудять нам наших жінок і доньок... О. О. Василяни ненавидять кожного інтелігента і старають ся всіми способами їх з кольонії позбути ся, відай, щоб він їх вчинків не виявив перед світом — і се їм доси в части удавалося. Їм сестри найдогіднійші, як мало інтелігентні, від них цілком зависимі і вони б раді, щоб всі рідні школи були під проводом сестричок. Но сліпий сліпого не далеко заведе, а в додатку нарід дивить ся з недовірем та доми сестер називає гаремами отців.

Чи подані причини оправдують наші домаганя, подаєм їх під Вашу світлу розвагу — Ви Світлі провідники розсудіть і після своїх сил нам допоможіть.

Старшина при церкві Рожд. Пр. Діви Марії на кольонії Вера Гварані (11 підписів); старшина при церкві св. Арх. Михаїла в Січи Бразилійській (Доризон) (3 підписи); старшина при церкві Сошеств. Св. Духа в кольон. М. Малет (17 підписів); кольонія Жангада (18 підписів).

2 Прошення коль. Доризон (зд. 21 листопада 1916 р. до папи Венедикта XV.

„Ваша Святосте! — Смиренно підписані делегати з кольоній Українців в Парані-Бразилії

почувають ся до вдячності Св. Престолови Римському і складають сердечну подяку за це, що Ваша Святість зволила бодай в часті декретом з д. 27 марта с. р. спам'ятати лат. духовенства, котре прилюдно по костелах понижало наш русько-катол. обряд і наше духовенство.

(Далі вивідається жаль, що папа надалі залишив українську церкву в Бразилії в залежності від латинських єпископів і натякається на прошенне внесене на руки папи Пія Х. в справі надання Бразилії українського єпископа. І тому підписані пишуть далі):

1. „Ми Українці русько-кат. обряду хочемо позістати при катол. вірі і руським обряді, но горячо бажаєм, щоби Св. Столиця іменувала чим скорше русько-кат. єпископа і не забороняла приїздити сюда на місію жонатим священикам з Галичини, провінції австрійської.

2. При виборі священика бажає місцевий комітет церковний мати також голос, бо це в цілком справедливо, щоби ті, що удержують священика, будують і украшають церкви мали право вибирати собі священика.

(Далі нарікається на те, що тутешні латинські єпископи ставляться ворожо до нашого духовенства, а в першу чергу до жонатих священиків, і зсилається на долю о. о. Нікона Роздольського і Павла Петрицького, при чому говорить ся про цькування василіян проти тих же).

„Ми крайно обурені на таке нелюцьке і зложене поступованне о. о. монахів і безженних священиків. На саму згадку їх облудного публичного поступовання кров стинає ся в наших жилах і ми кличемо: Чи вже світ перевернувся горі ногами, чи настали часи антихриста? Сами впливають на

місцевого лат. єпископа, щоби не прийняв о. Павла під свою юрисдикцію, а словом і письмом голосять народови брехню, що о. Павло не хоче узнавати єпископа, що він є фальшивим священником, а навіть жидом, і нас у нього сповідаючих ся називають жидами, як це голосить монах Турковид, звивають нас його виречи ся прилюдно в газеті, перехрещують діти, хотяй це церквою строго заказане. А поступають з ним так злобно і облудно ддятого, що він смів без їх позволеня сюди прибути, бути свідком неморального їх житя, занедбуваня обовязку, рабованя церквей і фарисейства зглядом свого народу“. І т. д.

За церковний комітет в Дорізоні (8 підписів); делегати з Вера Гварані (14 підписів); делегати з Маршалі Малє (13 підписів); делегати з Круз Машадо (1 підпис); кольонія Жангада (9 підписів); коль. Нова Галісія (7 підписів).

А врешті годиться зацитувати письмо жителів Жангади з д. 24. XI. 1946 р. до ігумена М. Шкірпана в Прудентополі.

„Всечесний Отче! — Ми низше підписані, свідоміша частина кольоністів в Жангаді, вносим на Ваші руки отсі постанови: Коли Ви висилаєте ваших товаришів в нашу кольонію, то нехай вони голосять нам в Церкві Євангеліє правди, а ни роздор, приміром як о. Климентій і о. Турковид говорили, щоби обминати тих, що читають газети, о. Коциловський говорили, що кров проливали наші прадіди, боронячи віри... Чи Ви всечесні о. о. подумали коли, які наслідки з того всего можут вийти? Коли під теперішню хвилю, як наші братя кров проливають в старім краю, кладуть свої буйні голови на жертвіник своєї поневоленої. Неньки України, колим під так важну хвилю нам тре згоди,

єдності, то Ви цькуєте одних на других. Чи се мають бути провідники народу? Чи як хто виступає против таких Мацохів і Гурів, то виступає против віри? Всім цивілізованим народам вільно читати газети, а нам ні?! Отже ж ми Вам звертаєм увагу, що коли Ви прибудете котрою з Вас на нашу кольонію, а будете те саме сьпівали як до тепер, то ми постараєся недопустити до свої Церкви судовов дорогов. А если в той спосіб ни дасьть, то ще в наші кольонії нибракує зогнилих покладків... Запамятайте, що ті люде, котрих Ви обиджаєте, є члени тої церкви і працювали чи не більше від других — тай нарешті ми не позволим в свободній країні так публично понижати людське достоїнство, як Ви потрафите, називаючи наших жінок Химами, а нас Мотями, Ерєтиками і т. д. Ісус Христос приніс на землю рівність, братерство, мир і ми сего будем боронили, в який би спосіб се ни було.

С поважанєм“ (слідують 32 підписи).

(Цего письма не вислано тому, що пізнійше дехто з підписаних налякався помси і просив, щоб занехати його висилку — П. К.).

Чи треба вимовнійших доказів, що василіяне від перших років розбивали кольонії, тровили одних проти других, докладали всіх зусиль, щоб своє „стадо“ тримати в безпросвітку і вічній війні „усіх проти усіх“? І що загал ненавидів їх та боровся з ними усіми способами вже в перших роках їх повного хвали місіонарствування?

Та й ще одно цікаве. Не тільки світські одиниці реагували проти наших місіонарів, яким справедливо належався титул „воїнів“ (очивидно не Христових), — але й один василіянин не міг рівно-

душно дивитися на це „равбрітерство“. На доказ сказаного зачитуємо із цитованої вже статті „Замість Фейлетона“ („Зоря“). В ній читаємо :

„Вже на Зїзді дня 31 липня с. р. заявив п. Яків Каровец, що „Зоря“ зістала сформована Василянином, братчиком Софроном Горущуком. — Зовсім правдиво! пише наш дописуватель. Лише спитаю Якова Карівця, длячого братчик Ч.С.В.В. Софрон Горущик причинив ся до „Зорі“ та і сам завязав комітет друкарняний, щоби той старавсь, аби як найскорше видати часопись для руского Народа в Бразилії?...

Причина ось така : — Братчик Софрон Горущик, був правдивим патрийотом руским, а видячи велику нужду просьвітну свого народа в Бразилії, як також і се, шо его патрони Василяни знущають ся над своїми вірними овечками і допроваджають їх до більшої лиш тимноти, брат Соф. Горущик старавсь всіма силами тому зарадити і вибавити свій бідний нарід з тої тяжкої неволі езуїтско васил. О. О. Василяни довідавши ся о роботі Соф. Горущика, остро ему наказали, щоби в жадні справи позамонастирські не мішав ся, лиш щоби пильнував свої тяжкої праці, яку ему ігумен в робітні монастирській завдавав. Соф. Горущик не могучи довше знести такого невільничого життя, постановив виступити з чина, та ціле свое жите посьвятити праці над добром бразилійских Русинів. — В році 1905 попращав ся він з Василянами в Прудентополїс, та виїхав до Галичини щоб там в головнім вас. гнізді взяти раз на все свое увільнене з чина. — Переїзджаючи до Галичини через Куритибу завязав Комітет друкар. і вложив на тогож обовязок, щоб той збирав складки на закупно черенок. Сам же Соф. Горущик зараз

по увільненню ся з чина мав повернути назад до Бразилії і привезти редактора.

Однак не так склалось-як гадалось. — Коли брат Горощук повернув до Галичини і заявив про-тоїгуменови, що хоче виступити з чина, то той пізнав зараз якого лиха може такий бувшій братчик наробити Василіянам, оголосивши всі їх лайдацтва часописях. Проте робили Василіяни різні заходи, щоб сего чоловіка не випустити на сьвіт. Ісе їм удалось; а за его намір виступлення з чина запроторили его в такий монастир, деб він тяжкою фізичною працею за свій намір відпокутовав.

І народолубець, вкороткім часі знайшов в тім монастири смерть хто знає чи не з вини Василіяньскої. Вп. Читачі нашої симпатичної часописи „Зорі“ мають перший примір, як Василіяни дбають про своїх вірних овечок і які заходи роблять, щоб наш менший брат був навсегда темний“.

Значиться, ми не внесли в бразилійську атмосферу ніщо нового, а сами василіяне штовхнули нас на шлях віднови борні, яка йде з перервами від хвилі, коли прокляття принесло на бразилійський беріг нещастє у виді василіян. Та й причини борні є ті самі і методи її ведення у василіян точнісінько ті самі.

І годиться придивитися сим методам і сій зброї.

Наскільки ми були праві, кидаючи визов духовним гасителям духового життя, виявила найбільша будуччина. Таксамо будуччина дала наглядні докази нікчемности проповідників Евангельських правд і обличила їх мерзотну душу, а тим самим принесла необчислимі користи на дальші роки

змагань нашої бразилійської кольонії. Перше до-казують цифри, друге виявили наші непримиримі вороги й гонителі фактами.

Кидаючи між громадянство заклик до стягнення 15 тисяч мільраїсів на друкарню, ми сами не вірили, що ся сума буде добута. Та тут же й виявилось, що громадянство цього заклику ждало здавна. На довжні скрипти (аполіси) вплинула — не дивлячися на заїлі гонення, наклепи, брехні, перестороги і погрози святців — сума 18 тисяч 870 мільраїсів. 3.900 мільраїсів вплинуло жертвами на друкарню і у формі крижма для неї. На пресовий фонд органу У. Союзу „Україн. Хлібороба“ на протязі половини року пожертвувало громадянство суму поверх 1 тисячки. Отже на протязі половини року вплинуло до каси одними жертвами 5.787 мільраїсів. Рівночасно в тім же часі свідоміщі одиниці пожертвували на фонд середньої школи суму 1.017 мільраїсів. Цей фонд зріс на протязі трьох місяців 1925 р. до суми 3.143 мільраїсів і школа існує вже третій місяць і начислює вже сьогодні 27 учнів, між якими є й бразилійці і сирійці. В тім самім часі громадянство пожертвувало на пресов. фонд дальшу тисячку, щоб тільки свій дорогий часопис вдержати.

І треба мати на увазі, що уся наша бразилійська кольонія начислює усього яких 34 тисяч душ, з яких не більше 3 тисяч є слабо грамотних. І що Прудентопіль, який сам виповнює собою третину цього загального числа, змагань Союзу не підпер майже ні трохи. Не дивлячися на те, в першому році „У. Хлібороб“ добув без мала тисячку передплатників, з чого яких 5% зовсім неграмотних,

Осьтак тріумфально пішов У. Союз вперед, відкинувши від своїх ніг колоду василіян! В однім році добув друкарню і свій незалежний орган, а врешті середню школу, колегію ім. митроп. П. Могили. А василіяне цілі роки торочили, що до школи не буде учнів і викручувалися тим, що в них немає 700 мільр. на шкільний інвентар. Союз без ніяких фондів, не маючи ніякого дому, відкрив і школу і невеличкий інтернат, закупив потрібний інвентар, та ще має в касі поверх 2.000 мільр. резервового капіталу. Маленький гурток людей вдарив фарисеїв і крутарів цілою силою по ланитах.

При цьому Союз не спускав з ока допомогової акції на річ рідного краю, та раз підірвана акція народ. податку — при нечуваній нагинці василіян проти неї — заниділа. Все ж таки і в цьому напрямі вдалося збільшити резерви касові сумою приблизно 1.000 мільр., в часі, коли василіяне, дотеперішні монополісти, невтомними закличками не добули ні десятої частини цієї суми. Та й годі дивуватися. За Союзом пішла уся свідоміща частина загалу, на якій уся публична акція спіралася, при василіянах залишилася сліпорожденна маса, для всякого ідеалізму обмертвіла. З одного боку станули мізок і серце, з другого боку залишилося черево.

Та ся операція не пішла так гладко, як на перший погляд видається. Бо не треба забувати, що ніде на земній кулі не знайти цього релігійного фанатизму і засліплення у відношенню до священства, що в нашій бразилійській кольонії, і ніде не знайти такого доброго ґрунту до підпольної роботи. І не раз приходилося падати в прірву зневіри й розпачу, не раз приходилося опускати безрадно руки,

та зараз же якась дрібничка, напр. жертва на річ друкарні, чи школи кількох десятків якоюсь неграмотною жінкою, чи бідним чорноробом, і то так, щоб ліва рука не знала про те, що давала права, додавала сили, родила нову віру в перемогу, перла до дальших змагань і трудів.

А коли були ще які сумніви, чи наш шлях правий, то їх розвіяли загальні збори У. Союзу в м. Уніон да Вікторія д. 25 і 26 грудня 1924 р., на яких одностайно перейшла слідуєча резолюція: (з 1 ч. „У. Хлібороба“).

V. „Дорожачи своєю рідною церквою і українським обрядом і вважаючи їх важним чинником національного самозбереження, а з другого боку бачучи погубний вплив тутешніх священників, в першу чергу о. о. василіян, які своїм згіршаючим поведенням нарід роблять до церкви і віри байдужним, а своїм нахабством, ворожнечою до спроб організації і неясним відношенням до рідного обряду, роблять себе самих загалови несимпатичними, і боячися за найблищу будуччину, яка може принести релігійні роздори в Бразилії, беручи врешті під увагу провокуюче відношення деяких священників (о. П. Процькова) до національної справи, зібрані звертаються до нашої найвищої церковної Управи в краю і прилюдно просять о заміну існуючих тут священників новими, о припинення акції духовних, яка хитрими способами змагає до того, щоб народ позбавити не тільки власности церковних маєтків, але взагалі всякого громадського добра (народніх домів, шкіл і пр.) — і виявляють готовість з новими, дійсними духовними, прихильниками освіти і розвитку нашої кольонії, працювати в гармонії, як це було інтенцією „У. Союзу“

для слави Бога і Рідної справи. І констатують, що в противному випадку відповідальність за наслідки візьме на свою совість наша церковна єрархія“.

Попри сю резолюцію збори ухвалили цілий ряд заяв, з яких цитуємо тільки найважливіші. І так на внесення Ст. Кобилянського ухвалено односторонньо осьтак заяву:

„Четверті Загальні Збори У. Союзу, центральної української організації в Бразилії, при співучасті відпоручників 18-ти місцевостей (двох третин загального числа українських осель), в імені всієї зорганізованої української Громади в Бразилії, п'януть перед цілим українським Народом ганебне і нечесне поступованнє бразилійських василіян, а зосібна їхнього органу „Праці“, які найпідліїшими способами оклеветують найвизначнішого народнього працювника в Бразилії проф. Петра Карманського та стараються всіми споссбами шкодити У. Союзови в Бразилії.

Загальні Збори заявляють, що вповні солідаризуються з напрямком діяльности проф. Карманського як президента У. Союзу, а за його самопожертву та витревалість на відповідальнім становищі провідника української еміграції в Бразилії висказують йому глибоку вдячність і пошану“.

Сю заяву зібрані приймили з нечуваним ентузіазмом і її підписало 73 учасників.

За цей заявою вплинули ще заяви:

З Маршаль Маяє такого змісту:

„Отсім заявляємо іменем української громади М. Малет та околиці, що вповні солідаризуємося та похваляємо діяльність п. Редактора „Укр. Хлібороба“.

З обуренєм п'ятнуємо підлу, шкідливу, киричну роботу наших духовних отців, спрямовану проти одинокої щиронародної організації „Укр. Союзу“ в Бразилії“ (слідують підписи).

З Вера Гварані такого змісту :

„Вповажаний Панє Редакторє „Укр. Хлібороба“. Ми, представники укр. кольтоністів з Вера Гварані, піддержуємо вповні Вашу нинішню заяву що до нанесення нашим опікунам і їх органі смертоносного удару і заявляємо, що „Хлібороб“ не був би „Хліборобом“, если б приймив мовчанкою напасти василіян. Просимо понадто як найострійше п'ятнувати злочини василіян, на що отсим даємо Вам необмежену свободу“. (Слідують підписи).

З Дорізону слідуючого змісту :

„Ми низче підписані делегати Укр. Громади з околиці Дорізону отсим уповноважнюємо п. Редактора „Укр. Хлібороба“ заняти як найбільш охоронну акцію проти кирині наших духовних проповідників і їх органу „Праці“. Просимо подавати факти про їх надужиття між нашим народом в яскравих барвах. Також піддержуємо внесок о. П. Петрицького, щоб не принимати в члени У. Союзу василіян, ні їх „учительок“ черниць“. (Підписи).

Від філії У. С. в Трес Баррас :

„Українська громада в Трес Баррас, з'організована в місцевій філії У. С., висказує отсим повну згоду з постановами 4-го загального з'їзду Укр. Союзу в Бразилії і просить з'ясовувати у „Хліборобі“ не лиш вчинки наших монахів в Бразилії, але також і світського духовенства, котре своїм

підлим поступованнем і шпiонською хитрiстю паралiжує всяку просвiтню та організаційну працю по кольонiях.

Висказує також погорду тим всiм, котрi стають їм до помочи, чи се кольонiст, чи iнтелiгент“.

Вище були натяки на нiкчемну, пiдпольну роботу василiян проти змагань Союзу — та годиться сю безсмертну своєю пiдлотою главу поширити, бо вона ледви чи не одинока в iсторiї наших культурних змагань i в iсторiї нашого духовенства.

Як було сказано, василiяне пiсля мого виїзду з Прудентополя обмежилися на перший вистрiл з свого випробованого 30-лiтньою практикою арсеналу, кинули мiж темний нарiд пiдозрiння, що я злодiй, i гадали, що цiль їх вже осягнена. Та цей вистрiл спричинив тiльки їм самим шкоду. Він продер полуду на очах багатьох їх фанатичних прихильникiв i слiдом того цiлi оселi вiдмовилися приймати накидувану їм насильно мiзерну василiянську „Працю“. Приходилося витягати батерiю грубшого калiбру. Пiшли по всiх оселях полiтичнi „мiсiї“. Та вiрнi слухали, билися в груди, сповiдалися, та проте на днi душi цього i того трохи думаючого пiдiймався бунт i з його уст в ряди-годи вирвалося неприемне слово протесту. Тодi зродили учнi Iгнатiя Льюїолi-брехню: Кар-ий втiк з грiшми складеними на друкарню до Вiдня i за вашу крiвавицю пе собі вино. I родився сумнiв i страх, щоб не впасти жертвою обману. Тодi прийшлося їхати вiд оселi до оселi, щоб нарiд переконати в безсоромнiй брехнi проповiдникiв „слова божого“. Слiдом того пiшли фарисейськi вияви спочуття до нещасного народу, який прийшлося

„отцям“ ратувати перед руїною, до якої Кар-ий його вів своїми нездійсними плянами, що переходили сили нашої громади. Та дійсність виказувала, що від громади не вимагалось нічого надзвичайного, бо ось діло йде, росте, а ніхто через нього не зголоднів, ані не ходить босим, ніхто не збіднів. І діло справді росло, в Порті появилася друкарська машина, приходили з усіх сторін черенки, відбулася інавгурація друкарні, яка вдарила по лиці брехунів, появилася перший н-р „У. Хлібороба“. І пішла в обіг брехня, що на 3-ому н-рі часопис покінчить своє життя. Та родився н-р один по другім, захоплював собою оселі, передплатники множилися, навіть Прутентопіль завоювала „зараза“ з Порто. На появу кожного числа загал ждав з притаєним духом; кожної неділі до агентів часопису з'їздилися люде нераз і з віддалі 15 — 20 кільом.; кожда оселя мала принаймні третину передплатників з загального числа родин, ос. Ірасема мала їх аж 97. Люде читали „У. Хлібороба“ цілими гуртами, про ніщо не балакали, тільки на тему перечитаного в ньому — йшли дискусії, спори, душа приспаного довголітнім гіпнотизмом василіян бразилійського чорнороба будилася до життя.

І тоді добуто всю зброю з василіянського арсеналу. Зброю добре випробувану, зброю, яка доконала усіх моїх попередників. А ся зброя була вже давно зготовлена. Вже раніш василіяне заповідали, що вони мають проти мене цілі копиці матеріалів, і що опишуть мое життя „від малої дитини“; а з другого боку на одній лінії Прудентополя вони задалегідь заповіли, що вживуть проти мене тої самої зброї, що й проти Йос. Мартиновича, себто проголосять мене божевільним. І так за одну ніч вродився один божевильний в Брази-

лії більше. На щастя, я вже не находився в їх руках Пилатів і їм прийшлося тільки принаймні сотню разів переконувати своїх вірних у „Праці“, що я „божевільний“, зумасшедший“, „з ума сшедший“, „варіят“, „ідіот“, „слабий на умі“, „не всі дома“ і в тим подібних варіантах аж до остогиди і самообпльовування. Та звязати мене, вкинути під важкі закаблуки (обцаси) сліпої юрби, збити до непізнання, обнажити, як Христа, закинути в тюрму і мучити голодом так, як Мартиновича, їм вже не вдалося. Спізналися на кілька місяців. Отже пішло катування, биття, обльовування, обнажування, вбивання иншим способом. Пішло обстрілювання підлотою.

Кар-ий безбожник, недовірок, антипапа, антихрист, масон, д'явол, зараза, кара божа, вирід українського народу, наша ганьба, худоба, баяр, апостат від св. віри і священничого стану; ідіот, недоук, туман, зволоч. Він не має ніякого іспиту на вчителя, це мандрівний суплент, який не може дістати вчительської посади; він ніякий поет (тут же і найшлася славна „критика“ „відомого університетського професора“ дра Мих. Рудницького); він запропастив Україну, запиваючися як дипломат по європейських каварнях; він обікрав Петлюру (і знову найшовся „diabolus suadens“, відомий др. Піснячевський з його нікчемними наклепами у віденській „Волі України“ з 1920 р.); він розвізся з жінкою, а „всім відомо“, що його жінка полька; він висмоктав усю Бразилію і ходить з „повіддуваними кишнями“ (тоді я заробляв аж \$ 15 в місяць!).

Слідом цього пішло цькування, що Карм-ий як член Нац. Ради у Станіславові одним з перших голосував за тим, щоб священникам забрати землі

(я тоді був у Швейцарії), а далі, що він тільки тому виступає проти „слуг божих“ (василіян), бо хоче дістати від них окуп. І дійшли у своїй безсильній люті до того, що почали мене по шту-бацьку обмальовувати: перкатоносий, хирляк і т. д., не забуваючи навіть про мої окуляри. — Тут випадало поставити крапку, бо всім вже було ясно, що всі аргументи каналового словника вичерпані, і що це вже безсильне вигукування львівського вуличного лобуза: „чекай, пшийдзеш ти на мойон уліцен“. Куди там! Прийшли ще такі квітки: бан-дит, хуліган, палій, і знову злодій у різних варіан-тах і легенда, немов то я полишив по собі страшні „зделки“ в Канаді (як вчитель української мови, історії і історії культури в учительському держав-ному семінарі і оборонець католицизму), що я був ніби комісарем, то знову командантом жандарме-рії в Тернополі в часі української влади і раз ска-кав з страху перед гнівом народу за мої „зделки“ з жидами аж з 3-ого поверху, то знову, що якісь хлопці на шнурах мене з котрогось то поверху спускали; то знову, що я обібрав в Каменці Под. презид. дра Петрушевича (з яким я там навіть не бачився); а врешті, коли після довгої недуги моєї дитини, на лічення якої в мене не було фон-дів, дитина померла, їх звірячі серця не здригну-лися перед bestіяльством написання в „Праці“, що це допуст божий, що Бог змилосердився над мовою дитиною, бо і якже і „на що я був би сю дитину виховав“!

Чи ще чого хибує? Чи найшлася колись най-дикша вуличня, пiana юрба, котра так брутально, так по звірськи і так немилосерно топталаб по найбільшому вироді-злочинці? Коли була яка пля-ма на нашому духовенстві, коли сплямила себе

наша журналістика коли небудь яким злочином, коли в гріхи на історії нашої цивілізації, то все те „паче сніга“ вибілилося поставлене поруч василіянської „Праці“ з 1924 і 1925 р. Бо з цієї „Праці“ мов з кльоаки воняє такий сморід, що цього смороду не приглушать ніякі пахощі з лугів фільварків Ч. С. В. В. в Галичині. А все тому, що я зважився відхилити рубець завіси василіянського театру, що зважився не вірити, що василіяне не є богами і „четвертими особами Божими“, у що вірить трохи не увесь наш бразилійський загал, що я нагадав загалови про його загарбані василіянами громадські землі і доми, що зважився бачити їх брехню, брутальність, захланність, нецтво, простацтво, розпусту і духову сквернь. І що поспів закликати загал до організації, до жертвенности на користь рідного краю, нагадати йому обовязок вчити своїх дітей у дійсній школі.

У своїй тактиці наші взуїти перевершили усіх взуїтів. На всі мої закиди і виведені мною та підперті доказами факти злочинів василіяне „благорозумно“ мовчали і не реагували, щоб народ про них не довідувався. Не помагало і це, що я публично взивав їх, щоб мене потягнули за образи перед суд. і це, що я заявляв їм публично, що коли цього не зроблять, я їх вважатиму моральними бандитами, злодіями людської чести, каналією. Замість реагувати на це, вони грали роль Христів, гонимих за правду, і водно торочили безсоромну брехню, що вони, Бог відає, які мученики, заслужені для української справи, що я зруйнував їх діло об'єднання всего громадянства — хоча кожда дитина знала про це, що вони своїми інтригами розбили громаду на атоми і зробили з наших осель

один вонний обоз партизанів. І все те було поливане одним сосом спочуття до бідної громади, яку я ніби то обдер до голого.

Читачів гідь брала від цеї бозсоромної брехні. Чимало з їх вірних слуг відходило від церкви і від її служителів, щоб до краю не затратити своєї віри. Та й сами автори брехні, притиснуті до стіни, сповідалися, що все те огида, що їх зброя подла, що їх нікчемности краю не має. (Признне Турковида в Порті в лютім 1924 р., Криницького в Куритибі в червні 1924 р. і того ж в Легру в міс. марті 1925 р.). Та ціль освячувала методи, нікчемні клеветники були готовими навіть самим собі плювати в очі. Бо цього домагалася їх „християнська“ покора.

Свої злочини завершили „слуги божі“ тим, що, занюхавши про майбутню середню школу У. Союзу, метнулися мов чорти по пеклі і повивозили кільканайцять невинних людських дітей до шкіл німецьких францішканів, щоб зробити з них радше яничарів, ніж українських „паліїв“. Осьтак славно увінчали свою „місіонарську“ діяльність ті, про котрих непоінформований загал у ріднім краю думав, як про справжніх мучеників і жерців вівтаря національної ідеї!

В цілій тій bestіяльській роботі вони послуговувалися не тільки „Працею“, а ще більше проповідницею, сповідальницею, а врешті кропилом. Хто читає „У. Хлібороба“, гайда з ним на проповідницю! Не помагає це, геть його від сповідальниці, як останнього злочинця! Не покається, давай заборонити його жінці дотримувати зложеної йому „малженської“ присяги! Та й даремно ждати він буде „слуги божого“ з кропилом і з йорданською водою у своїй хаті!

Та все те приносить слабі жнива.

Що ж отже лишається? Вбити Карм-ого як собаку! І до цього християнського, святого подвигу святці закликають своє стадо — не отверто, а всякими жалюгідними віршилищами, які смарують вчені „пійти“ з прудентопільської лаври, підписуючи під ними всяких „Корост“, „Гаврилів“, „Трохимів“ і др. гончих хортів, витресованих на святому василіянському шнурі.

Та людського духа не скувати ніякими, хоч би й ким посвяченими шнурами!

Родиться реакція, йде освідомлення, душа морально скатованого і скаліченого Українця в Бразилії нагружується вибуховим матеріалом.

Вибила одна жінка на стації в Трес Баррас посвячені ланити „отця віцепротоігумена“ Шкірпана на очах якої сотні видців і вималювала його товсте пузо яєшницею за те, що він в її хаті, постукуючи кулаком об стіл, вигукував, що головою наложить, а У. Союз мусить розвалити, та ще й опублікувала публичну заяву. *)

*) „Прошу Хвальну Редакцію „У. Хл.“ помістити отсю мою заяву.

Я, низше підписана, випадкова малярка і практикуюча християнка, що в день свщч. Йосафата, 25 Листопада, вималювала лице о. Шкірпана, як наставника отців Василіян в Бразилії, котрий є відповідальний за поступовання підвладних йому отців, на знак протесту за підлу і шкідливу роботу отців і їх орґаду „Праці“ на шкоду загалу і організації нашої еміґрації, а рівнож за поміщення в „Праці“ статей і віршів такого характеру, що лице паденів зі встиду, як їх читається, (а „Працю“ читаю звичайно все, бо мій муж є передплатником і агентом цього часопису).

Заявляю, що жадної намови з боку п. Проф. П. Карманського не було, і що це сталося наслідком моєї твердої постанови, навіть без відомости мого мужа, котрий є воро-

мадяне в Порті кількох „слуг божих“. Розритою могилою стоять в Прудентополі вже другий рік ровні, приготовані на основи під церкву св. Йосафата, що мала бути катедрою „єпископа“ Шкірпана, бо „стадо“ не хоче дати грошей на будову. Даром не хотять приймати „Праці“ навіть найвірніщі слуги василіян, бо гидяться капаловим її стилем — нависав над Бразилією чорна хмара релігійної боротьби, перед якою я перестерігав і митрополита Шептицького ще в 1922 р. і славну василіянську місію, намагаючися ще в 12-ій годині відвернути від нещасних чорноробів нещастя. Сьогодні вже ледви чи не запізно. А кому прийдеться вину приписати? На чю голову впаде відповідальність?

Хто уважно перечитає отсю книжечку, чому не трудно буде дати відповідь.

А щоб не полишалися ніякі сумніви, я на цьому місці повторю мій лист до митропол. Шептицького з дати Порто Уніон, 5. I. 1924 р., який так і не діждався відповіді. Може хоч цею дорогою він дістанеться в руки адресата, коли не поталанило йому це ранійш, не дивлячися, що він був

гом всякого насильства, помститися за всі проділки отців, і що всю відповідальність за цей акт беру на себе і піддаю на осуд чесної і безсторонної української громади. При тім звертаю увагу деяких лямполізів, що в числі 12 апостолів, був один Юда, що продав Учителя, отже і між священиками може появитися деякий, що ділав на шкоду церкві і вірних.

Рівнож пригадую о. о. Криницькому і Шкірпанови на дане ними торжественно слово чести, що „Праця“ заперестане писати антиморальні і провокуючи статті, які одначе до цього часу не виповнили обіцяного.

АННА МЕНСІЯ.

Трез Баррас, 20 січня 1925“.

режистрований. Він буде наглядним доказом, що я мій обов'язок людини, християнина і українця намагався виповнити до решти. І принаймні сим робом сповнив мою роль політичного висланника, не маючи змоги в існуючих умовах нашого злиденного життя виповнити її інакше.

Тому, що цей лист займав кільканайцять сторінок і в ньому розказано побіжно усе, що творить зміст цієї книжки, я обмежуся на повторення тільки самого закінчення. Ось воно :

„Не мені Ексцеленцію навчати. Я тільки сповняю обов'язок совісти, як той, що всюди на еміграції дбав про збереження нашої віри, яка являється фундаментом нашого національного самозбереження. І мені самому прийшлося відвернутися від о. о. Василяян, хоча не відвернутися від духовенства взагалі, бо на мене впав би докір народу, що я замість його піднести, потоптав його ще більше — бо вже і так звідусіль падали на мене докори за „запроданне“, а Союз занепадав. Хочу вести нарід далі, але тільки з тими, що мають на серці добро народу. О. о. Василяян народ вважає найстрашнішою язвою, робить їх відповідальними за усю духову й матеріальну мізерію, не вірить їм, мріє про визволення з під їх опіки. Отсе було моїм обов'язком совісти Ексцеленції закомунікувати. Таких надутих, неприступних, брутальних і без серця священників, якими є о. о. Василяяне в Бразилії, я ще в життю не стрічав. Не буду повторяти цього, що сказав про їх ворожнечу до емансипації духової і матеріальної народу. Зате нема вже льота в Прудентополі, нема вільного шакра, який не був би власністю монастиря. Не буду згадувати, з яким призирством дивляться на наших о. о. представники других національностей.

Отсим кінчу і перепрошую за довге писанне“
і т. д.

Осьтаке писав я митрополиту Шептицькому
в найкращій вірі. Та скоро зрозумів, що я поми-
лив адрес.

Уніон да Вікторія, квітень 1925 р.

Квіти з василіянської культурної ниви.

Вправді гною ніхто не зберігав перед хатою, та часом і гній річ цінна. Ось і нам не зашкодить з цієї вонючої кльоаки, якою в василіянська „Праця“ видобути трохи гною, бо це може пригодиться. Може воно неодного з наших журналістів повчить, як не треба писати; а врешті й булоб гріхом літописця, як би він для майбутнього історика не зберіг хоч би дрібних округків зі столу, при якому йшов духовий бенкет бразилійських василіянських „культурників“.

Отже на вступ деякі зразки василіянської лексики і стилістики:

„Виродків пише „Праця“ Ч. 50 за 1924 р. про Карм-ого — маємо досить, но між інтелігенцією, я не гадав знайти, подібного. Замітач зі спеціальним носом, що втратив нюх, до всього, що гарне, чесне, взнесле а любить лиш бруди і смороди, мерзенність, гній, та наколи назбирав вже досить тої мерзенности і думаючи, що всі люде таксамо не мають здорового носа пхає їм се все, щоб в тім бабрались як він, мусить бути не сповна розуму“.

Або:

„Є такі жучки, що хочби їх й на лілію посадив, то як побачать екскремент, то кинуть лілію

і влізуть в них, щоб там знайти поживу, свої солодощі, своє життя“. („Праця“ за 1924 р. Ч. 34).

Цєю високоумною метафорою про „жучків“ і „екскрементів“ пописується духовний орган з розлюбованнєм счасця.

Або :

„Ви такі смаркати повагою і розумом, а до сего слабі на голову, беретесь до того, на чім зовсім не розумієтесь“. І : „запхайте свій перкатий ніс в порунгу!“ („Праця“, 1924 р. Ч. 48).

В тім самім н-рі читаємо ;

„От, слаба голова на мегальоманію, слаба, безнастанно мріє, слаба, бо вже і стара і не дорівнує тандитним поетам, а до сего йолоповата, а що горда то горда, (підкресл. „Праці) то і чому з такої головки, такі дурниці в „Хліборобі“ виходять.

Пане професор, до лікаря з головою поки час, то може щось з Вас буде, не послухаєте доброї ради, хто знає де можете скінчити“.

І знову :

„Щож би то було на тім світі, якби такі дурненькі йолоповаті, як Ви рядили Церквою, такі дурненькі що собою не уміють рядити, що перший лійший простий кольоніст перевищив своїм здоривим розумом“. (Тамже).

Або такі випари п'яного мізку ;

„Ага ! щем забув вдно. Казав еден, жебисте му штани віддали, ну, штани, порткі, бо п. редактір позичили — і не віддали, вже зо три роки як си позичили. Ну, розуміте портки, штани. Віддайте, бо буде скаржив за ті портки. І по судах ще будуть говорити про портки не ваші, бо ви позичили портки. І переказував без мене, жебисте му прислали ті портки.

І переказував, же як му не віддасте ті портки, то казав, бігме же му машину возьму за портки. Бо ті портки як ми оповідав, то портки були портки. І клевсі, же му мусите віддати его портки, бо то не ваші а его портки. Так памятайте, запишіт си за ті портки, бо як си з ним здиблю, то зараз запитаю — чи віддав пан редахтір портки“. („Праця“, 1925 р. Ч. 11).

Ви, українські журналісти, читайте і вчіться, як треба популярно газету редагувати... Пару рядків вище ви найдете таку чудову апострофу:

„Гей, гей, патріотники зас...“

Чи не крепко сказане? Чи дивуватися, що зараз же сам всечеснійший „редактор бундючно і з тріумфом“ вигукує: „І треба тобі Пане Редахтір щоби тебе простий хлоп так пуцував у „Праці“, не стидно тобі“? І чи дивуватися, що такий василіянський Ціцерон напише на иншому місці про організацію, яка обєднала всю грамотну громаду такі слова: „Шайка, що дісталась до вашої спілки, немного на тім лизне“? („Праця“, 1924 р. Ч. 41). Або що нам приходиться читати такі вияви виховання кандидатів на целібсів:

„Ваш дорадця здурив вас, що від Василіян видурите гроші, що вони вам грішми писок заткають, щоб ви дальше не брехали і не клеветали“—? („Праця“, 1925 р. Ч. 13).

Отже Громада тих, що найбільше на допомогу кравви зложили, що про школи дбають, що на ніяку українську ціль гроша не жаліють, удостоїлася назви „шайки“! — Якже тоді назвати тих, що під церквою Мартиновича катували, що в Маршал Малє найкращу школу спалили, що з приводу приїзду о. Петрицького на Дорізоні чоловіка по-

стрілили? Яку ж назву для тих василіянських капангів придумати?

І можна уявити, якою безмежною терпеливістю наділене тутешнє громадянство, яке читає спокійно такі брутальні і брукові напади василіян:

„І в тій борбі, не застрашать нас ні хуліганські „яйцобиття“, ні підлі злочинні підпали вивчених і витресованих Колюмбом паліів, ні нищення брутальне здобутків довголітньої праці на поли культури, — таким великим трудом здвигнених і утримуваних на осиротілій бразилійській землі!... Тих людей, що в сей спосіб ширять свою культуру і просвіту, будемо всегда пятнувати як злочинців, підлих паліів, негідних імени українського народа. В очах наших, ці люди позістануть всегда варварами, вандалями, гунами, татарвою, негідними не лише українського імени, але взагалі людської чести; а праця спільна з такими людьми, булаб упідленнем і безчестю для кожного чесного чоловіка“. (Праця“ Ч. 16 за 1925 р.).

Та ще краще розбуяв талант лаврівських вчених „богословів“ в поезії (а за останній рік, дякуючи „Праці“, наша бразилійська „поезія“ не аби-як зацвіла!).

Ось наприклад:

„Гріх Люципера Тя надуває,
Чорт в серцю Твому сідибу має.
Но як він злетів в пекло із неба,
Тобі такого упадку треба.“

(„Праця“, 1924 р. Ч. 52).

Чи не заносить воно поетичними квітами св. Фраческа з Асизу?

Або :

„Коб му дати лиш на миску
Сейчас повно брехні в писку“...
(Ч. 48 за р. 1924).

А до того льогіка і щирість!
„Кождий мусить віру дати
З мудровав вже не одного
Троха і надув до того.
Піп, піп з него мусить бути.
Щоб ліпше людей надути.“
(Ч. 51 за р. 1924).

Чи не щиро сказано? „Щоб ліпше людей на-
дути, піп, піп з него мусить бути“... Сон се до.

В парі з „посвяченим“ чернечим стилем іде
така ж ідейність. Ось наприклад :

„Смієсь пан під носом, що для него шмига
Бо люде ще не пізнали, що пан голодрига.
(Чудово !)

Ще пан і голосить банки, а навіть „Союзи“
А не оден з нас не має й кварти кукурузи.
Видумав ще й наш панок і якісь податки (народ.
податок)

Люде гроші дають, сиплять як воду до катки.
Як згорнув пан собі гроші, кишення відстала,
З Дорізону як і шурнув, аж біда свистала“.
(Ч. 43 за р. 1924).

Хіба не ідейне вихованне „стада“? „Банки“,
„Союзи“, „податки“ — агі на такого „голодригу“!

Ось що нашим халатовим патріотам гонить
сон з очей! Що ж дивного, що вони сю тему пе-
ретовкають в кожному н-рі по кільканайцять разів,
а все зводиться до сакраментального: „біда нам
з інтелігенцією“, себ то гонім її на сто вітрів,
а тримаймося „ногами й руками“, а то і зубами

наших „отців“, наших неоцінених „добродіїв“, наших „мучеників“, які вже 30 років за наші калитки дбають; не допустімо до сих калиток ніодного інтелігента, хоч би наші діти мали здичіти гірше ботокудів!

І появляються такі статті: „Чи не біда з такою інтелігенцією?“ (Ч. 50 за р. 1924), і пишеться: „Як вся така наша інтелігенція, то і на очи не хочу її бачити“ (Ч. 13 за р. 1925) і т. п. Хитро, обдумано, не без пляну. Слідом того сама собою виходить консеквенція: не дай, хлопе, на ніяку ціль для рідного краю ані райса! Бо що иншого вичувається в таких висловах, як:

„Злетів панок з Європи:
Давай гроші, давай хлопе!“ — ?
(Ч. 44 за 1924 р.).

Чого тобі, хлопе давати, коли цей песій уряд, який такої інтелігенції наслав, чорта варт? Що міг цей песій уряд збудувати?

„А тепер подумайте: Як могла утриматись наша держава, если хоч половина була таких, яким ущасливив нас Уряд. Еслиб лиш половина з них мала такий розум, такий такт, такий характер як наш дипльомат, то Держава хочби найсильніша, з певністю мусілаб розлетітись“. („Праця“ Ч. 46 за 1924 р.).

Хіба не ясно сказано? А щоб всякі сумніви розвіяти, в иншому н-рі (41) вичитаєте:

„Если ви такий панський розум мали, коли будували Україну, то я тепер розумію, чому вона пропала“.

А що так було, ось вам доказ!

„Тепер справа вийшла ясно, що йому (Карм-ому) ходило лиш о бізнес. Ми в бразилійських лі-

сах не знали про його „зделкі“ ані в Тернополи, ані Канади“. (Ч. 44 за 1924 р).

А тепер вже знаєте? Ще сумніваєтесь? Отже вам ще докази у 2 Ч. за 1924 р.:

„За Тернопіль не оплатиться списувати всякі подвиги комісарські, за дрова, відбірані селянам, бідакам, утечу, і то через вікно, коли ще не було ні большевиків ні Ляхів, — про се собі люде розповідають, люде з тарнопільського повіту! (Це все очевидно злочини Карм-ого, якого уряд вам наслав на ваше нещастя). А щоб вам змалювати і з'ясувати як на долоні, що це за птиця цей клятий висланник клятого уряду, ми вам навіть поему „Пісню Тернопільця“ заспіваємо. Ось вона:

„Був в нас раз великий пан ;

Лиш діравий мав карман

І стан.

Кожний в него хам, галган ;

Він лиш мудрий, добрий сам,

сам - сам...

В очі чесний мов наш брат.

Злі язики звали : „кат, —

грішват“...

Як комісар він там був,

Не одного він штовхнув...

— надув.

Жив в нас як той справжній цар.

Жид за дрова ніс му дар :

— хабар...

Такий чесний патріот...

Ще до цього ідіот...

— банкрот.

Мучив добре всіх селян ;

Був лихий для них тиран

— наш пан.

Вигнали го від нас гет,
Критись мусів мов той крет
— наш поет.

І гідне пера кльозетового поета закінченне :

„Рис мов старий кабан
Тепер знаєм : що за „пан“ “

(Ч. 38 за 1924 р.).

„І поетично і граматично“... Справді чиновни-
С. В. В. годиться позаздрити журналістів і поетів.
Та й коли ще в кого могли бути сумніви, що ці-
лий світ не заселений самими святими і чистими
характерами, так ся тисячна частина з цього васи-
ліянського квітника „Праця“, яку ми зачитували,
його сумніви розвіяла.

Да святиться патріотизм, любов до свого бра-
та, замилуванне до громадянської праці, шляхот-
ність, а понад усе добре вихованне наших „четвер-
тих осіб“, а враз і „слуг божих“, надвсечесніших
„отців“ Ч. С. В. В. в Бразилії! Хто не вигукне
з повної груди цього похвального гимну, понюхавши
хоч би сі незначні краплі з „благовонних“ ампул,
якими є прудентопільська „Праця“?

А щоб кожний мав змогу прослідити, як ва-
силіянами принялася етика езуїцького принципу
„ціль освячує середники“, і як вони самим собі
уміють плювати в очі, я наведу виїмки з написаної
о. О. Ананевичем і поміщеної у „Праці“ (Ч. 43
за 1923 р.) критики на мою книжку „За честь
і волю“.

„Що душа українська останніми роками пе-
режила, скільки переболіла, які високі святі гад-
ки у нутрі своїм пестила, які високі надії у собі
леліяла — все а все те можна читати у книжці
„За честь і волю“. Не беруся, не можу тут усього

переповісти, усі почування автора виявити, бо се за велике для мене діло. Я лиш хотів-би очі ваші, Земляки мої, отворити, щоб бачили ви сю книжку, на якій вчити вам треба себе та дітей своїх“.

„Там найдеш чудове чуття душі віри в Бога; у „Отче - наші“ лине душа поета народу перед маєстат Божий і Йому до стіп почуття серця кладе.

„Є і такі, що відважаться ще й каміннем кинути на тих, що краще роблять, чим вони, або на тих, що очі хочять отворити їм! Чи може камнем кинете на того, що серцем, слізми ту книжечку вам списав?... Нехай! Кидайте! Вонаж, ті пісні, однако підуть у нарід, може заглянуть до серця і тих, що зимні, тверді мов скала!“

Ось що писав о. О. Ананевич у „Праці“!
Яке поражаюче дійсністю пророцтво!

В тій самій „Праці“ ми дочитаємося до такого:

„От туть ще друге, що не лишень, що не є поетом, щоб міг з другим рівнятись, но ще є і балвановатий, бо хоч їздить по світі, бачить краї і людей, а нічо з сего не користав, бо балвановата головка“. („Праця“, Ч. 48).

І то про ту саму збірку віршів „За честь і волю“! А далі дочитаємося, що вся та поезія „богохульна“ і то знову ж поезія із збірки, яку о. Ананевич в „Праці“ радив зробити букварем усіх, малих і великих!

Чи можна ще більше себе самого обплювати, ніж це василіяне зуміють?

Чи після цього можна ще дивуватися, що вони, ті самі василіяне, які скіглили у своїх листах до мене і молили, щоб я не кидав Бразилії сиротою,

бо вони другого такого, як я чоловіка, (головно) для школи не дістануть, відтак, коли Союз відкрив школу, напишуть :

„Се лиш дивно, що сей чоловік, хоче ще і школу провадити, хоче на таких як він виховати і мо́лоде покоління, — то є в безвірстві в погорді до всего, що святе, взнесле. Певно будуть виклади в тій школі як мають діти брехати як клеветати— як підпалювати, як священників зневажати, бо сю спеціальність — певно не опустить в своїх викладах“. (Диви Ч. 10 за 1925 р.).

Що вони — ті самі, які на день 1-го листопада у величезній передовій сказали своїм читачам, що ми не спосібні, щоб свою державу створити, та зате вся наша надія на большевиків (диви Ч. 44 за 1924 р.) — безсоромно напишуть ; „Є ще большевики. Вистарчить показати річник „Хлібороба“ і попросити о службу — а служба запевнена“. (Ч. 10 за р. 1925). Хоча знають, що ми в передових і при кожній нагоді писали, що „радянська республіка“ це обман, що наш клич : по-вна незалежність ?

Чи буде несподіванкою, коли безсоромні обманці напишуть таке :

„В кождім разі редакція „Хлібороба“ працює дальше ad maiorem Poloniae gloriam, роз'єднуючи тих пару Українців в Бразилії, які досі тримаються українства. — бо ордер а принаймні катедра на університеті в Кракові певно не мине його за вірну службу Ясновельможній Раз—публіці...“ (Ч. 46 за 1924 р.).

І що рівночасно будуть обурюватися на мене як на богохульника за те, що я в однім вірші Поляків прокляв ?

І то після того, як я більше року статтями в „Праці“ до скаженини доводив Поляків, а від появи 1-го н-ру „У. Хлібороба“ поміщую постійну, широку рубрику „У польському раю“, в якій занотовую усе, що тільки може Польщу дискредитувати!

Є різні методи чернечої аскези і умертвлювання: одні вживають методу пощення, другі самобичування, а ще інші самопониження. Наші „мученики“ винайшли метод самообпльовування. Що ж? їм вільно вибирати методи, до яких мають найбільший потяг і хист. Щастя їм, Боже!

Та кожда здорова людина має право заткати ніс, переходячи поуз кльоаки.

А що ніс треба таки добре затикати, це ясно кождому, хто перечитав хоч би цей уступ. З нього він пізнав, що витресована в езуїцькій школі компанія, має знаменито вироблений плян і по цьому пляну вона поступає вже 30 років. Отже: зогидити всяку інтелігентну одиницю, щоб не допустити її до нашої кольонії; потім доказувати, що інтелігенція нічого не зробила, щоб виказати, що єдине спасенне у василіянах; відтак викликати ненависть до свого уряду і рідного краю, роблячи їх відповідальними за ніби то нікчемну інтелігенцію і за те, що вони таку мерзоту ще й піддержують, і тим спараліжувати всякий почин і акцію, що зміряє до підтримання рідного народу в боротьбі. А тоді вже розсістися самодержцями на „апостольському“ престолі і панувати, панувати кулаком, нагаєм — лупити до сьомої шкіри. А для заграниці експортувати обман нечуваної саможертви, надлюдської праці, злиднів і мучеництва. І для сього останнього Криницький навіть не пожаліє кулі з бравнінга, щоб постріляти стіну

свої хати і перестрілити подушку, на якій лежала його голова, а якої через чудо куля не займила.

Ще одно важне в оцінці цієї підпольної діяльності. Василяне, замість писати всю ту гидоту від себе впрост, підшиваються під всяких анонімних „дописувателів“, яких на ділі ніколи не було й не може бути, бо вся грамотня громада стоїть проти василянської деспотії. Та й яка булаб ціл прудентопільським „дописувателям“ скриватися за аноніми, коли вони на Прудентополі малиб прегарну охорону василян? Та видно, василянам соромно гідке болото подавати читачеві під власною фірмою, а з другого боку таким обманом вони хотілиб вмовити в когось, що проти акції Союзу і Карм-ого стоїть загал. — Вже те саме підлота і нечесність. А врешті, чесний і віруючий у свою чесність чоловік не має причини за псевдоніми і аноніми ховатися.

„Вже те, що хтось ховається за анонім (не підписує свого імени), свідчить, що у нього нема правди. Той, хто побиває противника правдою, не має потреби ховатися від громадянства. А з брехнею виступати — се щось инше: тут треба ховати ся, бо за брехню пятнують, а громадського напятнування боїться навіть людина безсовісна“.

Осьтак пише в тій справі сенатор і університ. професор С. Шелухин.

Ми зробили б кривду василянам з Прудентополя, як би ми не зберігли для історії нашої культури одного з найкращих пам'ятників їх хуліганства, а іменно славного некрольогу на смерть І. Франка в „Праці“ Ч. 34 з д. 24 серпня 1916 р. Ось він, цей ганебний пам'ятник!

„Іван Франко — звісний поет, белетрист, публіцист, як донесли ми коротко у посліднім числі,

помер у Львові, у місяці маю с. р. Іван Франко був чоловіком надзвичайно талановитим. Довгий свій вік (?) посвятив головно боротьбі з католицькою Церквою — духовенством. Невірство - атеїзм, крайна безбожність, яка ширилась від кількадесять літ між українською молодіжю, се робота покійного Франка. Він зіпсув цілі покоління — затроїв цілі ряди найкращого цвіту українського т. є. его молодь. Борбу свою завзяту супроти Церкви сьв. закінчив так, як его товариш рідний по ділу, Павлик.

Деякі українські часописи розпинають ся — проливають крокодилеві сльози над Франком з причини его смерти — та ми скажемо коротко над могилою Франка: Франко помер, а Бог живе дальше; Франко помер і Церкві сьв. підвалин не піпсував хоч цілий свій вік тому посвятивав.

Умерли Павлики — Франки (василіяне не помруть, вони повішаються — П. К.), а Церков сьв. католицька чимраз красше процвітає.

Вечная память — вечний покой!“

Так і сами насуваються слова Св. Письма: „І розпяли його і поділили його одежі, кидаючи жереб на них, хто котру має взяти“ (Еванг. по Маркови гл. 68, в. 24).

Вам, плюгаве насінне, навіть цього глумливого заклику на могили ніхто не кине!

І чи після такої нікчемности і вияву інстинктів хижаків все инше, що смородом розходиться з прудентопільської лаври, буде когось дивувати?

І чи Ти, нещасна Жертво василіяньського злочину, ще не зрозуміла, з ким мавш діло і хто для Тебе найгірша язва? Та що Ти тікаючи від аду, вже за життя в ад і найлютіїші моральні муки попала?

І. ДОДАТОК.

ІСТОРІЯ ВАСИЛІАНСЬКОГО ПАНУВАННЯ В ІРАСЕМІ.

Написав хлібороб В. Гевко.

Кожний нарід на землі має якусь свою історію. Чим нарід багатіший у свою давню історію, тим цей нарід називається культурніщий. І чим нарід культурніщий, тим він мудріщий і багатіший. Але є народи, котрі майже не мають історії, вони мають замість історії тільки перекази.

Ми Українці також маємо свою історію. Знаємо з історії, що Київ оснував якийсь Кий, Львів князь Данило, а Краків якийсь Каркус чи як там. Та це не належить до нашої справи. Скажемо тільки, що чим нація має більше інтелігенції, тим краще стоїть вона морально й матеріяльно. Навпаки, коли нація має мало інтелігенції, вона, хоч і яка чисельна, мусить вислугуватися чужим, котрі мають чисельнішу інтелігенцію.

Осьтак з історії знаємо, як в давнину засновувались держави, міста, села і т. д. Але і в давнину мусіли бути свідоміші одиниці, що все те лишили нам в спадщині.

Знаємо, що в сі давні часи не тільки простий нарід, але і деякі пануючі були неписьменними.

Отже вся заслуга припадає свідомішим одиницям. Таке саме треба сказати і про наші часи. Ось ми в Бразилії 30 років. І ніби письменні. Та кому з нас прийшло хоч би до голови описати початок загально усіх, чи поодиноких осель? За других 30 років ми зовсім не будемо знати, з якого пня ми походим. Виходить, що у нас ніякої інтелігенції нема. І то в ХХ. столітті!

Коли ж нема інтелігенції, так я кидаю все, і фойсу і сапу і всі хліборобські причандали і постараюсь подати історію нашої кольонії, Ірасеми. Чи воно мені вдасться, не знаю. Бо одно ціп, а друге перо.

Я вже здавна задрю нашим письменникам, що при пері таки легше жити, ніж при фойсі. І на старші літа хочу спробувати. Однак красенько перепрашаю наших письменників: я конкуренції робити їм не хочу й не зроблю. Історії нашої кольонії і так ніхто даром не схотів би писати. І я не роблю цього задармо; я вже в 1923 г. маю наперед заплачено таки добрих двадцять п'ять! І мої добрі приятелі як не напосілись: пиши та пиши! Ох, ці приятелі! куди вони мене вже не вивели! І тих 25, які мені наперед виплатили, їм завдячую. Але волю треба вволити. Та як зачати?

Я зпочатку думав, що воно легко піде. А тут мало що ще набазграв, а вже з кожного волоска тече, хоч день холодний. А що то буде, як пригріє сонце? Але коли зачав, треба якось кінчити.

Отже почну від початків нашого приїзду. Від 1895 року.

Кожний з нас знає, що ми сюди виїхали не з роскошів, а з біди, ради шматка хліба. Початкових гараздів не хочу згадувати, бо кождий засма-

кував їх. Люде їхали без провідників, майже сами темняки. Бо хоч і хтось з молодших мав яку сільську школу, то що це могло значити для тих, що пустилися в далекі світи?

Нарід добившись до землі, в першу чергу думав про те, щоб скорійш діждатися свого куска хліба. Заїхали сюди самі галичане, але до запису в уряді були і „австріяки“ і „поляки“ і „галіціяне“ і „русини“ і „рутенці“. До сих останніх належав і я.

Люде, діждавшись свого хліба, відчули, що чогось їм нестало. А найбільша біда в тому, що нема де Богу помолитись. Нарід зпочатку жив тут у великій згоді. І згодилися одноголосно побудувати каплицю, що і зробили вскорі. Отже в вже де й Богу помолитись. Але щоб так ще свого „руського“ священика, так для щастя народу „здавалося“ й нічого більше не треба. Довідавшись, що десь там на Прудентополіс єсть руський священик, наші люде зібрали на подорож і вислали двох людей, щоб попросити цього священика до себе. Приїхавши пок. о. Кизима, обіцяв, що і до нас приїде священик з Галичини. І нарід далі живе собі згідно і спокійно. Так перейшло кілька літ.

Врешті приїхав так дуже бажаний священик в особі Клима Бжуховського. Нарід зрадів мов самому Богу. Як мені оповідали наші люде (бо я зпочатку, помешкавши на кольонії 3 роки, виїхав під Куритибу і пережив там 8 літ), навіть не хотіли розрізняти між Богом і священиком.

А „вотец“, бачучи, що нарід віддає йому божеські почести, пізнав, з ким має до діла. Не маючи на кольонії в лісах телеграфу, вотец хочуть насамперед, щоб йому доносили про все, що в ко-

льонії діється. Ну, а до цього найздібніші наші баби! Чи хто сказав що проти вотця, чи ні — ого! вже знає. Іди перепрошуй. Але як! Треба падати до ніг, кланятися. Ще живуть і досі ті баби, що кланялися. А були вже в літах! І то кому кланятися? Такому, що ледви кинув шкільні лавки (навіть ще свячень не мав і ледви їх виплакав у Бразилії — примітка складача). А сі баби вже й синів мали таких, як цей божок.

Ми тут у Бразилії чи зрубаєм ліс, чи капоейру, то так, щоб скорійш спалити, бо як не згорить, так пропала вся робота. Один чоловік, Іван Панчиняк, спалив ліс в неділю, бо збиралося на дощ. Ого! безвірок! Плати кару „на церкву“. А що не хотів заплатити, так з намови вотця таки біля церкви потовкли хлопа. Вистарчало, як вотець щось сказали, а хтось не послухав, так вже заповів, щоб ніхто і руки не подав такому.

Тут люде зпочатку мали свої свічки в церкві. Один старший чоловік чимось провинився і давай викидати його свічку — але так, що ламполизи таки добре потовкли старого, а з свічки тільки кусники осталися. Цей чоловік живе і досі, а його ім'я Іван Денис.

З приїздом вотця пропала і згода в кольонії.

Я, мешкаючи межи чужими, почув, що на Ірасемі є руський священик і як твердий „рутенець“ вернувся на Ірасему з гадкою купити шакер і то як найблище каплиці. Воно мені вдалося і я приїхав на сам добрий час, 1905 р., коли люде зачинали будувати нашу церкву. Будучи свято переконаним, що всякі добрі діла будуть по смерті нагороджені, ще до того такі, як будова Божого дому, помагав, що сил стало.

Агі! був би забув. — Приїхавши на Ірасему, треба мені було мерщій побачитися з вотьцем, зробити знайомість з ним. А тут мені люде кажуть, що на перший раз треба кланятися. Агі з бідою! Ще й на лихо крижі боліли. Та що робити? Але все одно, думаю; раз мати родила... Ат же вже трохи старий, вже мені яких двайцять-десять років, чей же воно ялось і без поклону обійдеться! Зібравши всю відвагу, видиму і невидиму, приступаю со страхом і трепетом, беру руку, цілую, але по щирому, значитья голосно. Ті, що були при тому, казали, що вийшло незгірше. Оттак, як баба на ріці добре праником хлясне. Обійшлося ялось без поклону... Вотец приняв мене пів біди; лишень глянув трохи скісно і почервонів наче бурак — та менше о це. Моя авдієнція скінчилася ялось щасливо. Люде мені казали, що тепер наші василіане реформовані, то й треба робити, як вони хочуть. Це що инше, бо я знав василіян давнього типу. Досить, що ми ялось зжилися. Я як твердий рутенець став тепер мріяти, як би це на вищу рангу попасти. От хотяй би на лямполиза! Думаєте, це мала ранга? А хоч би служити до служби Божої! Завше чоловік блище Бога. От засвітити свічку, подати святу кадильницю і т. п. Але каже приповідка, що до всего треба вродитися... Навіть до дідівської торби, щоб ви знали. Так було і зо мною. Як ти на хлопа вродився, не прися в лямполизи! Щасте мое, що я довго не сушив своєї дурної голови мріями про рангу лямполизи. А сталося воно так. Приходжу до церкви і помолившись Богу, як знав, стою в совокупленю, бо вотец збирається на службу Божу. Прислужники божі угавають, одні свічки світять, другий вже стоить з кадильницею — все тремтить, хвиля урочиста, а мої

думки так і не вилазять з мозгівниці, я так і молю Бога, щоб попасти колись на високий ступінь достоїнства. Втім з захристії виходить вотец, лап за кадильницю, служачий подає, кланяється вотеци до самих ніг, вотец кадить на всі сторони, покінчив кадити, вертає до престолу — враз: трррах! — я аж з страху підскочив! Що сталось? — питаю. Та не треба було й питати. Бачу, кадильниця на долівці, вугля порозкидуване по долівці й дивані. Тут збіглися всі лямполизи, збирають, вогонь пече, кадильниця вузька, трьох людей до неї зсипають вогонь, часом всі троє нараз хочуть зсипати вугле і наново вогонь по долівці розсипають — а тут служба Божа доходить вже до антифонів. Ледви бідаки упоралися з вуглем, попікши руки таки добре. — Питаюсь в найблищого сусіда, чи тут таке все, чи може вотец через не увагу випустив кадильницю. А цей каже: Це не перший раз. Є такі дні, та він (мій сусід) не знає, чи це залежить від настрою вотеця, чи може цей реформований чин таке приписує.

Від тоді я вибив з своєї дурної голови думку пертися на становище, до якого чоловік не призначений. Я радив моїм землякам, щоб вони постаралися о рукавиці — все ж не так пекло би. А вони казали: Це не трапляється кожної неділі. І вотец не заповідають, коли мають кидати кадильницю. Врешті це буде почислено до мук в чистилищі.

Що до мене, так я зовсім вибив собі з голови пхатися у вищі чини. Кадильницявилічила.

Чи така служба Божа важна, не мені це рішати; хай скажуть теологи. На мою думку, там в небі і Христос і всі святі мусіли таки добре насміятись, — не з літургії, а з бідаків, що руки

попекли. Може, дорогі родимці, не вірите? Так спитайте в кого хочете, та й на Коста Карвальо можете спитати, бо і там зазнавали цієї благодати.

Отже ми з нашим вотцем якось лагодимо. Небо маєм запевнене: будуємо нову церкву. Я, бодай так мені здавалось, живу в найкращій згоді. Маєм і школу і кілька книжок в читальні, та часописи якоїсь ні на лік. Що діється в світі, Бог один знає. От живем трохи не так, як Адам і Ева в раю.

Але приїхав покійний Стефан Петрицький і якось вистарався о одну газету з Америки. Появилася „Свобода“, пізнійше приходив гумористичний „Шершень“ — так отже знає бодай нас кількох, що діється десь поза нами. Про редаговану Петрицьким „Зорю“ навіть не згадую, бо кождий знає причину її упадку. Та нашому вотцеви навіть і „Свобода“ не в смак. Став далі киришити, що я читаю безбожні газети і книжки і людей псую. Що правда, книжок, не то безбожних, але й побожних не було. Але остро годі було вотцеви виступати, бо будується церква і на когось треба її записати. Як не на вотця, так на єпископа. Скликав збори, щоб люде сказали, на кого хотять записати церков і шакер при церкві. Нас кількох заявило, що ми церкву хочемо записати на громаду, на товариство, так, як це в Півн. Америці роблять. Як же вийде в найблищу неділю на проповідь, як стане кричати: Що ви собі думаєте? ви хочете церквою рядити? І я маю слухати, що хлоп розкаже! Запишіть на біскупа, як на мене не хочете, його я буду слухати. Хлопа ніколи! Як ні, так-я від вас виїзжаю і ви вже до кінця світу не будете тут священника мати! —

Ну і напивав я собі клопоту! Як не насядуть на мене наші дядьки: А що ти собі думаєш! Ти один хочеш нашого вотця вигнати! А ти не знаєш, що ти проти самого Бога виступаєш? Ти розумієш, що ми старі господарі? Ти знаєш, що я вислужив щось 2 роки у війську? — А ти не знаєш, що я був у нашого найяснішого пана дідича гуменним, а цей ось газда форнальом? — А ти знаєш, що я в Галіції був врадним. І ти посмієш мішатися в наші громадські справи? Ти знаєш, що як ти виступаєш проти нашого вотця „гумена“, то так само, як би проти Бога! Ти розумієш, що то вчений!

Я толкую, як можу. — Та ж я також, кажу, маю якісь школи. Та ж, кажу, я ходив до школи щось зо три роки, а відкинувши ферії, що пішли на вибиранне птичих гнізд, чистих днів школи вийде щось на півтора місяця! А пізніше читав і читав: перечитав твори Франка чи чийсь там. І „Коли ще звірі говорили“ і „Абу-Касимові капці“ і інші вчені книги. — Ледви вийшов з халепи. Наші дядьки поставили на своїм: записали церкву на вотця, а з церквою і шакер, а другий громадський шакер (вартости які 5 тисяч — складач) поміняли на фелон. І так і шакер і фелон стали власністю вотця.

Я, вилізши з біди, жию спокійно і дякую Богу, що вийшов з клопоту з цілими ребрами.

Але ось наші вотец їдуть до Галичини. Я знову прошу: Отче! їдете до краю, замовте там хоч дві наші газети. — Добре, — каже — я з порожніми руками не вернусь. І я вже наперед радуєся. І думаю: хоч я і много завинив з тим записом, а ось вотец все забув і газет привезе з краю. Ото буде що читати! — Вернув вотец, але замість га-

зет привіз нам в дарунку аж три законниці. На, читай, хлопе! будь мудрий! Будуї дім для законниць, став нове помешканне! Та краще буде, як законниці будуть мешкати там, де тепер вотец, а вотцеви треба побудувати нове помешканне блище церкві. — Ну, треба! Нема опозиції. Поставили люде для вотця дім такий, що моглоб мешкати найменше вісім родин, кожда в пів тузина осіб, але так вотец хочуть, нехай так буде... Ще люде не покрили добре дому, а вотец як не вилізуть на проповідницю, як не нароблять крику: будуйте чим скорше школу, бо школа за мала, не можна в ній стілько дітей вчити!

Тепер розберіть, читачі. В одному році побудувати дім для вогомосця, щось па 18 м. довгий і 12 широкий, на поверх, і школу не меншу — цього було за багато. Люде збурилися і сказали: вотец можуть кричата, а ми слухаймо.

І знову біда мене не минула. Я собі працюю в шакру, аж тут привозить мені один чоловік листа від вотця, в якому вотец пише, що причиною непослуху знов таки я. І щоб ми старалися иншого професора, бо сестри вчать тільки до суботи (листа дістав я в понеділок) і виїздять. Я відписав, що через мене можуть виїхати не лише сестри, але й він сам. Плакати не буду. Як стій дістав я другий лист, щоби прийти, а ми дещо поговоримо. Цікавий, що це за мова буде, я пішов. Я знав наперед, що мова піде за школу, а наші люде, трохи не усі просили, щоб не пристати на скоре будованне. Та я натрафив на акторську штуку. Вотец каже мені так: Я бачу, що люде мене не слухають, отже я навмисне закликав вас, щоб ви шукали собі професора. Та й сам бачу, що мене люде не слухають, і бачу, що між вами не маю

що робити. Говорив майже з плачем, з сльозами в очах. Та я на таких акторських штуках вже трохи розумівся. І відповів: Про мене можете забиратись хоч зараз. Хотівби я тільки знати, чого вам між нами хибує. — А він: Ви думаєте, що мені тут таке добро? Як би так я захорів, то і лікаря не мав би спровадити за що. — Мене збрало на сміх і я кажу: А вам на що лікарів? Скорше вмрете, скорше в небі будете! Ви ж сами вчите, що в небі дуже добре! Нащо вам тут мучитись? Краще просить Бога, щоб скорійш до неба дістались. — Враз зчезли сльози і наш вотец починає з іншої бочки. І каже: Жарт жартом, але школу ми таки будувати мусимо. І просить, щоб я не перебивав. Я представив, що люде ще бідні, що недавно побудували дім, що школу ми побудуєм згодом, а навіть маємо думку будувати не деревяну, а муровану, щоб дітям якусь пам'ятку лишити. І побудуємо школу не на вотцевім ґрунті, бо школа буде його, а не громадська. І т. д. Як же взяв переконувати, що мурована школа буде коштувати дорого, що нас на неї не стати, і що хоча я на школу не пристану, так він перепре її всіми способами і вона таки буде, та що я остану тільки його ворогом, та що школа таки мусить бути на його землі — Господи! Врешті каже: Даю моє священиче слово, що як школу побудуєте, тоді я відпишу і це місце, де вона стане. Я всему цьому не вірив, та щоб не наробити собі нової біди, спитався, скільки може коштувати будова цієї школи. Запевнив мене, що по обрахункам, якщо усі дадуть по 20 мілів, вистане вповні. — Я мусів згодитися. Ми помирилися, та я все таки не міг повірити, щоб цей вгомосьць перепустив мені так на сухо і не викричав в церкві. Я натякнув

на це на *відхідному. А він ніби у злости каже : Що ж ви собі думаєте, що моє священиче слово не варта нічого ! Межи нами згода ; ми будуємо школу, ви помагате і все гаразд. На відході я ще отримав панський поцілунок в рамено і згода. Але це був поцілунок Юдів.

Помирившись з вотцем, наробив я собі ворогів між людьми. Як наші людці дізналися, що я пристав на будову школи, так знову крику без міри. Кажуть : згодився, най будув. І знову ворожнеча. Це трівало тиждень. Я на школу гроші дав ; далі і другі. Ох, як взявся тоді вогомосць до мене ! — Це безвірок, радикал, хату його минайте, руки не подавайте ! — Так горлав що неділі трбхи не цілий великий піст.

Я бачив, що це не переливки, бо вотец казав, що як люде не провчуть мене, так він сам буде бити — і я написав лист до Митрополита, а другий до протоігумена. Та поки прийшла відповідь, я випив повну чашу терпіння. Люде оминали мене мов прокаженого. Заборонено було ходити до моєї хати, бо не висповідає. Коли моя жінка ішла до церкви, або з церкви, то люде, котрі ішли перед нею, тікали, щоб вона не догнала їх, а ті, що ішли за нею, робили так, щоби вона не зрівнялася з ними. Одна сусіда прийшла раз за потребою, бо її дітям забaglося сира, бо свого не мала. За таку дурницю ходила тричі до сповіді, поки висповідав ; все відганив її. — Що я послав листи до Львова, він не знав.

Та трапилася одна пригода, яка чимало помогла мені в моїй біді.

Вотчик осівшись в нас, завів такий лад, що баби мають ходити в такий, а дівчата в такий строю — як вотцеви до вподоби. Найбільше чоґоск

звертав увагу на молодих, а до того гарних дівчат — на їх спідниці. Дуже не любив коротких спідниць... Чому? — це його тайна. Отже була у нього молода дівчина, до того ще й гарна. Щось там робила в огороді (там счасна дівчата мали щось в огороді до роботи). Так і він покликав сю дівчину до свого мешкання і давай вихвалювати, що вона дівчина простойна, ладна, та що гарна і її спідниця; та тільки, що часом матерія инакша на один, а инакша на другий бік. Таке і в неї. Лице видалося вогомосцеви гарне, та він хотів оглянути ще й спід. Злі язики казали, що десь там оглядав аж вище колін. Як цікаві, спитайте здорові о. Титлу, він знає краще. Я зараз після того питався в батька дівчини, чи це правда. Казав, що правда, бо дівчина похвалилася, що вотец оглядали її спідницю на всі боки. От молоде... Похвалилася перед другою дівчиною, ця друга переповіла третій і так в короткому часі люде не балакали про ніщо инше, тільки про спідниці. Як би був так хвалив спідницю який простий хлопець, так дівчина була б навіть і це згадала нікому. Та хвалили спідницю вотец — що ви думаєте!...

Трохи ця нещаслива спідниця наробила встиду нашому вотцеві, а тут тобі ще приходять листи від Митрополита і протоігумена, які я писав. І не було иншого виходу, тільки забрати отчика на Прудентопіль. Так спідниця пошкодила вотцеві, а мені помогла. З того ясно як сонце: Як вступаеш до монастиря, хоч ти й присягаеш на чистоту, не пхай носа до спідниць!

А я, використавши нагоду, спродав шакер на Ірасемі і переніся на другу кольонію.

Приїхали другі священики, пересповідали усіх і знову між людьми запанувала згода. Поволі лю-

де призабули давні ворожнечі і я зажив спокійним життям від 1913 до 1922 р. Присягнувши на всі святощі, що ніколи не буду належати до ніякого товариства ні організації, я порішив не читати нічого, хоч би і як кортіло. Та біда не ходить по лісі. Виходить „Праця“ і як же не читати? І з тим нещасним читаннем я знову трохи не впав у біду. А було воно ось як:

Читаю раз в газеті і дочитався: Час нам вже раз закинути назву „rutheno“, а звати себе Українцями. Це „rutheno“ не мав ні батька, ні матери і т. д. Пише П. Куц.

Агі! — гадаю — а воно по якому! Та ж я гадав, що я зовсім правно називав себе Русиним. Як би я був яким Українцем, так вотці давно були б вияснили нам це! Мене лють пірвала. Щастє, що Куц був далеко, а друге щастє, що я Куца не знав особисто. А третє щастє, що я не вдіяв, що хотів. А хотів я за зневагу мою і зневагу усіх же таких, як я, рутенців визвати Куца на поєдинок і то на кулаки. Пізнавши Куца пізнійше особисто, я зараз догадався, як був би я на цьому поєдинку вийшов. Облизав би був кілька синяків—от і по всьому. Накивав я Куцови пальцем в чоботі і на цьому стало. Біда чоловікови, як він горячої температури!

І знову свято прирік я не мішатися в ніяку політику, яка б вона не була.

І знову повернув до нас наш Бжуховський і поволі зачинають відживати давні відносини. Треба ставити дім товариства і це товариство треба зареєструвати. І будувати знову дім на землі вотцевій. Правду сказати, цього дому і не було треба. Школа велика, місця доволі; та й члени в буд-

день не будуть сходитись, хіба в неділі і свята, як школа вільна. Та вотец кажуть, значить мусить бути!

Кількох найшлося таких, що протестували проти місця (бо це місце відповідніше на арешт, ніж на товариство). Я був противний одній точці статуту, де кажеться: „Як би товариство впало, то його мавток переходить на церкву“. Та кількох свідоміщих не вдіяло нічого; вотец на свому поставив. Ясно, що товариство на таких основах мусить робити те, що вотецви захочеться. Виділових назначує вотец, а головою завше таки він сам. Мене все те ніби не обходило, та серце таки боліло, що наш темний нарід не бачить, куди ведуть його душеспасителі. Загарбали ж все: церкву, школу, землю, а врешті й дім товариства. Ось вам Ірасема!

Та ні! ще одного недоставало. А саме, щоб якось і світський уряд в свої руки загарбати. „Добре булоб, щоб на Ірасемі дістати „*districto policial*“! А що тут є чимало виборців, так наш вотчик уганяв досі, поки не вибігав і цього. Тепер він пан неба і землі... Назначив на суб-делєґада Гриця Кушніра, маючи певність, що він буде робити, як вотец скажуть. Себ то в кожній справі треба було радитися вотця, коли приходилося кого судити. Кушнір не робив так, як вотец надіявся, і так попав він у неласку.

Аж тут вам доходить вістка, що приїздить відпоручник нашого Уряду п. Карманський, а ще до того і Митрополит. Треба якось прийняти. І то з парадом! Бо що подумали б сі достойники, як би так вийшло якесь фе!

Голосить вотец у церкві, що люде самі повинні подбати о це — себ то вибрати зпосеред

себе комітет, котрий занявся б прийняттям Карманського; а що до Митрополита, це вже на його голові. Люде заметушилися. Треба ж якось витати! Але як? Нарід темний; якихось прийнять не те, що не бачив, але й не чував про них. — Я був у церкві, чув усе і Богу дякую, що я в сій справі спокійний. (Як постановив до нічого не мішатися, так своєї присяги й дотримую). Та коли доля чоловіка переслідує, так ніякі присяги на ніщо не придадуться. Не минула мене біда і тим разом. Закликає мене вотец до себе і настає, щоб я вступив до товариства, бо тут приїздять і Карманський і Митрополит, він має своїх клопотів на голові не мало, а тут йому допомогти нікому. Я представив, що прецінь в товаристві є поверх 80 членів, так може знайдеться кількоро таких, що б допомогли трохи. І натякнув на те, що ми обидва ніяк в політиці не погодимся. Він відповів, що обидва ми вже старійші, отже й розум у нас вже инакший. Стало на тому, що я вступив до товариства. Я повірив. Та грубо помилився.

Треба і рідному краєви чимось допомогти. „Національна Позичка“... А вотец каже, що люде сами-мають про це подбати; в нього инше на голові.

Робимо ми збори, щоб якийсь комітет вибрали. Цей нещасний вибір впав знову ж на мою голову. Коли ж я головою, так треба справу повести так, щоб як мога зібрати найбільше гроша, щоб не повстидатися перед иншими кольоніями. Один не вдів тут нічого; треба шукати здібних людей до помочи. Так і сталося. Чекаєм тільки, коли вотец заповідять в церкві, коли по хатах збірку робити. Наш вотец якось нічого не каже, хоч зразу ніби відносився до справи прихильно. А тут Карманський ось-ось приїде, а грошей дастьбіг. Тут

же святий Великдень, найкраща нагода. Отже пішов я на самий Великдень до нього, а він каже: „Як приїде п. Карманьскі, тоді й будете збирати; ще зробимо одні збори, а тоді щось подієм. Ви без мене не зробіте нічого“. Оттоді я пізнав, як цей єгомосць ставиться до цієї справи. У великодній понеділок я післав Гриця Кушніра до нього зранку, щоб заповів, що ми ідемо в кольонію збирати гроші, не чекаючи ніяких зборів. Заповів! але від престолу так, що ледви передні чули. І виїхав в кольонію Моему і Коста Карвальо, а ми давай збирати гроші в Ірасемі і в околиці. І не дивлячися на побоювання вотця, показалося, що і без нього можна щось зробити. (Тоді зібрано приблизно 7 тисяч — примітка складача).

Вотчик хоче, щоб його за все просити. Він хотів бути і дійсно був і економістом і організатором і дипломатом, політиком — словом намагався загорнути в свої руки функції цілого світу. Гадав, що коли скаже вибрати комітет, люде стануть його просити: Та будьте таки ви, отче! — Люде не просили і ось вам злість. Це одно певне, що як би був збирав він, то й половини тих грошей люде не були б дали.

Мав ще вотец одну надію: принаймні вислати зібрані гроші до Уряду, через свої руки і похвалитись: А ось дивіть! Як то я для рідної справи працюю! Не вдалося і те, бо ми одніголосно ухвалили, що гроші мав забрати Карманський і вислати негайно, куди слід.

Ще на кілька тижнів наперед я заспокоїв вотчика, що прийаттем, як Карманського, так і Митрополита нехай не турбуєсь. Я напишу своїм хлопським розумом по кілька слів і роздам людам до науки — на вступі і на пращанне. Хоч воно

може й не вийде так, як пристоїть на таких достойників, але вони не подивуються. — І вже ніби згода. І чекаю нетерпеливо першої гостини.

Прийшов врешті цей довго дожданий день. Я зібравшись раненько, спішу, щоб ще дещо прилагодити. Застаю при сторовню брами двох людей. (Один з тих, що мав привітати Карманського). Кажуть мені, що вотець вже тут був — а лютий, страх! Казав собі показати цей привіт і щось йому не в смак. То за остро, то так і т. д. Деякі слова счеркнув, деякі подописував. Хлопцсько у великому клопоті. Навчився, як було написано, а тут тобі на! вотець хоче інакше. Я потішив чоловіка і звелів говорити так, як було. Послухав. Але якось вмiсто „пане відпоручнику“ говорив чогось „пане припоручнику“.

Та вернусь трохи взад. Розповіли мені люде, що вотець такий злісний, аж от дивлюсь, жене знову ж як вихор. А тут зібралась вже наша кавалерія їхати на Папандуву на зустріч. Товариство мало свої фани малі для кінноти, а тут тобі по них і сліду нестало. — Де ділись? — питаю. — Ніхто не відзивавсь і вотець мовчить, почервонів, ходить сюди-туди, ще більшої злости набирає. Один з їздців каже, що вотець казали брати сі великі, що на домі виставлені. Збрало мене на сміх, не кажу нічого, цікавий бачити, як сю фану чи там прапор на кони вдержить. Держак довгий на 4 метри. Кажу ж я, сміючись: Як нема іншої ради, а ви конче хочете фани мати, так хоч держак треба втяти, бо він може заплентатись коневі межі ноти й легко карк скрутити. — Ох, батеньки рідні! Як скочить наш вотець — та до мене! „А твої фани! А коли ти голова комітету, так чому не постарався!“ І т. д.

Вислухавши цю промову, я таки добре виспо-відав вотця, таки так, по хлопськи. Прислухувалося цьому з 30 людей. Вотчик забрався і вже й не показувався більше. Іздці оставили фани і поїхали таки так. Як ми потім дізналися, фани вотчик позичив на Папандуву. І не дивниця! Його дім товариства, його ж фани.

Приїхав Карманський. Люде втішилися, що хоч по так довгих роках загостив до нас свій чоловік, інтелігент. І ми гадали, що не гарно буде не взяти цього чоловіка під свою хлопську стріху і не поговорити з ним про нашу біду старокравчу. Отже й запросив Карманського Гриць Кушнір до своєї хати. По довшій приватній балаканиці ми заявили йому, що гроші національної позички ми віддаєм в його руки, щоб він вислав їх негайно, куди треба. Він представив нам, що василіяне будуть противні тому. Єсть же якийсь комітет для позички. А коли ми відповіли, що нас цей комітет нічого не обходить, і що ми з нашими грішми зробим, що захочем, він згодився взяти гроші і вислати їх. Так і сталось.

Не до смаку нашому вотченькови і він давай кричати, чого ми його там в Кушніра очернили перед Карманським. Та кричати довго не було як, бо ось і приїздить Митрополит. А я дякую Богу, що ось вже по моїм уряді. Гроші пішли, куди слід — ах, спокійний! Далі перечуваю, що й Митрополита буде витати хто інший, не я. Господи, слава Тобі! Другий клопіт з голови.

В день приїзду Митрополита питаю чоловіка, який мав витати, чи не мав цього паперу з промовою. Цікавий, батче! Мав. Перебігаю очима це писання і смішно і дивно мені стало, що чоловік такий вчений, а набазграв таке, що я, простак,

а встидався б цього. Одно речення написане і вже перечеркнуте і т. д. — цілий аркуш записаний, а нема що читати. Ну і понаписував! „А ми тут дикі звірі повиганяли, а ми тут дикі люде повиганяли“ і такі інші небилиці. Сміх мене огорнув. З диких звірів, то тут хіба одні тату були. Й чи не звірі? А що до диких людей, так вони сами позабіралися. І чи це має щось спільного з приїздом Митрополита? — скажіть, люде добрі! Питаюся в цього чоловіка: І ти будеш це плести перед Митрополитом? — Буду, — каже — бо так вотец казали. Треба було бачити, як цей чоловік витав! Митрополит переступав з ноги на ногу, не міг бідний кінця сій балаканині діждатись. А я дякував Богу, що мене минула ся почесьть. Та й не на довго.

Митрополит виїхав на Моему, а над вечером присилає до мене о. Криницький післанця, щоб іти негайно на Ірасему. Цікавий знати, чого хочять від мене, іду. Тут каже мені Криницький, що взавтра Митрополит виїздить і треба буде попрощати його в домі товариства, та вручити гроші на сироти. А нема кому. І знову я! А де був Бжуховський? Чому не вибрав кого іншого? Чи мало тут людей? Стало на тому, що згодився, але з застереженням, що ролі мені виписувати не треба, бо на актора я не вродився. Бо чей же Митрополит розумів мову простого народу.

Цей організатор тут вже не мало наколотив... Захорував один чоловік — два рази їздили по нього — не поїхав. Чоловік помер — навіть до церкви не впустив по смерті. Чому? Бо казав, що він вже 7 літ не сповідався. Та це брехня, бо що йно рік минув, як він сповідався. А хоч би й він

50 літ не сповідався, так в сих лісах не нагрішиш багато! А вже він хрещений! Та в цьому біда, що був бідним, а таких вотчик не любить.

То знову захорувала одна жінка. Приїхав син, просив — не поїхав.

Діти до хресту визначив на четвер. І хоч би вам дитина вмірала, пусте — чекай четверга!

В р. 1922 поїхав у великодню п'ятницю на Моему. Вернувши в суботу, давай кричати до людей, що стерігли Божого гробу, чого його хтось там очернив аж у Мафрі! „Хлопови — каже — тільки панщини і київ!“ І так далі. Як хотів би списати всі ті факти, вийшла б не аби-яка книжка.

Коли був Митрополит, хотіли все представити. Та пізніше роздумали і так залишили, бо і Митрополитови певно не пішло б у смак. Приїхав як гість, а тут тобі на! — таке прийаттє... Та й Криницький впевнив людей, що вже він тут буде, а цей Юда піде собі.

Митрополит поїхав і забрав Бжуховського з собою до Аргентини. Наші баби вже заздалегідь тішилися, що вотець вже єпископом вернуть, бо Митрополит за заслуги напевно висвятить.

Якийсь час маєм спокій. Та приходить з'їзд у Дорізоні і годиться когось вислати. Знов же таки мене. Що до мене не було ніякої опозиції. Що до інших, одні хотіли делегувати Гр. Кушніра, другі Михайла Прийму. Перемогла кандидатура Кушніра. За те у Прийми зробився найлютішим ворогом. Так було і зо мною, хоч раніш так і здавалося, що нема більших приятелів.

Вернувши із з'їзду, я декому представив, які запали рішення, зазначив, що тепер ми зачнем нове життя, будемо мати українську гуртівню, Союз і пр. Та що організатором назначений у нас

Бжуховський. Отже як вернешь вотец з Аргентини, скличемо загальні збори, він дорадить і давай як стій починати нове життя. Така була моя думка і я був пересвідчений, що де, а у нас все піде гаразд, бо всі свідоміщі поставилися до справи прихильно.

Приїхав вотец. Мати Божа! А чому делегати не склали звіту із зїзду? А чого його чернили десь там аж на Дорізоні? А делегати не зрозуміли, які були ухвали! А то неправда, що гуртівня буде платити 6 відсотків від капіталу. Не гуртівню, а банк треба було основувати і т. д.

Я витріщив очі мов це теля на нові ворота і думаю: Чи я, будши на зїзді, здурів і не розумів, про що говорилося, чи може наш вотец починає дуріти і то не знати з чого? Але перечитавши статут у „Праці“, заключив, що я був при здорових змислах, а вотцеви щось у голові мішаєсь.

Що правда, до гуртівні мусів би увійти кождий світський чоловік, за те банк, як воно все практикувалось, загорнули б таки вотчики в свої руки. Лиш біда, що наш хлоп сьогодні вже не ласий давати.

Та стало на тому, що скликав два рази збори, заповів, що до організації мусять належати самі віруючі, хоч би їх було тільки шістьох. Я побачивши таке, виступив з товариства; моїми слідами пішли інші. Я бачив добре, що у нас філії Союзу не буде. Бо і якже, як голсва на всі боки риб...

Набравши десь там у Аргентині їди (може й через те, що не вернувся єпископом), давай тепер братися до хлопа з політичного боку! Злий дух його знав, що він став шефом політики, а да-

лі навіть коронелом (полковником титулярним). Ми грішні не знали.

І давай братися до Кушніра! Пише на Каноїняс до префекта, щоб Кушніра усунути, бо він п'яниця, бо люде не хотять його мати, бо він хотів його (ніби вотця) взяти до кадеї (до Іванової хати) і т. п. Кушнір, щоб очиститися, подав заяву, під котрою підписалося 150 людей, що він (Кушнір) на комісаря відповідний. Коли він сю заяву повіз до Каноїняс, Ivo de Aquino показав йому листа Бжуховського, в якому говорилося, немов то Кушнір їздив по кольонії з капангами (наємниками) і змушував люде до підписів.

Ivo de Aquino, не можучи дійти з цею справою до ладу, обіцявся приїхати на 14 січня 1923 р. і прослідити справу на місці. Та чогось тоді не приїхав, а вислав тільки одного бразилійця. Зійшлися всі люде, підписані на заяві, щоб представити, що до підписів не силував їх ніхто. Після служби Божої Дмитро Мірецький пішов враз з сим бразилійцем до Бжуховського, щоб якомсь погодити обі сторони, та спитатися, де будуть збори. Бразилійця вотчик запросив до хати, а Мірецький дістав копняка. І на цьому збори покінчилися.

В часі різдва, на тиждень перед тим, замість говорити проповідь на тему празнику, як не розкритися: ви большевики! ви радикали! ви безвірки! — Господи! — І нам тут треба урядовців недовіроків, ними мусять бути практикуючі католики! І т. д. Він вже знав, що Кушніра мають усунути. На другий день, на Собов Пр. Богородиці, заповідає лейлон (фестин), бо церква ще довгмає (?). На лейлон не пішов ніхто. За те зібралось кількох молодиків і кількох старших, перейшли дорогою і вистрілили пару фогетів. І здається, не-

мало налякали нашого політичного шефа. Та наш коронель вже тепер певний себе, бо вже прийшло іменованне нового субделегата. А цей новий буде такий, як вотец хочуть.

Та якось я іду вулицею і несу нову газету. Поступив до венди М. Прийми, а він питаєсь, що нового. І читаємо між иншим: революція в Ріо Гранде. На сю тему завелася балачка і я кажу, що як так далі піде, готово і в нас спалахнути. От і все. Але каже цей вендярик, щоб я підписався і ішов з ними. — Нащо підписуватися? — Ми збираємо підписи на те, щоб остався в нас о. Бжуховський, бо ви хочете вигнати його. Мене це обійшло і кажу: Та ж ми робили до Шкірпана просьбу, щоб цього дідька забрав! — Тут на мене насіло кількох хрунів. Я запевняю, що він сам виїде. Наші хруні занесли все до коронеля. Навіть за революцію сказали.

Але дістаємо відомість, що Ivo de Aquino приїде на 18 лютого, щоб вже раз погодити невдоволених сим новим субделегатом. Наш вотчик не чекав 18, наймив в Папандуві авто і на 16 привіз Ivo de Aquina і тенента до себе. Він знав, що як би він чекав до 18 і урядники сами приїхали, справа могла б взяти зовсім инший оборот. Отже ліпше привезти їх скорше, погостити їх два дні, а тоді все зробиться, як треба.

На 18 зійшлися знову всі, що хотіли очистити Кушніра від закидів. А що була неділя сиропушна, вотец відправив скоро читану службу Божу, щоб на все мати час. До дому товариства зійшлося людей чимало. По стороні Кушніра стали трохи не всі, по стороні вотця тільки купочка хрунів, котрих справа зовсім не обходить, і кілька бабів. Та все вже було постановлено. Хоч ми

і представляли попівські інтриги, нам говорити не дали. Нас осудили революціонерами проти уряду (свідчило чотирьох хрунів і Прийма, які казали, що ми знаємося з революціонерами з Ріо Гранде). І нас чотирьох взяли під віншестри (короткі кріси) і проводять. Куди? Тюрми тут нема. Отже проводять до дому вотця! До того самого дому, коло котрого ми стілько напрацювались!... Збудували вотцєви на мешканнє, собі на криміңал! Важко було дивитися, як наші хруні враз з своїм Юдою бігали божевільні з радости, що позбулися ворога. І сидимо ми в заперті, у тому клятому монастирі; біля дверей чотири попівських капангів з віншестрами, як розбійників пильнують. А я вийшов враз з моїми товаришами Богу молитись! Чи мав Господь з нас потіху? Ледви. Та треба їхати на Каноїняс. Діо дому далеко, не пустять, хоч би яке покриття взяти. Та добрі люде позичили і їду. І є в нас гадка, що нам процес виточать. Які з нас револтози (революціонери), кождий добре знає. А все таки, як би це випало у военний час, довго з нами не тягалисяб. Куля в лоб і гони туди, ідіже ність болізни і печали.

Приїхали ми там під сторожою до Каноїняс і кажуть нам, що чоґось мусимо їхати на Трес Баррас. Заїхали, переночували гарненько в кадеї. (Трохи було за тісно). На другий день рано на авдієнцію кличуть. Дістав кождий 25 кйїв і вже по переслуханню. Переночували єще одну ніч в Трес Баррас і знову на Каноїняс заперли на кілька годин. А далі поплатили по 25 мілів кожен і на прощаннє нам сказали: „Vocês vão e respeitem o padre!“ (Йдіть і шануйте отця).

(Годиться зазначити, що усі екзеквовані зложили на позичку націонал. оборони звичайно по 100 мільр. — П. К.).

А що, дорогі земляки, чи не живемо в середньовіччю? І питаю вас: Яка різниця між Твердохлібом, Яцковим, Ільковим і нашим ляшком Бжуховським? Тих можна ще виправдати тим, що вони ради шматка хліба схрунили. Та Бжуховському хліба не бракувало. Дали йому люде і церкву і школу і землю, а врешті і дім товариства. А про гроші і не кажу. Атже в часі революції фанатиків сам признався, що в лісі мав 40 тисяч закопаних! (чернече убожество і погорда до мірської сути... — примітка складача). А приїхав сюди голий мов турецький святий. І зпочатку люде чергою годували його мов у старому краю жебраків. І ось вам відплата! Нарід, який боготворив його як божка, він представляє перед бразилійською владою, немов би цей темний хлібороб виступав проти уряду, цього уряду, що дав нашим бідакам притулок. Та наш чорнороб щасливий, як має кусок чорного хліба — куди йому до якоїсь революції! Атже ми тут усі зайді і нашим обовязком слухати, а не тровити один на одного владу. І питаю вас ще раз: як назвати таку підлоту? Мав злість на мене, нехай. Та що завинив йому Іван Задорожний? Цей же чоловік був би колись життя віддав за сю заволоку! Коли законниці приїхали, так зараз завів корову, щоб молоко мали. А кільки він навозився до Ріо Негро цього вотчика даром? Давня права рука вогомосця! — Врешті повидів, що святець ошукує його і пішов проти нього. Що винен йому далі Кушнір? Василь Гучок? — Та в цьому була инша ціль. Гадав візьмуть до криміналу, а звідси мені і Задорожному

постелиться дорога на якийсь там острів (Фернандес Норонья). Що такий був у нього рахунок, видно з того, що навіть законниця дітям у школі про таке говорила. І скрізь попівські підлизні таке торочили. — Кушніра і Гучка мали випустити, вибивши їх добре, щоб проти вотця не виступали. І зараз на другий день двох людей приїхало довідатися, що діється з нами. — Що діяли наші жінки і діти, почувши такі історії, легко догадатись.

Та мало було для нього жертви нас чотирьох; запроторив у кримінал ще других вісьмох і вони відсиділи по 24 години і поплативши по 10 мільр., пішли на волю. (Між ними був один, що на позичку нац. оборони зложив 500 мільр.! — сладач).

Ось вам тип католицького вотця! Чи він вірить в позагробове життя? — Я напевно скажу, що ні! Христос сказав: По тім пізнають, що ви мої ученики, если любов будете мати межи собою. І знову: Любіть ворогів ваших. — А тут он куди іде!

Пригадалася мені одна подія таки з того року на Богоявленнє. Зійшлися наші люде на водохрещіє. Вотец щось там трохи освятив у захристії, але тільки для своїх. Після того прибіг до Гриця Прийми, щоб повіз його на Моему. Але так, щоб ніхто не бачив. Цей вистелив на возі як для кабана, поприкривав периною та ще де чим і так вивіз. На Богоявленнє люде посходилися до церкви і як стій ціла кольонія дізналась, що вотця ще десь вчора Прийма вивіз, і то в перинах. Замість молитви було сміжу до схочу. Чи не цікаві історії!

А кричать: шануй священників! Та хотів би шанувати, але як шанувати, коли вони сами з себе комедіянтів роблять? Чи може за це, що невинно

по 25 буків дістали? Та дарма! цього не тільки ми, але і наші діти поки життя не забудуть! Щоб ми втратили віру, мову, або народність, про це будьте спокійні! Скорше ви забудете, бо вас навчав по українськи Шашкевич, а ми трималися своєї мови від наших предків. Що до віри — теж не дуже про це турбуйтеся; а хто таки хоче до пекла, пустить! — Кажете, щоб не збивати скарбів на цьому світі, бо це мамона? Та запитаю: чого ви їх збиваєте? Наш брат хотів би щось для дітей лишити; а вам їх нащо? Хиба, що і у вас є які діти — невидимі? Хто вас знає...

Та вертаюсь до історії. Тепер у нас зовсім инакше. Наш шеф політики поставив на своїм. Гадав, хлоп дістане порцію, прийде, припаде до ніг, перепросить вотця і знову все піде звичайним руслом. Та не так склалось, як думалось. Замість єдності зробилися дві партії. Є партія попівська, дуже слаба, але вона має у своїх руках поліцейний уряд. Преслідує усіх і, вся. За марницю до кадеї і плати 10 мільрайсів. Витворилася ворожнеча, сусід з сусідом, навіть родини що дотепер жили з собою в найкращій згоді, тепер у гніві. — Наведу тільки один приклад. Ішли дві дівчині. Одна каже: А на що твій батько виступає проти вотця? — А ся відповідає: А що по такому вотцеви, що свої люди видає на тортури? — Дівчину заскаржили, мусіла сидіти у в'язниці. Прийшов батько, заплатив 10 мілів і дівчину випустили. — Але комісар добрий. Бо хоч би прийшло судити за найбільшу дурницю, він іде до отця на пораду; ні одної справи не судить, не порадившись вотця. А суди відбуваються трохи не щодня. (А за Кушніра ледви 5 справ за 8 місяців було). Тепер ми знаємо, як виглядають суди віруючих, практикую-

чих католиків! А вотец запевняв, що буде український суд... Хай Бог боронить Україну від таких судів! Бо як би на Україні завелися такі суди, то й до скінчення міра Україна не вибилася б на волю.

І хто знає, куди б те все пішло, як би не одна подія. Побив один чоловік торговця Гриця Кульчицького. Ще до недавна вони були найліпшими друзями. А все сталося з намови Бжуховського (Кульчицький був противник Б-ого). Побитого і скривавленого ще й запроторили в тюрму. Він виточив процес. Бжуховський кудись то виїхав. І субделегата усунули, вибрали бразилійця.

Після виїзду Бжуховського люде почали приходити до себе. На всякий спосіб ми вже знаємо, як виглядають русько-католицькі суди...

Як тільки почалася халепа, ми просили Шкірпана, щоб забрав Б. звідси. Ми гадали, що все таки він ігумен, старшина, що може це для громади зробити. Та він якось не спішився. Аж після з'їзду делегатів Союзу в Порті приїхав. Люде одні на сповіді, другі на авдієнції, кожний сповідав свої болі. Аж ось в неділю на проповіді він каже: всьому таки люде винні; бо отец добрий. Як би не отец, каже, ви не мали б ні хатів, ні шакрів, нічого були б не пооплачували. — Дивно: вотец всім хати повибудовував, лиш собі ні; люде мусіли... А що до вотців, то знаю, що вони ніодному чоловікови шакра не оплатили. — Я гадав, що тільки один Б. такий, а виходить, що всі вони на одно копито набивані. І кому пожалуватися? Здається, таки найкраще мати свій хлопський розум. І моя рада така: Нехай собі священик пильнує престолу, хрестить, сповідає, вінчає, ховає, а за це наші люде заплатять добре. Може він далі вибирати собі

лампозизів, хоч і на кожний тиждень нових. Цего ніхто йому не боронить. Та нехай не пхається до народно-просвітних і інших справ, бо тутешні священники не мають до цього ні хисту, ні знання, ні охоти. Є тут люде світські, котрі поведуть сі справи далеко краще. Бо ї скажіть, отці! що доброго зробили ви за сих 29 років? А можна було! Візьміть собі приклад хоч би з Поляків! Може хвалитесь школами? А які ж сі ваші школи? Що дитина буквар перелізе? Гадаєте це для кольоніста вистарчить? Так знайте, що кождому чоловікови треба просвіти. Не науки, бо наука що иншого. На вищу науку не кожний пішле, а просвіту кожний бідак може мати. І про науку подбають батьки дітей і без вашої поради! І що наші провідники сорому не мають, що наш нарід так низько під оглядом просвіти стоїть! Атже чим нарід мудріший, тим і провідники можуть бути гордійші! Бо панувати над масою темняків це хіба честь не велика. І тому раджу вам, перечитайте Шевченкове „Посланіє“, а там дочитаєтесь: „І невчене око загляне їм в саму душу глибоко, глибоко“.

Та вертаймо до річи. Немало наш вотчик накричався, скілько він тут напрацював. Так! працював, але язиком! І то не для людей, а для себе. Ми-ж віддали все! І перейдіть по усіх оселях, а побачите, чи хоч один кольоніст має таку хату, як вотец! А° три шакри! Та ї люде даром насадять, насіють і зберуть. А чи вотец зроблять що даром?

Хтось може мені сказати: але ж церква, а це честь для кольонії! Так, але я таки скажу, що хоч би церква була з самого золота, а дайте до неї Бжуховського, так не буде ніякої користи ні Богу, ні людям.

Ось тепер маємо дім товариства. Ану, зайдіть до нього і спитайте хоч би одної заграничної газети — на лік! Та коли схочете погуляти — а! це друга справа! Дім є тільки для танців; ба й напиться можна до безтями. Ось як виховується молодше покоління!

Я не торкаю інших осель, хочу тільки описати нашу Санту Ірасему, чи пак Санту Катаріну. Може деінде краще, не знаю. І може декому попаде в руки отся брошура. Простіть, та як я це вже сказав, намовили мене добрі люде. Доставили і паперу і щось до півтора літри чорнила і всіх писарських приборів. Кажуть: пиши найбільше про нашого Бжуховського. Та де все годен спам'ятати! Оттак з грубого натякнув. — Писав і сидячи і стоячи і в хаті і поза хатою; а решту кінчу вже в корчах. Моя стара — коби здорова! — не дала покінчити, як годиться. Як не візьме критикувати! Ох, ти базграчу! Де ж тобі до пера! До ціпа краще. Не роби мені встиду на старість! — Агі з бабами! А все таки, я вислухавши терпеливо усю літанію, признав бабі рацію. Захотілося мені лізти в письмаки — та це перший і останній раз. Хіба виплатили б наперед гонорар так, як і передше, а тоді що іншого!

Осьтак описав я трохи історію наших провідників, 30 років їх діяльності. Читачі пробачать, що вийшло може не до ладу. Слів по вченому я не добирав, бо воно вийшло б мені все горбатим до стіни. Невчений не добачить, мудрий не подивув. Мозгівниця стара, а цей мозок котрий привіз з старого краю, геть сонце бразилійське випекло на наших росах. Далєбіг, правда!

І як його закінчити. Хіба смішним. Хай йому! — Приходить дві жінки, свекруха її невістка,

до сповіді. Була хмарна ніч, а годинника в хаті не було — отже прийшли завчасно. Посідали під церквою і чекають. Аж ось від помешкання вотця духовного відчиняються двері і виходить якась постать в шатах Пр. Сестри-Служебниці. Молодша з острахом каже: Мамо, ви бачите? А старша: Та бачу. Це певно дух котроїсь сестри пильнував нашого всечеснійшого вотця духовного. — Можливо, що це був дух, але могло й бути в цьому духови тіло. Та як там не було, а цей дух побіг скоро до дому Пр. С. С. А небавком прийшли і вотец духовний до церкви сповідати вірних.

Та буде з мене.

Ірасема, в лютім 1924 р.

ПО МОВІ ПРЕДМОВА.

Покінчивши, як Бог приказав, історію нашої кольонії, даю до цензури таки моїм друзям. Переглянули уважно і вже й критикують. Кажуть, чогось тут хибує. Ну, подумав я, як вже приятелі критикують, то що чужі скажуть! І питаю: Та кажіть бо раз, чого тут хибує! Я вони: передмови чи предисловія. — Бідна головонька! що тут почати? Кажу, що це історія тільки нашої кольонії, без передмови обійдеться. А вони впевняють мене, що такі історії мав половина наших кольоній, а на доказ тицьнули мені під сам ніс 52 ч. „Праці“. І дочитався: „Пересторога“. Не дайте збаламутитися тому панкови. Редакція. — Он воно як! Так передмови дійсно треба!

Отже кажіть, добрі люде! Кому вірити? П. Карманський приїхав сюди без плями. Редагу-

вав „Працю“. Із статей „Світла і тіни“, „Листи з Європи“, книжки „За честь і волю“ можна і дурному догадатися, чим болить його душа. А вже ж недолею рідного краю і народу! Написав „Криваву Книгу“, натерпівся у визвольній боротьбі і в Галичині і на Вел. Україні і в Німеччині, а на останку редактори „Праці“ кажуть, що це баламут! І як це зрозуміти? Атже ранійше і вони відносилися до нього ніби досить прихильно. А тепер? Одним махом пера паскудять це, що передше лизали! — Баламут!... Значиться, все те, що Карманський писав, брехня? Але одно писати веселі казки, а друге криваві трагедії! Від веселих казок душа сміється, коли від кривавих подій свого народу — ох, як серце кривавиться! А з усіх статей, чи книжок Карманського видно лиш один великий біль — не особистий, а біль усього бідного українського народу. Чи розуміють це редактори „Праці“? Певно, ні! Бо й покажіть, отченьки, хоч би одну невеличку книжку вашого болю! Чей же і ви зачисляєте себе до якихось Українців! Чи може за такий довгий час вашого редагування часу не було? Чей же ви не мешкаєте в Африці між поганами, щоб мали аж так багато заняття, щоб не пустити у світ ані одної брошури досі!

І ви мали лице називати баламутом чоловіка, що стілько напрацював для рідної справи?

Це правда: і тут деякі терплять. Але терпіння терпінню не рівне. Один висохне мов щипка, а другий спухне від голови до ніг мов бочка. До перших зачисляю Карманського, до других редакторів „Праці“. І на терпіння перших нема ліку. Сухого хоч припни до корита і годи йому не знати, як, а таки його не впасеш. На терпіння других ліком є діста. Але це противиться вірі. Сказано ж,

що Божого дару марнувати не можна, хоч він у мисці, хоч він у фляшці. І так мусять терпіти і сі і ті.

А що Карманський якось не міг погодитися з ними, то відай тому, що у них інше терпіння, а у нього інше. І гони Карманського, звідки він прийшов! Та що він не з тих, щоб дістати боя і тікати, і що він хоче таки щось зробити, так йому слава! Добрі люде допоможуть і ми, хоч і по 30 роках почнемо приходити до себе. Хрунів і темняків полишимо в спокою; колись може і вони переконаються, хто приятель, а хто ворог. Усе залежить від нас, свідоміщих одиниць. Від нас залежить, щоб праця К. мала успіхи. Початки все тяжкі, та ми не будемо зважати на перешкоди.

Осьтак врешті добився до кінця. Можливо, що на мене накинуться мокрим рядом всі духи • видимі й невидимі, Байдуже! Якось я раду буду собі давати, матеріялу ще в мене, хоч граблями згортати. Далєбіг, правда!

Н. ДОДАТОК.

ДЕЩО ПРО МОВ УЧИТЕЛЮВАННЯ В БРАЗИЛІ.

Пилип Бак.

„Ідь, Пилипе, до Бразилії, там в багато наших земляків з Галичини, будеш учителем у них, та й від переслідування спасешся“ — радив мій приятель Леонід Пахаревський, сидючи пізньої жовтневої ночі за співробітницьким столом в редакції газети „Рада“.

„Так, ти повинен чим скоріще давати драла, коли не хочеш сусідувати в Шерстюком в Лукянівці — приплатав Симон Васильович Петлюра:— Будеш учителем між своїми, писати меш до „Ради“, та не забудь за нашу братію!“

По такій приятельській пораді, розспроцавшись з Леонідом та Симоном, я в останнє вийшов з будинку редакції та й потюпався на Подол до агента, — Авраамового нащадка, аби умовитись за ціну та потрібні „паролі“ на пересадочних пунктах, аж до місця, де треба „красти“ границю.

В кінці жовтня 1909 року я розспроцавсь з Києвом і Україною, та в день осіннього Миколая прибув до Південної Америки, але не до Бразилії, як бажав і куди мене тягнуло учителюван-

ня між своїми, але до республіки Аргентини, в Буенос-Айрес, куди агентові з якихось там причин було вигідніше мене відставити.

Новий для мене край, багато цікавого та невиданого, а в додатку й фінансове становище так воліло, аби я затримався ще аж цілих шінадцять місяців в Аргентині, нудьгуючи за своїми, за школою й громадською роботою.

Після шінадцяти-місячного вештання з фабрики до фабрики та по колійових дорогах, як то звичайно буває з новачком емігрантом, підрахувавши фінансовий стан моєї кишені, побачив що на проїзд до своїх не стане, а на два тижні на-пів голодового виживлення може буде. Порішив йти на піхоту. Аби екскурсія була веселіщою, запропонував подорож мовму приятелеві Олексі Луценкові — (також учитель), заспособленому в гроші так як я, — мав аж 15 пезів аргентинських. Аби хоч трохи орієнтуватись в дорозі, а купив велику карту Бразилії, та навантаживши подорожну торбу книжками, 14-го цвітня два учителі вирушили з Буенос-Айрес, перебиваючись в попереk республіки Орієнталь-Уругвай до Бразилії.

Не маючи на меті розказувати тут про подорож, зазначу лиш, що вона так глибоко врзалась в нашу пам'ять, що до смерти ні я, ні мій товариш не забудемо, приймаючи на увагу типічну своїми щоденними дощами осінь Південної Америки, — виключно південну її частину. Однак, за 27 днів щирої ходи (були випадки, що й рачки лізли), ми добрались до невеличкої української оселі Сан Шавер в штаті Ріо Гранде до Суль. Утомлені до решти, плентаючись вузькою камінистою дорогою, що вводила нас до української оселі, як на раз прошиблює нашу істоту гіпноз, і ми остовпі-

ли серед дороги... Навкола дикий тропичний ліс, на вершках дерев лазять, перегукуючись, малпи і з поміж голосів диких створінь доходить до нашого слуху — „Мова рідна, слово рідне“...

Не видно живої душі, ні будівні, ані домової тварини, — типічна зелена пуща, а з неї доносяться монотонні звуки рідної пісні земляків.

Приглядаємось, аж трохи далі є вузенька стежечка що гадюкою повилась десь в дикий ліс.

Завернули по тій стежечці і, чим далі ми йшли, тим ясніше доходили до нашого вуха пісня та гомін людей. За хвильку вже видно було й хату. В мить привітали нас вірні сторожі господаря, які видно також справляли забаву при гриженню кісток. Вийшов і господарь, запросив до хати. Там ми побачили нараз усіх мешканців оселі.

Одні сиділи, другі стояли, а молодіці вештались у хаті, і в кухні та по подвір'ю.

Ще за хвилю і нам ясно стало, що ми потрапили якраз на хрестини. По звичаю, нас запросили за стіл, попереду прибравши його варениками, смаженими курьми та відповідним пивом, без якого ніяка оказія не обходиться.

Довівши наші животи до певної сіметричності, попускаючи ремінці, що повскакувались від норми на яких дві пальми, випивши за здоровля новонародженого, хоч утомлені, але, на просьбу присутніх, ми стали відшукувати скрипичного ключа в стомлених закутинах нашої душі.

Співали, розмовляли та знов співали, а з того всього господарь і другі вже старішого віку земляки довідались, що ми — учителі та „настоящі русини“, хоч і кривились на слово „українці“.

Нам-же стало ясно, що ціла оселя, то бувші члени товариства ренегатів, вихованих на макулятурі імені Качковського.

Одначе, на другий день, господарі стали пропонувати нам організацію школи. Віднайдено було, нам здавалось, лік на нашу душевну слабість. Громадяни умовлялись взяти нас на сусідню, трошки більшу оселю, чи то більш заселену частину тієї оселі — Сільверіо.

Допоки громадяни умовлялись, віднаходили хату, списувати школярів та робити лавки, промайнуло ще два тижні.

Знаменного дня 26 мая 1911 року торжественно відчинилася наша школа. Підрахувавши записаних учнів, довідуємось, що наша школа буде складатися з девятнадцяти душ малечі. Вибрано шкільний комітет, а сей уложив нам платню, по одному мільрайсові від школяра, не приймаючи в рахунок двох школярів — дітей господаря, що дав невеличку кімнату під школу. Що до віктуалу, то умовились, аби господині по черзі приносили хліб, сало, яйця, то що.

Отже, два учителі, задоволені з української школою, розпочали науку, не рахуючись з ніякими матеріяльними умовами.

Мабуть нігде на земській кулі, де живуть люди, що признають себе людьми, а не худобою, нема і не було такого місця, де б не можна знайти ніякісінького матеріялу, необхідного для учителя та учеників.

На цілій оселі не було одним однісінького букваря, не було табличок навіть у skleпаря — поляка, не було крейди, та й ніхто не знав, як той чудернацький камінець звеця в крайовій мові.

Один з громадян приніс нам грубелезного, пожовклого від літ і уживання молитвенника „Бог надежда моя“ — одинока того сорту література, що можна було знайти в хаті грамотного нашого поселенця.

Прийшлося братись за метод розрізної азбуки: з ласки склепаря-поляка, ми дістали грубого паперу, що обвивають матерію, та й давай фабрикувати потрібну нам азбуку. Прибили на стіні в школі поличку, та й виставляли перед школярами потрібні букви до вивчення. Коли вже учні запам'ятали одну букву, виставлялась друга і т. д.

Але справа була в тому ще, що потрібно, аби наші учні навчились писати вивчені букви. Писати! На чому і чим?!

Припадково, у stodолі господаря шкільного дому, ми знайшли грубелезну дошку в квадративий метр величиною. Дошка ще то не була, бо потрібно було яких три дні, аби сокирою надати їй вигляд дошки.

Так змайструвавши стінну таблицю, розпочали вчити своїх школярів письма.

Позаяк наша таблиця не була фарбована, використовуючи натуральний цвіт дерева — червоний, порішили, за браком крейди, писати вуглям. Писали ми, учителі, писали й наші ученики, а як повиходили з школи то кожний виглядав як той, не при нас хрещених згадуючи...

Другого тижня науки, заявили ми шановному шкільному комітетові, що без підручників не можливо вчити, треба замовити зі Льова.

У вечері зібралась нарада — були всі комітетові та майже всі громадяни. Стефан Антонів, найбільший мудрагель, питає нас, від кого мають бути замовлені книжки.

Ми обидва заявили, що одною книгарнею, що ми знаємо у Львові, де в добрі шкільні книжки, то книгарня ім. Тараса Шевченка.

Комітетові переглянулись, моргнувши один на другого, а Антонів з гори підкреслив, що він і громада хочуть „руських книжок“, а ті руські“ можна дістати в обществі Качковського, у Львові.

„Коли мають бути спроважені книжки від Качковського, то в гроші, а коли від Шевченка, то ніхто не дасть“ — категорично заявляє Антонів, а решта притакнули.

Ми, ще раз переконались, що маємо до справи з москофілами; згодились, хоч мій товариш Олекса нервувавсь і не хотів писати замовлення. Урвавши хвильку, так щоб присутні не запримітили, я заспокоїв колегу, та взявсь до писання листа, виставляючи яті та тверді знаки по безграмотній граматиці москофільського язичія.

Замовлення було готове. Вчені на писаному громадяне стали передавати з рук до рук листа і радість велія розплилась по їх обличчях. Зібрали 27 мільрайсів на шкільні книжки, доручили одному з громадян гроші і листа, наказуючи, аби завтра рано їхав до містечка, віддаленого за 30 кілометрів від оселі, передати замовлення і гроші по пошті.

Тої самої ночі, повернувшись до школи з зборів, які відбувались у хаті голови шкільного комітету, ми написали друге замовлення до книгарні ім. Шевченка.

Ранесенько, повз школу їде дядько Мартин, Спиняємо, запрошуємо зачекати трохи, бо маємо ще де-які листи на пошту. Дядько Мартин охочо почекав. Листи були готові. Попросили дати того, що везе, аби загорнути разом в папір. Тут і була

нагода змінити замовлення, — до Качковського залишили, а нове, що до книгарні ім. Шевченка, вложили.

Дядько Мартин, що розумівсь тільки на „дрюкованому“, гарненько відіслав листа і гроші.

Ще не встигли прийти книжки зі Львова, а наші ученики вже гарно читали, не тільки цілі речення по розрізній азбуці, але навіть по книжці — „Досвітні Огні“, яку мною було завезено ще з Києва.

Єдина найпридатніща для школи книжка пересувалась від одного школяра до другого.

Вже й на зошитах задовольняючо писали, як нараз, за три місяці, надходять наші книжки.

Ох, яке то було здивовання для цілої громади, що ні букварі, ні читанки не були „настоящі“.

Скрегочуть зубами, дивуюця, що „общество“ зіпсувалось, прийнявши ненависну фонетику. Мабуть Кулішеві кістки здригались в гробі від „шляків“ посланих кацапською громадою на адресу фонетики — на *ї* з двома kropками на, *і* з одною kropкою.

Наші учні вже читають другу книжку, розпочали першу в крайовій мові, роблять рахунки, гарно пишуть на втіху вчителям.

Ми не турбувались убранням, бо ще було де-яке з України, решта з Аргентини.

Їли разом з господарем хати, а спали в школі — один на столі, а другий на двох поруч поставлених ослонах, між стіною хати та шкільною лавкою.

Потроху громада стала цуратись нас за проукраїнство, та на десятому місяці припинили школу, не пустивши дітей.

„Будем виділи що „українчики“ робитимуть в зимі, коли не мають ні грошей ні хати?“ — казав найбільший мудрагель.

„За сиротою — Бог з калитою“, каже народня примівка. А за нами вступивсь один з земляків, позичивши сорок мільрайсів на закупно невеличкої валькованої хатини від одного господаря, що вибиравсь на нову оселю. Був і клаптик землі. Ми, скориставши осінню та зимову пору насіяли пшениці, аби забезпечити життя на другий рік. По роботі, мій колега Олекса пішов на сусідню оселю Веадо Бранко до skleпаря Чеха шити сорочки та инше вбрання, а я залишився на господарстві.

Громадяне, побачивши що ми з голоду не вміраєм, запросили наново відчинити школу.

Ми згодились. Олекса повернувся до дому, та й знову була організована школа при чотирнадцяти учнях, по 2 мільрайси від душі. Учителювали по черзі: коли я йшов до школи (за 2 кілометри від нашої хати), то Олекса господарював, — прав, шив, доглядав курей. Коли я лишався дома, то виповняв всі господарські роботи, включно аж до печення хліба.

По великодніх святах ще йшла школа, що місяця зменшуючись на числі учнів, — один не посилав, бо „Марина вже пише ліпше від професорів“ — казав Петро, другий казав, що „професори не вчать по руські“, а знов иньші спротивились, що „професори кажуть не цілувати в руку“ і т. д.

Ще три місяці пропленталась школа та й завмерла, на віки завмерла...

Пишемо спільного листа до о. о. Василян в Прудентополіс, пропонуючи свої послуги на полю

просвіти в Парані, під їхніми вказівками та омофором. Чекаємо місяць, два, а о. о. Василяни ні словом.

Звертаюсь я особисто до о. Рафаїла Криницького в Прудентополіс, аби був такий ласкавий та повідомив, чи є місце там або на інших оселях для двох кваліфікованих учителів. І отримую відповідь, не негативну, але й не позитивну. В своєму листі з дня 6 липня 1912 року о. Рафаїл пише так: „Рух просвітний у Парані слабкий, як і в інших станах серед українства, а се з причини браку інтелігентних сил, які взяли б провід у сім ділі“.

Переконавшись, що ми — елемент не зовсім певний, аби отці з Прудентополіс нас примістили в школі між своїми, завели переписку з поступовіщим елементом з між наших поселенців, аби без помочі та вказівок духовних проводирів перебраться до своїх в Парані. Час упливає. І от шкільний комітет з оселі Жангада, (Парана) своїм листом під датою 15. II. 914, за вказівками учителя з Дорізону В. Куця, запрошує мене до своєї школи. Обміркувавши справу з моїм колегою, зібравши манатки, я виїхав дня 2-го цвітня 1914 року з оселі Сан Шавер до Жангади. Дня 5-го цвітня вже був в хаті одного з комітетових, а 7-го того самого місяця розпочав науку. Яке то мов було задоволення, бачучи перед собою 37 душ дітвори з відповідними підручниками, при задовольняючій шкільній обстанові! Та й дітвори вже мала гарну підготовку, дякуючи моему попередникові д. Прокопові Якубів, що жертвував часом, відриваючись від своєї роботи, шевства, аби дати сяку-таку освіти своїм малим землякам!

Першого зараз дня зібрались цікавіці громадяне, аби побачити нового учителя. — Всі вони

були заінтересовані довідатись, чи новий учитель буде поруч їх думок та переконань, — одні хотіли знати, чи учитель „радикал“, а другі чи учитель прихильник церкви. Позаяк сих останніх в оселі було 99%, так я зразу зрозумів де я є, та на благо школи, з перших-же днів повів тактику не-втральности що до питань духовних проводирів. Другого дня, коли ще більше зібралось громадян, один з церковної старшини — Федь Павлик публично скасам мені: „Коли Ви будете в згоді з нами, то школа піде, а коли будете робити так, як Вам скажуть ті, що Вас спровадили, то школа розпадаєця“.

Не міг я зразу второпати, чому школа може розпадатись там де батькам розходиця о освіту своїх дітей.

Школа йде. Питання про погляди учителя поки-що таємничі, прибуло ще пять школярів.

На жадання кількох громадян завів і катехизм в школі, що добре вплинуло на 99% громадян.

Прудентополіс знав вже, хто я, та що роблю в школі. Я увійшов в переписку з о. о. Василяна-ми, писав до „Праці“, ходив до церкви що неділі.

Вже й вечірня школа регулярно провадиця при вісімнадцяти вусатих, бородатих та під вусом учнів.

Вже й хор зорганізовано при задовольняючій кількості співаків; рознеслася пісня по оселі, та чим більше приваблювала молодь.

Душа моя була наповнена найбільшою осолодою, яку тільки міг я зазнати на своєму життю; дочекався я того, до чого прагнув, задоволений з судьби, що своїми примхами вигнала мене з рідного краю.

В кінці 1914 року, на запросини церковного комітету, прибуває до нас о. Клим Бжуховський, про якого вже я чув, та був інформований, що отченько потраплять „прелюбодійствувать“, бити непослушних громадян по карку, називати тих-же громадян в їх церкви Химами та Мотями і т. д. Приїхав отец серед тижня, та й осівся як звичайно, в церковному будинкові. Несуть подушки, несуть курей, яйця та й дівця йде доглядати отця.

Другого дня, йдучи з церкви, заходить до мене громадянин Антін Недошитко та й каже: „Отець казали, аби Ви прийшли до них на вечерниці, хочуть подивитися на Вас“.

Хоч і не милі були для мене такі запросини, але пішов на вечерниці, задовольняючи бажання отця „подивитися“ на мене.

Прихожу до церкви. Людей ще було багато—одні сиділи під хатою та попахували люльки, дру-гі в кухні смоктали „шимарон“.

Захожу до резиденції отця. Типічний єзуїт, той отец Клим. Привитався, додаючи, що я в учитель, якого отец жадали бачити.

— „А, то-то Ви!? Знаю, знаю про Вас, мені вже писали, казали за Вас, пане! Дуже мені приємно Вас бачити, сідайте“!

Громадян насунула повна хата, пішов кружляти шимарон.

До пізньої ночі були розмови про церковний пліт, про нову резиденцію та про попівський убір, якого церква ще не мала і отец Клим мусить завжди з собою везти.

Я вже збірався також іти, але о. Клим все затримував.

По одинадцятій годині, коли всі громадяне поросходились, о. Клим ще багато говорив за Пру-

дентополіс, за тамтешніх учителів, що беруть чинну участь в церковних справах даючи добрий примір громадянам.

„Чув я й про Вас, що вчите добре діточок, і катехизму не вирікаєтесь в школі, а таких учителів, подай нам Господи! Тільки одно, пане, маю Вам дорадити: учіть читати, писати, молитовок і катехизму, бо наш хлоп, відірваний від ціпа та гралів, не може розуміти арифметики чи географії. Івана скілько не вчіть, а він таки Іваном. Такими вони були в старому краю, такими є тут, та й з дітей їхніх Ви не витворите докторів“.

Я, понуривши голови, вислухував лекцію педагогіки, відчуваючи якісь мурахи поза шкірою, а волосся стало дубом.

В той момент мені стало зрозумілим, чому 90% дітвори шкільного віку по наших оселях не побирає науки, чому за двадцять з лишнім років попівського абсолютизму між нашим населенням нема ні одної доброї школи, чому мої попередники - учителі інтелігенти втікали будь між поляків, будь між бразиліянів, покидаючи рідну ниву.

Зрозумів я мовчанку Василян, коли ще з Ріо Гранде писав до них, запитуючи про школи, зрозумів і причини „браку інтелігентних сил, які узялиб провід у сім ділі“, як писав Рафаїл Криницький в своєму листі від 6 липня 1912 року.

Яксь невидима сила тисла моє серце, задавила в горлі і я вже трясся як в пропасниці, не могучи говорити.

Аби уникнути інциденту, я холодно розпрощався з Бжуховським та й поплентався до дому.

Другого дня я скликав шкільний комітет та заявив, що моя політика неутральности практично не придатна, що не можу допустити, аби всяка

гидота лізла в мою душу з постолами, що не пишу більше до „Праці“, зриваю з попами та буду учителювати діти, доки вистарчить сили, не дивлячись на матеріяльні умовини, рахуючи тільки на прихильний мені елемент в оселі. Як причину такого звороту виставив вчорашню лекцію попа Бжуховського, Того самого дня моя розмова в школі донеслась і до попа.

Бжуховський сповідає, виповняє свої функції, а при тому й шептає побожному чоловікові, аби не посилав своєї дитини до схизматицької школи, бо учитель чорт, учитель схизматик, учитель протестант, не вірить в Матку Божу, не сповідається, не хреститься, а ходить до церкви за про людське око.

Наслідки зі сповіді та церковних промов ляха Бжуховського були такі, що по його від'їзді моя школа з 42 школярів упала до 12 шт.

Війна проголошена. Та поки ще не було ні одної зустрічі, отримую з „святої столиці“ ось такого листа:

„В Прудентополи 26/II.—1912.

Шановний Добродію!

Чого погнівались? Я вислав часописі, французькі хороші брошури, я вислав листа — і у листі дещо в справі міністерства фінансів і мене дивує, що д. Бак не відзивається.

Ви знать гніваєтесь — бо се можливе — що у Парані нераз може Вам дещо сказали, додали — скрутили — і готово!

З нашими людьми праця, — се крест непоятний.

Єсли ласка прошу відписати.

Здоровлю сердечно Вас.

Пишіть.

о. Рафаїл.“

Та вже за пізно було кликати мене до згоди і даремні були заходи попівського міністерства фінансів.

Упливав час. В школі було багато порожнього місця. Дітвора збивала порохи по дорогах, виховуючи гладеньку шерсть для Прудентопольських стригунів. Що три місяці з'являвся пастирь овець, стриг, скуб, наповняв бездонні кешені, верещав на „протестантську“ школу і повертався.

В оселі витворилась нетерпимість між громадянами: ті, що посилали до школи, прозивались протестантами, радикалами, безбожниками, шкаралупниками, а другі лямполизами, свічкогасами і т. д. Молодіж поріжнилась; навіть діти, бувші товариші по школі, в сварці прозивались — „ти ладикал“, а другий відповідав — „ти лямполиз“. Молодиці — і ті також входили в горячі дискусії, тикаючи одна другій добірними словами.

Роспочався період шпіонажі: де тільки збереця гурток прихильників школи, там і попівський відпоручник в; читається в школі книжка чи газета, входить Антошко або його післанець, щоб вислухати та в мить донести до „святої столиці“. Пригадаю, як одного разу, при читаню Аркасової „Історії України“ розкричався в школі один з попівських гайдуков, бо в його макітрі уявилося що то була книжка „радикальна“, як він казав.

Були моменти, коли піп затримається яких чотирі — п'ять місяців, то громада потроху прийде до порозуміння, — коли ж з'явиця, то знову сварки, назви, непорозуміння.

Мене, прихильники попівські обминали, а при зустрічі навіть християнського привіту не можна було почути.

Вже й фонди шкільного комітету скінчились, а сваркам нема кінця. Щоб ратувати ситуацію, я запропонував моїм прихильникам заснувати спілкову крамницю, де-б члени могли діставати крам по закупній ціні, та й вложений капітал щось принесе. Заснували. І я був членом з 60-ма позиченими мільрайсами. Та й на цьому злі духи мстилися, бо перенесені за три кілометри платви, повкидали в ріку Жангаду. Одначе, дім спілка справила, та на злість усій огиді інтерес першого-ж року приніс 80% прибутку.

Школа провадилась то при 20, то при 12 школярах, залежно від того, як отець сповідали та відпускали гріхи.

Вже й треті різдвяні свята я справляю в Жангаді. Шкільний комітет випроважав парубків та де-яких старших з срипкою та цимбалами колядувати на школу. З цілої коляди принесли 86 мільрайсів. І на тому занудило попівським посіпакам.

Третього дня свят, я отримую від голови церковного комітету ось таку писульку:

„Поважаний Пан Пилип Бак.

Слава Ісусу Христу. Чесні Брате Христіяни. Повідамляє Вас уряд Церковний, ажеби Ви були так добри обмірковані і ті гроші с Коліди що К. Іван Мительський через ни порозуміне зложив у Вас, вернули йому назад бо ті гроші мають бути церковні. Колітка належить до пітримуваня і оправи церкви і на цирковні річі вжелі хочити жити як єдин віруючий український нарід в згоді, а як не.....

Зостає споважанєм усіой Комітет Церковний за Комітет Ф. П.“

Ця писулька від церковного комітету, підписана ініціалами голови того-ж комітету Федьом

Павликом була ультиматум, з обміркованими та не доведеними до кінця плянами. В той самий час дійшло до мого відома, що шкільний будинок має бути пущений з димом; може й загадочне „а як не.....“ мало щось спільного з шкільним будинком та зі мною.

Відносини ще більш настобурчилися, від шпіонажі аж кишіло та що вечора, коли було яке зібрання в школі, члени святої інквізиції обтерали стіни будинку. Де-які з попівського стада вже ходили озброєні, особливо після амвонної промови о. Турковида, котрий казав що „наші предки кров свою проливали, боронячи віри і церкви“.

Запримічено вже й кримінальні заходи на життя одного з найщиріших членів шкільного комітету, та поки опришок поправляв пістоля пру свому ремінці, була спущена кров з опришкового рильця і відібрано зброю — пістоля, ніж і канчук.

Галасує опришок, біжить до поліційного інспектора, такого самого на тодішній час опришка, вносить скаргу. Сталось на тому, бо ніяк було позивати чоловіка, який в обороні свого життя, спустив ворогові кров з носа. В оселі хаос — збиткувались опришки над прихильниками школи: Антоновому Лошакові попідгинали ноги, там поперетинали дріт в плоті, там знов відчинили ворота, аби чужа худоба в ночі поробила збитків, в шкільному плоті відривали штахети, а з спілкової крамниці відчепили таблицю.

Вже й фонди шкільного комітету стали направлятись. Спілкова крамниця йшла добре та розвивалась. Вже й я виліз з довгів, та не журився, де дістану фасолі на завтра. І Антошко Недошитко дістає дозвіл з „святої столиці“ посилати своїх чотирьох дітей до школи, платячи то на пів

роspущеним молоком, то фасолею, що не міг спродати. Минає ще рік. Покірне стадо хитрощами уживає способів підривати школу — посилати дітей і не платити приписаних шкільним комітетом два мільрайси, випозичати книжки з читальні, рахуватись членом читальні і не платити членської вкладки, користати з товариства рілньничого та не платити нічого за користування.

Використовуючи мою смиренність духа, хитріці з хруніяди послали найпідліщих відпадків до школи, навіть підчас науки, робити провокацію.

Бувало прийде О. Городецький підхмелений та й командує: „Учителько, давайте шімарону! Може скажете, що я тут не маю права, може я ни працював коло школи“? Той самий Городецький певно ще й досі не вирівняв свого рахунку перед шкільним комітетом. Та найгірше мені докучав Іван Ониськів. Моя толеранція в відношенню до осіб низької марки довела до того, що знайдюх, настирчений членом церковної банди, приходить до школи підчас науки, не питаючись за дозволом, так як то лицюв подібним типам, навіть не зняв капелюха; розмахуючи костуром до мене розверещався: „Я хочу бачити касову кнїгу товариства! Так далі не може бути, тут злодійство завелось, комітетові самі радикали“! Тряснувши дручком по столі, заверещав: „Ти думаєш що естесь великий пан тут“? Мене вже нудило, та утримавши рівновагу кажу: „Іване, не кричіть і не бийте по столі“! Знайдюх ще раз всмалив по столі. Діти в крик, а один з школярїв вирвався вікном та побіг на долину до завідуючого спілковою крамницею, аби дати звістку про напад. Опришок вже зневажав мене по матеріщині. Я стратив рівновагу, та перший раз на мовму віку приложив

свого кулака до теї частини тіла, що у людей звеця обличчя. В мить опришок був на дворі. Антін Леськів, завідуючий спілковою крамницею, взяв гайдука під свою опіку, — та опікувався ним аж до перелазу в шкільному плоті, викинувши тварину людської подоби за перелаз.

В неділю коло церкви стадо ричало: „Збуї, протестанти, радикали“!

А предсідатель церковної зграї виніс таку резолюцію: „Дорогі братя християне! То має бути так, мають зібратись баби з коцюбами, та вигнати того недовірка з школи. Ми потребуємо школи, нам отці пришлють доброго учителя“.

— „Так, так“! — потвердила громада.

До третьої години насунуло повна школа бабів, дівчат, хлопів ріжнього віку — всі були цікаві, як то „схизматик“ вилітатиме з громадської хати. Сидять, пахкають люльки, смокчуть шімарон. Мої прихильники також усі і готові на все.

Чекаю я годину й дві а ніхто нічого не каже. Нарешті я звернувся до громади, аби пояснили причину та ціль зборів.

Кажуть, що прийшли довідатись, чи то правда, що я хочу записати громадський будинок нас ебе.

Пояснив, та доказав що мені таке ані в голові, та що товариство має нотаріяльний документ на той масток, та що ніхто не може записувати на себе.

Одинокий Федь Павлик, трясучись як в пропасниці, одізвався: „Громада потребує хати на школу“.

Не вигнали, бо боялись невеличкого гуртка щирих громадян, які були-б не допустили до такого. Не спалили шкільного будинку, бо завзяті

і щирі члени шкільного комітету публично заявили: „Коли-б згоріла школа, то горіти муть усі хати хрунів, хоч-би то ми й відпокували за те“.

Вже й шестий рік мого учителювання. По-мимо всяких нападів, школа міцніє: прибувають учні з дооколичних осель, посилають і ті, що були перестали посилати. Школа міцніє, але учитель слабне. Знівечений щоденною боротьбою то в погоні за куском насущного, то повсякчасним шарпанням нервів, дійшов до того, що ослаб на очі, на голову, цілими тижнями проводив безсонні ночі, а коли й заснув, то нападали галюцінації — зривався, говорив сам до себе...

Не витримали ні залізна воля, ні добре здоровля, з яким ще приїхав до Жангади. Порішив покидати школу, спасаючи життя, та й обовязки батька стояли перед очима.

Зжалівшись наді мною, мій добрий приятель Федь Морозовський, настояв на тому, щоб я вібрався з Жангади та пішов разом з ним до землемірства, де впевняв він, поправиться мій фізичний і псіхічний стан.

Але школа, двадцять вісім душ невиної дітвори, мівї любої дітвори, в окруженню якої я почувався щасливим, задоволеним! Мені здавалося гріхом непростимим покидати дітвору, яка мене любила та шанувала, без ріжниці, чи батько був ворог, чи прихильник мій.

Вже й чутка рознеслася що учитель мав вибиратись з своєї охоти без натиску Павликових бабів та коцюбів.

Приходить до мене в ранці, 10-го лютого 1920 року „приятель“ школи, та мій, хитрий як змія ворог — Антін Недошитко.

— „Бійтеся Бога, учителю! Як та малеча буде! Чи то правда, що будете нас покидати“?

— „Так, не можу бути з Вами“ — відказую.

А мій „приятель“ Антошко в плач. Та так плаче, що коли-б я вірив в його сльози, то був-би гарний оркестр...

Вже й призначив день, в котрий раз на завше мав розспроцатись з моїми учнями, а вони зі мною.

20-го марта 1920 року в одинадцятій годині дня я в останнє говорив до моїх школярів, розспроцуючись з ними.

Не вірила малеча словам моєї заяви. Бідні, невинні діти! Вони не могли зрозуміти, що учитель втікає не від них, а від затроєної атмосфери, витвореної глупотою батьків. Вони не могли зрозуміти, чому учитель не хоче вчити, коли вони хочять, коли прагнуть освіти, коли школа — їх рай, їхня осолода.

— „Учителю, будьте ще“! — благаючо говорила моя пильна маленька школярка Мілька — дочка ренегата Антошка.

„Будьте ще“! — загуло двадцять вісім непорочних голосів.

„Ні, не буду, діти, не можу“, в пів голоса відповів я. Коло серця млоїло.

Діти то поглядали на мене, то одно на другого, ніби питаючись, що сталось, та за що учитель їх покидає.

Роздав приготовлені подарунки, сказав дітям, щоб розходились та повідомили батьків, що науки вже нема. Вже була третя година по полудню, а діввора ще вешталась коло школи; одні вже були в дома та й знов повернулись, ніби очікуючи від учителя зречення постанови.

Оце і все, в коротких рисах, за пять років, одинадцять місяців і п'ятнадцять день мого учителювання в Жангаді.

Ще було засідання шкільного комітету, нарада членів спілкової крамниці, вигідні для мене пропозиції, — та ні що вже мене не могло стримати.

Дня 23-го марта 1920 року я вибрався з Жангади, щоби більш не повертатись.

В місяць по моєму виїзді, випадково потрає до моїх рук ще оден лист, яко атестат за мов учителювання. Лист цей великий та цікавий своїм останнім уступом :

„... Сину будь так добрий як будеш мав за-до купи Федькови капелюх хоть який таний я єму обіцяв зато щось добри учит недає мені супокою авдома тісно за два місяці школи скінчив буквар учит першу португальську ходив 2 місяці допилипа Пилип nebude більше учити вишукав собі відповідне місце буде Інженером запомочєю Морозовського. софія стараєся нипустити ще низнати ябим рад щоби єго фатило тобися поправило кінчу лист поздоровляємтя всі допобачіня поручаємтя Божій Опіці Пречисті Діві Марії Ми твої Родичі А і К. Нидошитко“.

„O, sancta simplicitas“ ! — Скажіть мені А. і К. Недошитко, на чому Жангада поправилаь за цих чотирі роки? Яким поступом можете похвалитись? Ідиним можете похвалитись, що на глум і ваш стид (коли його маєте) будинок шкільний ще й досі пустує, та й надії нема, аби відчинився.

Нехай лежить на вас тавро Юди, новітнього Юди, що за низьку ціну — обіцянку царства небесного, продаєтє душу і тіло своєї рідної дитини, яка благала: „Учителю, будьте ще“ !

І сморід від попівських ночників, які винюхув мій бувший учень, а ваш син Федько, нехай окутав вашу душу, та буде відзнакою, зате, що ви запродали школу!

* * *

У одного російського письменника є невеличкий нарис, в котрім оповідається, як одна самітна учителька виходила вечерами за село, в поле, й вила, буквально — вила вслід сонцеві, що ховалось за обрій.

Завше, хоч і не схочеш, коли куди не повернись, усюди бачиш мур товстий і високий, і це тоді, як, виходячи на працю, бажав усі сили покласти на любу справу. Замість праці — боротьба з попами, Антошками, Федями, або багно, а за ними темрява непроглядна.

Чи диво-ж, що Федюк, молода людина з високою освітою, відібрав собі життя і верони розкльовали його тіло? Чи диво, що наша інтелігенція замітає вулиці в Куритибі? Чи диво, що Осип Шпитко, поет і письменник пустився в босяки?

То все свідчить, якою задушливою є атмосфера, в котрій кожний інтелігент мусить жити, коли відважиться служити для своїх, для рідної справи.

Треба бути чимсь незвичайним, треба задушити в собі всі кращі почуття, бажання, поривання, щоб мати хоч яку будь охоту існувати в умовах, з ласки попів витворених.

Але де-ж причина такої дезорганізації? Всі признають, що наша біда є в нашій дезорганізації. А наша дезорганізація в чім? В тім, що одні — „хруні“, а другі „радикали“? Зовсім ні! Наша дезорганізація лежить цілковито в наших проводирях; в тих, хто більше двадцяти років

взявся вести перед, хто стоїть на чолі всього, т. є. в даннім разі на наших попах. Того, що ми стоїмо на краю руїни, на краю нашої загибелі, того ніхто не може заперечити.

Але разом з тим люде не знають, де шукати правди і власне не знають, як вона виглядав.

Попи тут рядять самодержавно, посилаючись на свою власть, ніби від Бога дану. Росходиця їм о те, щоб біле робити чорним і навпаки; та ввагалі о те, щоб чієсь „я“ стало вище волі цілого народу, а найпаче, щоб воля якихось одиниць, що не носять реверенди, не стала на дорозі тому попівському самодержавію.

От-же в цім залягає наша загибель. Попам росходиця о власть, повну, нероздільну власть, якої вони в Галичині й не бачили і не снілась вона їм. А для того, щоб ця власть була дійсне повна, треба не допустити світської інтелігенції і постаратися так повести народ, щоб і тут не виробилась, крий Боже, яка патріотична інтелігенція; то початок і кінець попівської програми.

З якою горячою вірою я йшов на піхоту до своїх аж цілих 27 днів, де я думав найти те, чого мені бракувало! Я думав, що принесу своїм землякам мою освіту, віддам свої сили для того, щоб і ми привднались до інших народів.

А я так щиро вірив в патріотизм наших попів, в їх роботу на полі просвіти, ще й до Клима ходив, аби він подививсь на мене оком взуїта та прочитав лекцію педагогіки!

На закінчення скажу ще до прихильних і неприхильних мені земляків словами Шевченка:

Роскуйтеся, братайтеся!

У чужому краю

Не шукайте, не питайте

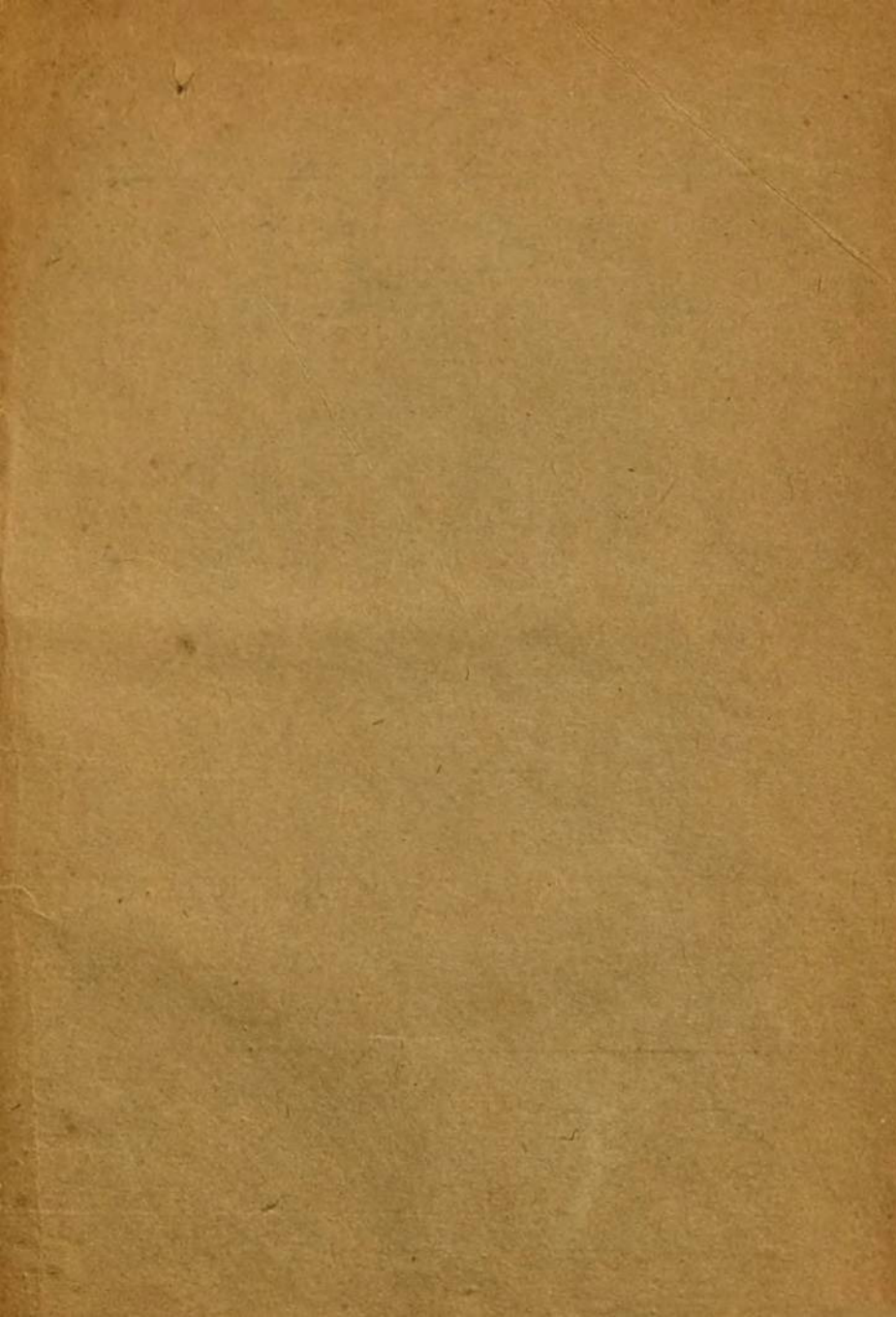
Того, що немає
І на небі, а не тільки
На чужому полі...

А в відповідь на лист о. Рафаїла з дня 26-го лютого 1915, де він скаржиця, що „священство щось якесь зле руське!... одні хотять повертати“, скажу також словами Шевченка:

„Ох, як би то сталось, щоб ви не вертались,
Та не несли на рідну Україну
Темряви, до якої так привикли тут?

„І сонце-б не гріло смердячого гною
На чистій, широкій, на вольній землі;
І люди-б не знали, що ви за орли,
І не покивали-б на вас головою...“

Vallões, 23 цвітня 1924.
Штат Santa Catharina, Brasil.

Того самого автора:

1. З теки самоубийця. Ліричні вірші. Відбитка з „Руслана“. Львів 1899. (Вичерпано).
2. Ой люлі, смутку. Ліричні поезії. Львів 1906. Накладом М. Величковського. (Вичерпано).
3. Блудні огні. Поезії. Львів 1907. Накладом М. Петрицького. (Вичерпано).
4. Пливе по морі тьми. Поезії. Львів 1909. Накладом автора. (Вичерпано).
5. Al fresco. Віршовані сатири. Львів 1917. Накладом А. Крушельницького. (Вичерпано).
6. За честь і волю. Прудентопіль 1923. Накладом автора.
7. Буря. Драма. Відбитка з „Праці“. Прудентопіль 1923. Накладом автора.
8. Між рідними в південній Америці. Відень 1923. Накладом Видав. „Чайка“.

Переклади:

1. Й. Мацціні. Про причини упадку італійських революцій. — Переклад з італійської мови. Накладом редакції „Гайдамаки“. Львів 1907. (Вичерпано).
 2. Е. По. Новелі. Переклад з англійського. Львів 1910.
 3. Уго Фоскольо. Останні листи Якова Ортіс. Переклад з італійської мови. Накладом „Всесв. Бібліотеки“, Відень 1921.
 4. Грільпарцер. Хвилі моря і любови. Віршована трагедія. Переклад з німецької мови. Накладом Й. Стадника. Львів 1909.
 5. Кармен (опера). Переклад з італійської мови.
-
-